СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ТОШКЕНТ ҲАҚИҚАТИ

ЎЗБЕКИСТОН КП ТОШКЕНТ ОБЛАСТЬ ВА ШАҲАР КОМИТЕТЛАРИ, МЕҲНАТКАШЛАР ДЕПУТАТЛАРИ ОБЛАСТЬ ВА ШАҲАР СОВЕТЛАРИНИНГ ОРГАНИ

8-йил чиқиши
№ 216 (1994).
29 октябрь
якшанба
1961 йил
Баҳоси 3 тийин

КПСС XXII съезди Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсат соҳасидаги сиёсий йўли ва амалий фаолиятини тўла ва тамомила маъқуллади.

КПСС МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИНИНГ ҲИСОБОТ ДОКЛАДИ ЮЗАСИДАН СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ XXII СЪЕЗДИНИНГ

ҚАРОРИ

(1961 йил 27 октябрда бир овоздан қабул қилинган)

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди ўртоқ Н. С. Хрушчев докладини— КПСС Марказий Комитетининг Ҳисоботини тинглаб ва муҳокама қилиб, қарор қилади:

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсат соҳасидаги сиёсий йўли ва амалий фаолияти тўла ва тамомила маъқуллансин.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Ҳисоботида баён қилинган хулосалар ва таклифлар маъқуллансин.

КПСС МАРКАЗИЙ РЕВИЗИЯ КОМИССИЯСИНИНГ ҲИСОБОТИ ЮЗАСИДАН КПСС XXII СЪЕЗДИНИНГ

ҚАРОРИ

(1961 йил 27 октябрда бир овоздан қабул қилинган)

КПСС Марказий Ревизия Комиссиясининг Ҳисоботи тасдиқлансин.

МОСКВА, 27 октябрь. СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ. Съезд Президиуми. Минбарда КПСС Марказий Комитетининг Биринчи секретари Н. С. Хрушчев.

В. Савостьянов ва В. Егоров фотоси (ТАСС фотохроникаси).

ПАРТИЯ XXII СЪЕЗДИДА 1961 ЙИЛ 27 ОКТЯБРДА

Н. С. ХРУШЧЕВНИНГ ЯКУНЛОВЧИ СЎЗИ

Делегат ўртоқлар! Партия Марказий Комитетининг ҳисоботи ва Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Программаси тўғрисидаги доклад муҳокама қилиниб бўлди. Муҳокама юксак сиёсий руҳда ўтди. Бу минбардан съезднинг кўп делегатлари сўзга чиқдилар. Бу нутқлар тўғрисида нима дейиш мумкин? Бу нутқларнинг ҳар бирини партияга рапорт, партия олдида берилган ҳисобот деб айтсам, сизлар менинг бу фикримга қўшилурсизлар, деб ўйлайман. Шу минбарга чиққан ҳар бир киши нималар қилинганлиги ва нималар қилиниши кераклиги тўғрисида энг тўлқинлантирувчи энг зарур гапларини айтди. Бу нутқлар коммунизм тантанасига чексиз ишонч руҳи билан суғорилган нутқлар бўлди. **(Давомли қарсаклар).**

Сўзга чиққанларнинг ҳаммаси Марказий Комитетнинг сиёсий йўлини ва амалий фаолиятини ҳам, шунингдек партиямиз Программасининг — коммунизм қуриш программасининг проектини ҳам якдиллик билан маъқулладилар. XXII съезд ленинчи партиямизнинг бирлигини, унинг теварагида бутун совет халқининг жипслашганлигини кўрсатувчи энг ёрқин намойишдир. **(Қарсаклар).**

XXII съезд ўз ишининг бутун мазмуни билан XX съезд ишлаб чиққан йўлга партиямизнинг бениҳоя содиқлигини исботлади. **(Қарсаклар).** XX съезд шахсга сиғиниш даврининг ҳамма куйкаларини тозалаб ташлаб партиямиз тарихида янги саҳифа очганлиги, мамлакатимизнинг бутун жаҳон коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг ривожланишига яхши таъсир ўтказганлиги эндиликда тағин ҳам равшан бўлиб қолди. **(Қарсаклар).**

Съездимизнинг диққат марказида партия Программаси — коммунистик жамият қуриш программаси турибди. Съезднинг шу минбардан сўзга чиққан ҳамма делегатлари Марказий Комитет тақдим этган Программа проектини маъқуллаб, уни бажаришнинг конкрет амалий йўлларини ишчанлик билан муҳокама қилдилар. Улар янги Программанинг муваффақиятли равишда амалга оширилишига қатъий ишонч билдирдилар, партиямизнинг учинчи Программаси ҳам биринчи ва иккинчи программалар сингари муваффақиятли бажарилиши учун совет кишилари бутун кучларини сарфлашга тайёр эканлигини айтдилар. **(Давомли қарсаклар).**

Программамизнинг кучи ва ҳаётийлиги совет кишиларининг фидокорона меҳнатидадир. Валентина Гаганова, Александр Кольчик, Мария Рожнева, Василий Кавун, Василий Смирнов, Александр Гиталов ва бошқа шулар сингари кўпгина ажойиб новаторларнинг нутқларини эшитганингда нақадар қувонасан ва фахрланасан, киши. Илғор кишилар ватан олдидаги, халқ олдидаги ўз бурчларини бажармоқ учун меҳнатда нақадар ташаббус, ихтирочилик, моҳирлик ва сабот кўрсатмоқдалар. Миллион-миллион мана шундай новаторлар совет жамиятимизнинг ҳам гули, ҳам ифтихоридирлар. **(Қарсаклар).**

Ҳозир шу нарса жуда муҳимки, ҳар бир заводда, ҳар бир фабрика ва қурилишда, ҳар бир колхоз ва совхозда барча меҳнаткашларнинг куч ва ғайратлари ишлаб чиқариш планларини тўла ва ошириб бажаришга қаратилмоғи керак. Меҳнат унумдорлиги нақадар юқори бўлса, сифат нақадар яхши бўлса, шу қадар кўп бойлик яратилади; бойлик қанчалик кўп бўлса, совет халқининг улуғ мақсад— коммунистик жамият қуриш сари қўядиган қадами шу қадар жадалроқ бўлади. **(Қарсаклар).**

(ДАВОМИ ИККИНЧИ БЕТДА)

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди тўғрисида

ИНФОРМАЦИОН БИЛДИРИШ

27 октябрда Москвада, Кремлнинг Съездлар саройида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг навбатдаги XXII съезди ўз ишини давом эттирди.

Съезд ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг докладлари — КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи ва Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Программасининг проекти тўғрисидаги доклад, шунингдек КПСС Марказий Ревизия Комиссиясининг Ҳисобот доклади юзасидан музокараларни тўхтатиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Съезд номига Гондурас, Покистон, Таиланд, Африка мустақиллик партияси (Сенегал)дан, Бирма прогрессив партиялари — Бирма ишчи партияси ва Халқ ўртоқлари партиясидан табрикномалар олинди.

Кечки мажлисда делегатлар ва меҳмонлар томонидан самимий кутиб олинган ўртоқ Н. С. Хрушчев якунловчи нутқ сўзлади.

Съезд КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи юзасидан якдиллик билан қарор қабул қилди. Съезд бу қарорида КПСС Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсат соҳасидаги сиёсий йўлини ва амалий фаолиятини тўла ва тамомила маъқуллади. Съезд КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботида баён қилинган хулосалар ва таклифларни маъқуллади.

Съезд КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи юзасидан партия XXII съездининг резолюция проектини тайёрлаш ва Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Программасининг проектига тузатиш ва қўшимчаларни қараб чиқиш учун Комиссия сайлади.

Съезд КПСС Марказий Ревизия Комиссиясининг Ҳисоботини якдиллик билан тасдиқлади.

Кечки мажлиснинг охирида делегатлар ва меҳмонлар томонидан самимий кутиб олинган ёш пионерлар съездни табрикладилар.

28 октябрда Москвада, Кремлнинг Съездлар саройида Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг навбатдаги XXII съезди ўз ишини давом эттирди.

Эрталабки мажлисда КПСС Марказий Комитетининг секретари ўртоқ Ф. Р. Козлов КПСС Уставига киритиладиган ўзгартишлар тўғрисида доклад қилди.

Делегатлар ва меҳмонлар томонидан самимий кутиб олинган чет эл коммунистик ва ишчи партияларининг вакиллари— Швеция Коммунистик партиясининг раиси ўртоқ Хильдинг Хагберг, Бразилия Коммунистик партияси Миллий раҳбарлигининг аъзоси ўртоқ Жиралду Родригес дос Сантос, Судан Коммунистик партияси Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси ўртоқ Иброҳим Мустафо, Коста-Рика халқ авангарди партияси Миллий комитетининг секретари ўртоқ Оскар Варгас, Перу Коммунистик партияси Марказий Комитетининг секретари ўртоқ Хорхе Дель Прадо съездни табрикладилар.

Шундан кейин съезд КПСС Уставига киритиладиган ўзгартишлар тўғрисидаги докладни муҳокама қилишга ўтади. Мажлисда Украина Компартияси Марказий Комитетининг иккинчи секретари ўртоқ И. П. Казанец, КПСС Москва шаҳар комитетининг иккинчи секретари ўртоқ Н. Г. Егоричев сўзга чиқдилар.

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Н. С. ХРУШЧЕВНИНГ ЯКУНЛОВЧИ СЎЗИ

(БОШИ БИРИНЧИ БЕТДА)

Съездда ҳамма республикаларнинг, мамлакатдаги кўп ўлкалар ва областларнинг вакиллари—партия ва совет ходимлари, саноат ва қишлоқ хўжалик илғорлари—образли қилиб айтилганидек, бизнинг ажойиб машъалларимиз сўзга чиқдилар; олимлар, адабиёт ва санъат арбоблари, шонли Қуролли Кучларимизнинг вакиллари сўзга чиқдилар.

Делегатлар коммунистик қурилишнинг туб масалалари ҳақида гапирдилар. Улар коммунизмнинг моддий-техника базасини барпо қилиш йўллари ва воситалари тўғрисида; саноат ишининг ва қишлоқ хўжалигини янада ривожлантиришнинг энг зарур масалалари ҳақида; мамлакатимизда фан, маданият, маориф, санъат, адабиётни тағин ҳам кўпроқ юксалтириш истиқболлари тўғрисида; янги коммунистик жамият кишисини тарбиялаб етиштириш вазифалари тўғрисида гапиришди—мана шу масалаларнинг ҳаммаси съездда чуқур ва ҳар томонлама кўриб чиқилди. Коммунизм қуриш партиянинг амалий вазифаси, бутун совет халқининг иши бўлиб қолганлигини энди биз XXII съездда тағин ҳам яққолроқ кўриб турибмиз. **(Қарсаклар).**

Юксак принципиаллик, ишчанлик ва камчиликларга нисбатан муросасизлик делегатларнинг нутқлари учун характерлидир. Ўртоқларимиз совет жамиятининг ишлаб чиқарувчи кучларини ҳар томонлама ривожлантириш зарурлигига, ишлаб чиқаришни планлаштиришни ва ташкил этишни, хўжаликни бошқариш методларини яхшилашга, саноат ва қишлоқ хўжалигида резервлардан тўғри фойдаланишга эътиборни тўғри жалб қилдилар. Улар киритган таклифларнинг маъноси шундан иборатки, меҳнатни энг кам сарф қилган ҳолда энг кўп иқтисодий самара олмоқ керак.

Марказий Комитет ҳисоботи ва Программа проекти муҳокама қилинганида, халқ хўжалигини бошқаришни янада такомиллаштиришнинг муҳим масалалари қўйилди. Съезд Марказий Комитет ва ҳукуматнинг бу соҳада кейинги йилларда амалга оширган тадбирларини партия якдиллик билан маъқуллаётганлигини кўрсатди. Жумладан, иқтисодий районлар тузилганлигини ва йириклаштирилган иқтисодий районларда халқ хўжалик кенгашларининг ишларини координациялаш ва планлаштириш кенгашлари ташкил этилганлигини ҳамма қувватлади.

Партия Марказий Комитети ва ҳукуматнинг қишлоқ хўжалиги соҳасида кейинги йилларда ўтказган чора-тадбирларини съезд делегатлари якдиллик билан маъқулладилар.

Биз бу ерда ёрқин ва сермазмун бир талай нутқларни эшитдик. Экономикани, фан ва маданиятни ривожлантиришга, совет кишиларининг меҳнати ва турмушига оид турли масалалар бўйича съездда киритилган таклифлар ҳар қанча қувватланса арзийди. Муҳокама вақтида киритилган ҳамма қимматли таклифларни ҳатто санаб чиқиш қийин.

Масалан, ўртоқ Келдиш иқтисодий районларда ва иттифоқчи республикаларда бирлашган илмий муассасалар ташкил этишга киришиш зарур, деб тўғри таъкидлаб ўтди.

Ўртоқ Рожнева хотин-қизлар учун тунги сменаларни тугатиш масаласини қўйди. Бу—катта проблема. Ўзларингизга маълумки, бу проблемани тўла ҳал қилмоқ учун вақт ва зарур шароит талаб қилинади. Марказий Комитет ва Ҳукумат бу масалани кўриб чиқади ва бу проблемани ҳал қилмоқ учун мумкин бўлган ҳамма чораларни кўради. **(Қарсаклар).**

Ўртоқ Гиталов қишлоқ хўжалик ишларини комплекс механизациялаш тажрибасини ҳақиқатан кенг ёйиш зарурлигини тўғри уқтириб ўтди.

Съездда муҳокама вақтида бошқа бир қанча муҳим таклифлар ҳам киритилди. Бу таклифларнинг амалга оширилиши олдимизда турган вазифаларни муваффақиятли ҳал қилишга ҳеч шубҳасиз ёрдам беради. Марказий Комитет, Министрлар Совети, маҳаллий партия ва совет органлари бу таклифларнинг ҳаммасини диққат билан ўрганиб чиқишлари ва зарур чораларни кўришлари керак.

Ўртоқлар! Бизнинг съездимизда жаҳондаги деярлик барча коммунистик ва ишчи партияларнинг делегациялари қатнашмоқда. Азиз меҳмонларимизнинг шу минбардан сўзлаган нутқлари, шунингдек қардош партиялардан съездимизга келган табрикномалар жаҳон коммунистик ҳаракати сафларининг улуғ бирлигини акс эттирди ва барча марксчи-ленинчи партиялар партиямизнинг ленинча йўлини маъқуллаётганликларини ва қувватлаётганликларини яна бир марта исботлади. **(Давомли қарсаклар).**

Жаҳондаги коммунистик ва ишчи партияларга Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг фаолиятига ва унинг халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракатидаги ролига юксак баҳо берганликлари учун, янги Программамизга ишонч билдириб, унинг амалга оширилишида муваффақиятлар тилаганликлари учун съездимиз номидан, бутун партиямиз ва совет халқи номидан чуқур ва самимий миннатдорчилик изҳор қилишга рухсат этгайсиз. **(Гулдурос қарсаклар).**

Чет эллардан келган сиз азиз ўртоқлар ва қардошларни ишонтириб шуни айтишга ижозат бергайсизки, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси марксизм-ленинизмнинг улуғ байроғини бундан буён ҳам баланд кўтариб боради, барча халқлар учун Тинчлик, Меҳнат, Озодлик, Тенглик, Қардошлик ва Бахт-саодат ҳукмрон бўладиган коммунизм жамиятини тағин ҳам зўр ғайрат билан қуради. **(Давомли қарсаклар).**

Социалистик лагерь мамлакатларидаги коммунистик ва ишчи партиялар раҳбарларининг съездимизда сўзлаган нутқлари қардош партиялар 1957 йилги Декларация ва 1960 йилги Баёнот заминида якдил бўлиб турганликларини кўрсатди. Социалистик лагерь ўз сафларининг монолитлигини, жаҳон социализмининг кучлари ўсганлигини ва жипслигини яна бир марта намойиш қилди. **(Қарсаклар).**

Саксонта марксчи-ленинчи партияларнинг делегациялари XXII съездда қатнашганлиги, уларнинг бу ерда сўзлаган нутқлари халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракати, шунингдек миллий-озодлик ҳаракати зўр куч билан юксалганлигини, ҳамма мамлакатларнинг коммунистлари бизга Маркс, Энгельс, Ленин васият қилиб қолдирган пролетар интернационализми принципларига бениҳоя содиқликларини акс эттирди. **(Давомли қарсаклар).** Ер юзининг ҳамма жойида халқ бахти учун, тинчлик ва социал тараққиёт учун, коммунизм учун курашчиларнинг кучлари вояга етиб чиниқаётганлигига ҳаммамиз қувонмоқдамиз. **(Қарсаклар).**

Африкадаги мустақил давлатлар — Гвинея, Гана Республикаси, Мали Республикаси демократик миллий партияларининг вакилларига съездимиз номидан қизғин ташаккур айтишга ижозат бергайсиз, ўртоқлар. Бу партиялар коммунистик партиялар эмас, лекин улар бизнинг таклифимизни қабул қилиб, XXII съездга ўз делегацияларини юборганликларидан хурсандмиз. Шу партияларнинг вакиллари бизнинг съездимизда ўтиришипти, коммунистлар нималар қилаётганликларини, ўз олдиларига қандай вазифалар қўяётганликларини кўриб ва эшитиб туришибди.

Шу делегациялардан ўз ватанларига қайтиб борганларидан кейин съездимизнинг, совет халқининг энг яхши истакларини ўз партияларига ва халқларига топширишларини илтимос қиламиз. **(Давомли қарсаклар).** Барча совет кишилари Африкада мустақил иқтисодий ва сиёсий ривожланиш йўлига тушиб олган ёки тушиб олаётган мустақил давлатларга катта муваффақиятлар ва равнақ тилайдилар. **(Қарсаклар).**

Ўртоқлар! Делегатлар съездда сўзлаган нутқларида Совет ҳукуматининг ташқи сиёсатини маъқулладилар. Партиямиз Марказий Комитетининг ҳисоботида ва партиямизнинг Программаси тўғрисидаги докладда қўйилган масалалар бу залдан бошқа жойларда ҳам муҳокама қилинмоқда. Шуни айтмоқ керакки, бу муҳокамада фақат дўстларимизгина эмас, душманларимиз ҳам қатнашмоқда. Улар ҳам партиямизнинг ички ва ташқи сиёсати тўғрисида ўз фикрларини айтмоқдалар, бу сиёсатга ўзларининг синфий нуқтаи назарларидан туриб баҳо бермоқдалар.

Совет Иттифоқининг, барча социалистик мамлакатларнинг муваффақиятлари жозибали улуғ кучдир. Бу муваффақиятлар бамисоли тонг қуёши каби бошқа халқларга тўғри йўлни ёритиб турибди, бу йўл тарихан жуда қисқа муддат ичида уларни энг адолатли ижтимоий тузумнинг ғалабасига олиб келади.

Империалистлар буни тушуниб, бизнинг олға бораётган шахдам ҳаракатимизни тўхтатиб қўйгилари келади. Америка Қўшма Штатларининг, Англия, Франция, Ғарбий Германия ва бошқа империалистик давлатларнинг сиёсати агрессив характердаги сиёсат эканлигининг сабаби ҳам шу. Уларнинг сиёсати тинчлик ва одамларнинг осойишталиги манфаатлари билан эмас, балки монополистларнинг кўпроқ фойда олиш манфаатлари билан, империалистлар ҳукмронлигини сақлаб қолиш манфаатлари билан белгиланади. Улар шу манфаатларни кўзлаб, халқаро муносабатлардаги кескинликни кучайтиришга интилмоқдалар, етилган халқаро проблемаларнинг тинч бартараф қилинишига тўсқинлик қилмоқдалар.

Мисол учун иккинчи жаҳон урушининг Европадаги қолдиқларини тугатиш масаласини олиб кўрайлик. Бу масалани ҳал қилишни янада орқага сураверииш тинчлик учун жиддий оқибатлар хавфини туғдирмоқда.

Совет Иттифоқи Германия сулҳ шартномасини тузишни ва шу асосда Ғарбий Берлиндаги аҳволни нормаллаштиришни, Ғарбий Берлиндаги оккупация режимини тугатишни кўпдан бери таклиф қилиб келмоқда. Совет Иттифоқи Европанинг марказида тинч-тотув яшаш учун шарт-шароит вужудга келтириш ниятидадир.

Бу вазифадан ҳам адолатлироқ яна нима бўлиши мумкин? Ахир биз бирор кимсага таҳдид қилаётирмизми ёки Ғарбнинг бирор нарсасини тортиб олмоқчимизми? Йўқ. Сулҳ шартномаси имзоланиши билан Европа давлатлари ўртасидаги муносабатлар нормаллаштирилади, халқлар тотув-қўшничилик муносабатларини яхшироқ ривожлантирадиган бўлиб қоладилар.

Лекин Ғарб давлатлари бизнинг тинчликсеварлик таклифларимизга жавобан, қурол ишлатамиз деб, бизга очиқдан-очиқ таҳдид қилмоқдалар.

Энди Ғарб давлатлари гўё раҳмдиллик қилган бўлиб, Совет Иттифоқи Германия Демократик Республикаси билан сулҳ шартномаси тузиши мумкин-у, лекин гитлерчилар Германиясини тор-мор келтиришда ғолиб бўлиб чиққан иттифоқчилар олган мажбуриятлардан бош тортишга ҳаққи йўқ, деб «тушунтирмоқдалар».

Гап қанақа мажбуриятлар устида бораётир? Эҳтимол, герман милитаризмини ва реваншизмини йўқотиш тўғрисидаги мажбуриятлар ҳақида бораётгандир? Ахир Совет ҳукумати буларни йўқотишга куч ва ғайратини сарфламоқда-ку, иттифоқчилар иккинчи жаҳон уруши тамом бўлганидан кейин буларни йўқотиш мажбуриятини ўз зиммаларига олган эдилар-ку? Йўқ, бунда гап Ғарб давлатлари Ялтада ва Потсдамда биз билан бирга ўз зиммаларига олган ва уларнинг ўзлари НАТОнинг ҳарбий планларига аллақачон қурбон қилган мажбуриятлар тўғрисида бораётгани йўқ. Улар уруш билан қўрқитмоқчи бўлиб, бизни АҚШ, Англия ва Франциянинг Ғарбий Берлиндаги оккупацион ҳуқуқларини абадий сақлаб қолишга мажбур қилмоқчилар.

Уруш тамом бўлганидан кейин орада 16 йилдан кўпроқ вақт ўтган ҳозирги пайтда уларга бу ҳуқуқларнинг нима кераги бор, деган савол туғилади. Ғарб давлатлари, бу ҳуқуқлар бизга Ғарбий Берлиннинг «эркинлигини таъминламоқ учун» керак, деб даъво қилмоқдалар. Лекин, на Совет Иттифоқи, на Германия Демократик Республикаси, на бошқа социалистик мамлакатлар — ҳеч ким Ғарбий Берлиннинг эркинлигига қасд қилаётгани йўқ.

Ғарб давлатлари «эркинлик» тўғрисида гапирадилар-у, аммо буни Ғарбий Берлинни оккупация қилиб туриш деган маънода тушунадилар. Улар Ғарбий Берлинда ўзларининг қуролли кучларини сақлаб турмоқчилар, разведка марказларини сақлаб турмоқчилар, яъни Германия Демократик Республикасига қарши, Совет Иттифоқига қарши, барча социалистик мамлакатларга қарши душманларча қўпорувчилик ишларини олиб бормоқ учун Ғарбий Берлиндан аввалгидек фойдаланмоқчилар. Уларнинг ҳақиқий мақсади мана шу ва улар худди шу мақсад билан ўз аҳамиятини йўқотган оккупацион ҳуқуқларга ёпишиб олмоқдалар. Ва ҳатто бу нарсага бизнинг кўмаклашувимиз ҳам керак эмиш!

Уларнинг нияти шуки, бизга ва бизнинг иттифоқчиларимизга қарши қўпорувчилик ишлари олиб бормоқ учун уларнинг ҳарбий юкларини, жосусларини, диверсантларини Ғарбий Берлинга узлуксиз ўтказиб туришларини биз кўча посбонлари сингари таъминлаб туришимиз керак эмиш.

Бу жаноблар бизни ким деб ўйлашаяпти? Наҳотки, улар бизга ҳамма йўл очиқ; Совет Иттифоқини ўзининг ҳаётий манфаатларига хилоф равишда, ялпи тинчлик ва хавфсизлик манфаатларига хилоф равишда ҳаракат қилишга мажбур эта оламиз, деган хомхаёлларига ҳақиқатан ҳам ўзларини ишонтириб қўйган бўлсалар?

Бугунги кунда Совет Иттифоқи билан, бутун социалистик лагерь билан зўравонлик позициясида туриб эмас, балки фақат ақл-идрок позициясида туриб гаплашиш мумкин. **(Давомли қарсаклар).** Улар бу оддий ҳақиқатни тушуниб олишлари, буни аллақачон тушуниб олишлари керак эди. Ақл-идрок ва адолат эса улар томонида эмас, балки бизнинг томонимиздадир.

Германия сулҳ шартномаси имзоланишига ва Ғарбий Берлиндаги оккупация режими тўхтатилишига жавобан бизга ҳужум қилмоқ учун Ғарб давлатларининг қандайдир юридик ёки маънавий ҳақи бор деган даъвони ақли расо бирон киши тушуна олмайди ва бунга рози бўла олмайди. Миллион-миллион америкаликлар, инглизлар, французлар, ҳамма халқлар Германия сулҳ шартномаси тузилишига жавобан уруш бошлашга ботинувчиларга қатъиян лаънат ўқийдилар! **(Қарсаклар).**

Ғарб давлатларининг Германия масаласидаги сиёсати тинчлик манфаатлари билан белгиланаётгани йўқ, балки аввало Ғарбий Германиядаги милитарист ва реваншчи кучларнинг манфаатлари билан белгиланмоқда. Бу сиёсатни белгиловчи бош иблис канцлер Аденауэрдир.

Милитарист агрессив доиралар Совет давлатини, бизнинг тинчликсевар ташқи сиёсатимизни кўролмасликларини яширмаётирлар. Аммо биз бунга заррача таажжубланмаймиз. Бизнинг ижтимоий тузумимиз империалистларга ахир бир кун ёқиб қолар, деб ўйламаймиз. Улар социализмга нисбатан қандай фикрда бўлмасинлар, лекин ўз капиталистик тартибларини социалистик мамлакатларга ахир бир кун зўрлаб қабул қилдирамиз, деган умиддан воз кечсинлар. **(Қарсаклар).** Биз бугун уларга яна бир марта айтишимиз мумкинки: ақл-ҳушингизни йиғиб олинг, жаноблар, бизнинг кучимизни ва бизнинг тузумимизнинг мустаҳкамлигини синаб кўришга уринманглар. **(Давомли қарсаклар).** Маълумки, ўтмишда душманлар буни синаб кўришга неча марталаб уринишган ва бу уринишларнинг оқибати нима бўлганлигини ҳамма билади. **(Қарсаклар).**

Марказий Комитетнинг ҳисоботида айтиб ўтилганидек, агар Ғарб давлатлари Германия проблемасини бартараф қилишга ўзларининг тайёр эканликларини кўрсатсалар, Совет ҳукумати муддатлар масаласи унчалик аҳамиятга эга бўлмайди, деб ҳисоблайди. У ҳолда биз шартномани 31 декабрга қадар имзолаш керак, деб қистамаймиз. Биз иримчи кишилар эмасмиз ва ойнинг 31-куни ҳам, 13-куни ҳам бахтли кун бўлаверади, деб ҳисоблаймиз. **(Залда жонланиш. Қарсаклар).** Ойнинг у ёки бу куни асосий нарса эмас, балки масалани амалий ва ҳалол ҳал қилиш асосий нарсадир. Бизнинг истагимиз шуки, Ғарб давлатлари ер юзида тинчликни сақлаб қолиш манфаатларини кўзлаб, ҳамма мамлакатларнинг манфаатларини кўзлаб, бутун инсоният манфаатларини кўзлаб, иккинчи жаҳон урушининг қолдиқларига хотима бериш зарурлигини эътироф қилсинлар, деймиз. **(Қарсаклар).**

Самарали музокаралар тайёрламоқ учун биз Ғарб мамлакатларининг вакиллари билан учрашишга, улар билан фикрлашишга тайёрмиз. Лекин иккинчи жаҳон урушининг қолдиқларини тугатиш билан боғлиқ бўлган масалаларни ўзаро мақбул бўладиган тарзда ҳал қилиш йўлини барча манфаатдор мамлакатлар иштироки билан бамаслаҳат топмоқ учун тўгарак стол атрофида музокаралар олиб боришга чинакам тайёрланиш ва битимга келишга интилиш керак.

Бироқ, Совет Иттифоқи музокараларнинг номигагина олиб борилишига, Ғарб мамлакатларининг вакиллари бундан фойдаланиб, Европада тинчлик ўрнатиш ишини орқага сураверишларига йўл қўёолмайди. Кимки, шундай бўлади деб хом хаёл қилаётган бўлса, шуни олдиндан билиб қўйсинки, бундай хом хаёллар асло рўёбга чиқмайди. Бизнинг позициямиз мана шу. Биз шу позицияда туриб келдик ва қаттиқ турибмиз. **(Давомли қарсаклар).**

Совет Иттифоқи ядро қуроли синовларини яна бошлаб юборишга мажбур бўлганлиги муносабати билан кейинги вақтларда буржуа пропагандаси кўп шовқин-сурон солмоқда. 50 миллион тонна тротил қувватига тенг келадиган ядро қуроли синовлари ўтказилмоқчи, деб съездда айтилганидан кейин бу шовқин-сурон васваса тусини олиб кетди. Бу синовлар ахлоқ принципларига зид бўлиб тушади, деган овозлар эшитилмоқда.

Ғалати мантиқ! Америка Қўшма Штатлари атом бомбасини биринчи бўлиб вужудга келтирганларида, улар шу бомбани Хиросима ва Нагасакининг ҳимоясиз аҳолиси устига ташлашга ўзларини юридик ва ахлоқий жиҳатдан ҳақли деб ҳисоблаган эдилар. Ваҳоланки, бу бемаъни шафқатсизлик бўлган эди, бунинг учун ҳеч қандай ҳарбий зарурат йўқ эди. Портлаган атом бомбаларининг оловлари ичида юз минглаб аёллар, болалар ва қариялар қирилиб кетди. Халқларни қўрқитиш ва уларни Америка қудрати олдида тиз чўкишга мажбур этиш мақсадидагина шундай қилинган эди. Американинг баъзи сиёсий арбоблари одамларни бундай ёппасига қирганликлари билан фахрланган эдилар ва, шуниси таажжубки, ҳозир ҳам фахрланмоқдалар.

Урушдан кейин Қўшма Штатларнинг биронта ҳукумати, Американинг биронта президенти бу иш ахлоққа хилоф иш бўлди деб айтгани йўқ. Сабаб? Бунинг сабаби шуки, улар империалистларнинг, замона зўрники, деган ахлоқига амал қилмоқдалар. Улар АҚШнинг ядро қуролига танҳо ўзи эга бўлганлиги бутун дунёда АҚШнинг ҳукмронлигини ўрнатишга имкон беради, деб ҳисобладилар.

Лекин, Совет Иттифоқи қисқа муддат ичида қудратли термоядро қуролини вужудга келтирди ва шу билан Америка Қўшма Штатларининг бу соҳадаги монополиясига хотима берилди. **(Давомли қарсаклар).**

Биз биринчи йўлдошларни космосга учирганимиздан кейин, совет кемалари биринчи космик йўлларни очиб, Гагарин ва Титов ўртоқлар ўзларининг мислсиз учишлари билан Ер атрофини айланиб чиққанларидан кейин бутун дунё Совет Иттифоқи фан ва техниканинг энг муҳим тармоқларида Америка Қўшма Штатларидан анча ўзиб кетганлигини кўрди. Ҳатто президент Кеннеди, Қўшма Штатлар бу соҳада Совет Иттифоқига етиб олишдек қийин вазифа олдида турибди, деб эътироф қилишга мажбур бўлди. Кўриб турибсизки, энди америкаликларнинг тилида ҳам «етиб олиш» деган сўз пайдо бўлди. **(Залда жонланиш. Қарсаклар).**

Мен Совет Иттифоқи маккажўхори етиштириш жиҳатидан АҚШга етиб олади, деб бир неча марта айтган эдим. Лекин, америкаликлар бунга унча ишонмаган эдилар. Аммо, космосни эгаллаш соҳасидагига қараганда маккажўхори етиштириш соҳасида етиб олиш осонроқ. Космос соҳасидаги иш анча мураккаброқ! **(Залда жонланиш. Қарсаклар).** Фактлар, аҳвол социализм фойдасига жиддий ўзгарганлигини кўрсатиб турибди.

Лекин АҚШ президенти Совет Иттифоқига етиб олиш зарурлиги тўғрисида гапираётган бўлса, давлат секретари жаноб Раск зўравонлик позициясига таянувчи сиёсатни ўтказишга даъват қилишни ҳали ҳам давом эттирмоқда. Бундан бир неча кун муқаддам у: «Бизнинг (яъни Америка Қўшма Штатларининг) кучли эканлигимизни жаноб Хрушчев билиб қўйиши лозим» деди. У, Ғарб давлатлари Совет Иттифоқи билан бундан буён ҳам «зўравонлик позициясида» туриб гаплашиш ниятида эканлигига ишора қилиб ўтди. Буни, чап қўл қилаётган ишдан ўнг қўлнинг хабари йўқ, деса бўлади.

Йўқ, Ғарбдаги баъзи арбобларнинг фикри бутунлай бошқа томонга қараб ишлаяпти. Тинчлик фақат осойишталикдан ёки урушлар ўртасида нафасни вақтинча ростлаб олишдангина иборат бўлмасин деб ҳаракат қилинар экан, у ҳолда уруш бошланишига абадий йўл қўйилмайдиган вазият вужудга келтирилиши лозим.

Совет Иттифоқи ўз хоҳишини ва шартларини бошқа давлатларга зўрлаб қабул қилдиришни асло ўйлаётгани йўқ. Ҳатто биз ракета-ядро қуроли соҳасида шак-шубҳасиз устунликка эришганимиз ҳолда ҳам, ёппасига ва батамом қуролсизланишни, энг қатъий халқаро контроль остида ядро қуролини йўқ қилиб ташлашни таклиф қилдик. Яна бунинг устига Совет Иттифоқи ўз ташаббуси билан Қуролли Кучларини анча қисқартирди, чет эллардаги ҳарбий базаларини тугатди ва бу йўлда бошқа бир қанча тадбирларни ўтказди.

Маълумки АҚШ, Англия ва Франция Совет Иттифоқидан ўрнак олиш уёқда турсин, балки кейинги вақтларда зўр бериб қуролланишни тағин ҳам кўпроқ кучайтириб юбордилар, ўз армияларини кўпайтиришга, бизнинг чегараларимизга яқин жойларда ҳарбий маневрлар ўтказишга киришдилар. Улар Германия билан сулҳ шартномаси тузишимизга жавобан бизга ошкора уруш билан таҳдид қила бошладилар.

Очиқдан-очиқ таҳдидлар қилинаётганлигини ва уруш бошланиш хавфи туғилганлигини кўриб, Совет Иттифоқи ўз мудофаа қобилиятини мустаҳкамламоқ учун, совет халқини, социализм мамлакатларининг бутун улуғ ҳамдўстлиги халқларини ҳимоя қилмоқ учун зарур чораларни кўришга мажбур бўлди.

Бизнинг олдимизда ўз термоядро қуролимизни такомиллаштириш ва унинг янги намуналарини синовдан ўтказиш зарурияти туғилди. Совет ҳукуматининг халқаро кескинлик жиддий кучайган вазиятда қабул қилган бу қарори тинчликни қадрлаган, тинчлик душманларининг хавфли макр-ҳийлаларидан кўз юмишни истамайдиган кишиларнинг ҳаммаси учун тушунарли бўлди. **(Давомли қарсаклар).**

Совет ҳукумати бу қарорни қабул қилар экан, албатта, ядро қуролларини синашни қайтадан бошлашга бизни мажбур қилган сабабларни ҳамма ҳам бирданига тўғри тушуна олмаслигини ҳисобга олган эди. Дарҳақиқат, ҳозирги вақтда ҳам софдил кишилар ўтказилаётган ядро портлатишларининг оқибатларидан ташвишланаётганликларини айтмоқдалар. Уларнинг баъзиларидан мен хатлар ва телеграммалар олмоқдаман. Ядро портлатишлари атмосферани заҳарлаши мумкинлигидан хавотирланаётган бу кишиларнинг самимий ташвишланаётганликларидан шубҳаланишга бизнинг ҳеч қандай асосимиз йўқ.

Бу кишиларга биз бундай деймиз: Ҳурматли дўстлар, ҳурматли жаноблар! Социалистик мамлакатларнинг халқлари планетамизнинг осмони тоза ва соф бўлишини ҳаммадан кўра кўпроқ истар эдилар. Биз халқлар учун порлоқ истиқбол вужудга келтириш учун, ер юзини чаманзор боғу-бўстонга айлантириш учун яшамоқдамиз ва ишламоқдамиз. Сизларда бўлганидек, бизнинг ҳам болаларимиз, набираларимиз ва, ҳатто, авараларимиз бор. Биз уларнинг фақат бугунги куни тўғрисида эмас, балки эртаги куни тўғрисида ҳам ғамхўрлик қиламиз. Мен шуни айтмоғим керакки, бизнинг олимларимиз ядро қуроли синовларининг зарарли оқибатларини минимум даражага етказиш учун зарур бўлган ҳамма чораларни кўрмоқдалар.

Лекин Қўшма Штатларнинг, Англия, Франция, Ғарбий Германиянинг империалистлари мамлакатларимизнинг социалистик ғалабаларинигина эмас, балки халқларини ҳам йўқ қилишга тайёрланаётган бир чоқда, биз ядро қуролларини бундай синовдан ўтказмасдан туролмаймиз. Сабабки, юқорида айтилган мамлакатларнинг империалистлари атмосферани заҳарлаш хавфинигина туғдирмасдан, балки миллион-миллион кишиларнинг ҳаётини ҳам йўқ қилишни истайдилар.

Хавфсизлигимизга реал таҳдид солинаётган бир чоқда, совет кишилари Совет Иттифоқининг, ҳамжиҳатликда иш кўраётган барча социалистик мамлакатларнинг мудофаа қобилиятини мустаҳкамлашга қаратилган чора ва тадбирларни кўришдан воз кеча олмайдилар. Бизлар Совет давлатининг хавфсизлиги учун зарур бўлган мудофаа воситаларининг ҳаммасини такомиллаштирмаганимизда эди, бизлар ожиз раҳбарлар бўлиб қолар эдик. **(Давомли қарсаклар).**

Шунга чин қалбдан таассуф билдиришга тўғри келадики, чет эллардаги баъзи софдил кишилар мураккаб халқаро вазиятга ҳали ҳам тушуниб ета олганлари йўқ. Империалистик пропаганда бу софдил кишиларнинг инсонпарварлик туйғуларидан фойдаланиб, бизнинг зарур мудофаа воситаларимизни такомиллаштиришимизга улар орқали халақит бермоқчи ва шу йўл билан ўзлари бизга қарши янги урушга тайёргарлик кўришларини енгиллаштирмоқчи бўладилар.

Биз Совет Иттифоқининг мудофаасини мустаҳкамлар эканмиз, фақат ўз манфаатларимизнигина кўзлаб иш кўрмаймиз, балки барча тинчликсевар халқларнинг, бутун инсониятнинг манфаатларини ҳам кўзлаб иш кўрамиз. Тинчлик душманлари бизга куч ишлатиш билан таҳдид солар эканлар, бас, зарур куч ва бунинг устига таъсирлироқ куч уларга қарши қўйилиши лозим, ва албатта, қўйилади ҳам. **(Гулдурос қарсаклар).** Баъзи бировлар буни бугунчалик тушунмаётган эканлар, эртага албатта тушуниб оладилар. **(Қарсаклар).**

АҚШ, Англия, Франция, Ғарбий Германия ва бошқа мамлакатларнинг раҳбар арбобларининг диққатини яна бир марта шунга қаратишни истаб, уларга энг оқилона иш — «зўравонлик» ва «совуқ уруш» сиёсатини улоқтириб ташлашдир, деб айтар эдик. **(Қарсаклар).** Халқаро ишларда тинч-тотув яшашдан иборат реалистик сиёсатни юргизмоқ лозим. **(Қарсаклар).**

Бунинг маъноси эса бизнинг планетамизда капиталистик дунё билан ёнма-ён турган жаҳон социалистик системасидаги мамлакатлар муваффақиятли ривожланаётганлиги ва йил сайин мустаҳкамланаётганлигидан иборат реал факт билан ҳисоблашиш керак демакдир. Ҳозирги кунларда буни кўрмаслик, бу билан ҳисоблашмаслик кулгили бир ҳол ва калтабинлик бўлур эди.

Социалистик мамлакатларнинг ўсаётганлиги ва ривожланаётганлиги империалистларга ёқмайди. Улар бизларни чеклаб қўйишни, болаларга ўгит-насиҳат бергандай, бизларга дунёда қандай қилиб яхшироқ яшашни ўргатишни истар эдилар. Империалистлар Совет ҳокимиятини ғайри қонуний туғилган бола деб ҳисоблайдилар-ку, ахир. Бинобарин, улар бизнинг шунчалик ўсиб, ўзимиз ўрганибгина қолмай, бошқаларга ҳам кўп нарсаларни ўргата оладиган бўлиб қолганлигимизни сира тан олгилари келмайди. Кўриб турибсизки, бу ерда ҳам эскилик билан янгилик ўртасидаги зиддиятлар намоён бўлмоқда. Ўз-ўзидан маълумки, биз империалистлар истаганидек яшашни хоҳламаймиз ва улар истаганидек яшамаймиз. Улар эса норози бўлиб хипчин кўтариб, бизга пўписа қилмоқдалар. Лекин, улар бизга хипчин кўтаргудек бўлсалар, биз уларни супурги билан урамиз! **(Гулдурос қарсаклар).**

Жиддий гапирадиган бўлсак, ҳар хил тузумдаги давлатларнинг тинч-тотув яшаши, тотув қўшничилик муносабатларини йўлга қўйиши энг оқилона иш бўлур эди. Қўшнини хотин ёки эр ўзаро келишиб бир-бирини танлаб олганидек танлаб бўлмайди. Қўшничилик танланмайди, қўшничилик бизнинг хоҳишимизга боғлиқ эмас. Масалан, бизнинг мамлакатимизнинг жанубда ҳозирги Эрон сингари қўшниси борки, унинг ҳукмдорлари тотув қўшничилик сиёсатини юргизаётганлари йўқ. Бу нарса бизга боғлиқ бўлганида эди, эҳтимол, биз ўзимизга ёқимлироқ қўшнини танлаб олган бўлур эдик. Эрон ҳукмдорлари ҳам бошқа қўшни бўлишини афзал кўрган бўлур эдилар, деб ўйлайман. Лекин тарихнинг тақозоси билан мамлакатларимиз бир-бири билан қўшни бўлиб қолган. Ҳеч қандай илож йўқ, вужудга келган реал аҳвол билан ҳисоблашишга тўғри келади. Қўшниларнинг ишларига аралашишга ва уларнинг ўз ишларимизга аралашувига йўл қўйиш мумкин эмас. **(Қарсаклар).**

Ҳозирги замон империализмининг характеристикаси ва социал тузуми турлича бўлган давлатларнинг тинч-тотув яшаши масаласи каби муҳим назарий ва сиёсий масала юзасидан бирмунча муфассалроқ сўзлаб ўтмоқчиман.

Социал ва сиёсий тузуми турлича бўлган давлатларнинг тинч-тотув яшаши ҳозирги замоннинг энг муҳим масаласидир. Ер юзидаги давлатлар икки хил жаҳон системасини—социалистик системани ва капиталистик системани ташкил этадилар. Ҳозирги замон илм-фани нечоғли кучли бўлса ҳам, ер шарини иккига кесиб ташлаш ва мазкур системалардан ҳар бири учун муайян ўрин ажратиб, шу тариқа уларни бир-биридан ажратиб қўйиш мумкин эмас. Бас, шундай экан, социал ва сиёсий тузуми турлича бўлган давлатларнинг биргаликда яшаши—тарихий фактдир.

Ҳар иккала социал система ўртасида кескин кураш, тортишув бормоқда: бу тортишув қайси система яхшироқ, улардан қайси бири кишилар учун кўпроқ неъмат яратиб беради, деган масала устида бормоқда. Хўш, бу турли системалар ўртасидаги тортишувни қандай ҳал қилмоқ керак—уруш йўли биланми, ёки тинч иқтисодий мусобақа йўли биланми? Агарда давлатлар ўртасидаги ўзаро муносабатларда юз берадиган мунозарали масалаларни ҳарбий тўқнашувлар йўли билан ҳал қилиш вазифаси қўйилмас экан, бунинг маъноси турли тузумдаги давлатларнинг тинч-тотув яшашини эътироф қилиш демакдир. Ҳар бир давлатдаги социал сиёсий тузум—халқнинг ўз ички ишидир ва бу масалани халқлар ўзлари истаганича ҳал қилишлари лозим ва ҳал қилмоқдалар.

Баъзи бировлар бизга ҳужум қилиб, шундай айб тўнкамоқчи бўладиларки, гўё биз ҳозирги замон шароитида тинч-тотув яшаш зарурлигини таъкидлаб кўрсатишимиз билан халқаро вазиятни сийқалаштирар ёки юмшатар эмишмиз. Бизга, кимки тинч-тотув яшашни қаттиқ уқтириб кўрсатса, ундай киши империализмнинг моҳиятига етарли баҳо бермаган бўлади ва ҳатто, империализмга берилган ленинча баҳога зид келган бўлади, дейдилар.

Империализмга Владимир Ильич Ленин томонидан берилган классик таъриф яхши маълум. Империализмга берилган бу ленинча таъриф капитализмнинг сўнгги босқичи бўлган империализмнинг реакцион, агрессив характерини очиб ташлайди. Империализм урушлар билан, жаҳонни бўлиш ва қайтадан бўлиш учун кураш билан, халқларни қул қилиш, уларни монополистик капитал асоратига солиш учун кураш билан чамбарчас боғлиқдир. Империализм ҳар қандай авантюрага қодирдир.

Империализмнинг моҳиятига берилган бу баҳо ҳозир ҳам ўз кучини батамом сақламоқда. Бизнинг партиямиз бу баҳони асло инкор қилмайди; у бу баҳони тасдиқлайди, ўзининг бутун сиёсатида, революцион курашнинг стратегия ва тактикасини ишлаб чиққанда, шу баҳога асосланиб иш кўрадики, бу партиямизнинг янги Программасида яққол қилиб кўрсатилгандир. Шу билан бирга, партия, агар у ижодий марксизм-ленинизм заминида турса, Ленин империализмни анализ қилган вақтдан буён дунёда юз берган катта ўзгаришларни ҳисобга олиши лозим.

Биз икки жаҳон системаси мавжуд бўлган, социализм жаҳон системаси тезлик билан ривожланаётган ва у, моддий неъматлар ишлаб чиқариш соҳасида ҳам жаҳон капиталистик системасидан ўтиб кетадиган вақт жуда яқинлашган бир даврни кечирмоқдамиз. Фан ва маданиятга келганда, бир қатор соҳалар бўйича жаҳон социалистик системаси мамлакатлари капитализм мамлакатларидан анча ўзиб кетдилар. Ҳозирги вақтда жаҳон социалистик системаси ҳарбий жиҳатдан ҳам империализм мамлакатларидан қудратлироқдир.

Аҳвол шундай экан, сўнгги ўн йилликлар ичида жаҳонда ҳеч нима бўлмади ва ҳеч нима ўзгармади, деб айтиш мумкин эмас. Фақат ҳаётдан ажралиб қолган, жаҳон майдонидаги кучлар нисбатида бўлган катта ўзгаришларни кўралмайдиган кишиларгина шундай дейишлари мумкин.

Дарҳақиқат, империализмнинг моҳияти, унинг агрессив характери ўзгарган эмас. Лекин унинг ҳозирги вақтдаги имкониятлари у танҳо ҳукмронлик қилган даврдагига қараганда энди бошқачадир. Ҳозирги вақтда аҳвол шундайки, империализм ҳаммага ўз айтганини қилдиролмайди ва ўзининг агрессив сиёсатини бемалол ўтказа олмайди.

Империалистларнинг дунёни қайтадан бўлиш, ўзга халқларни қул қилишга бўлган босқинчилик интилишлари йўлида жаҳон социалистик системасининг ва, аввало, Совет Иттифоқининг қудратли кучлари ғов бўлиб турибди. **(Давомли қарсаклар).** Бу кучлар империалистларнинг бўриларча очкўзлик иштаҳаларини бўғиб турибди. Тинчликсевар мамлакатлардаги миллионларча кишилар тинчлик учун курашмоқдалар, ҳамма халқлар тинчликни ёқлаб чиқмоқдалар. Бу асосий нарсадир. Буни тушуниб олмоқ керак. **(Қарсаклар).**

Мен юқорида айтган фикр яхшироқ тушунарли бўлсин учун бундай бир мисолни келтираман. Йўлбарс—йиртқич ҳайвондир, у то ўлгунча шундай бўлиб қола беради. Лекин маълумки, йўлбарс ҳеч қачон филга ҳужум қилмайди. Нима сабабдан? Ахир, филнинг гўшти, чамаси бошқа ҳайвоннинг гўштидан бемаза бўлмаса керак ва йўлбарс ҳам, эҳтимол, филнинг гўштини маза қилиб ейишдан қайтмаса керак. Бироқ, шундай бўлса ҳам у филга ҳужум қилишдан қўрқади, чунки фил йўлбарсдан кучлироқдир. Агарда бирон қутурган йўлбарс филга ҳужум қилиб қолгудай бўлганида ҳам, унинг ўзи, албатта, ҳалокатга йўлиқади, фил уни янчиб ташлайди. **(Залда жонланиш. Қарсаклар).**

Африка ва Осиё ҳаётидан олинган кинокартиналарда короллар, шаҳзодалар, рожлар ва бошқа зодагонлар филга миниб олиб йўлбарс овлаганларини кўрган бўлсангиз керак. Улар йўлбарсларга ов қилишнинг ана шундай усули хавф-хатарсиз эканлигини билганликлари учун шундай қиладилар. Бу таққослашни давом эттирадиган бўлсак, шуни айтиш керакки, Совет Иттифоқи, социалистик лагерь мамлакатлари ҳозирги вақтда империалистлардан шу қадар зўрки, йўлбарсдан филнинг зўрлиги бунинг олдида ип ечолмай қолади. **(Залда жонланиш. Қарсаклар).**

Империализмнинг аҳволи ҳам тахминан шундай: ҳозирги вақтда империалистлар ўз ақл-идроклари билан эмас, балки агар таъбир жоиз бўлса, кўпроқ ўзларини сақлаш инстинкти билан улар эндиликда ҳеч бир ҳайиқмасдан ҳаммани янчиб, талаб, қул қилиб ололмасликлари каби ҳол билан ҳисоблашишга мажбурдирлар. Ҳозирги вақтда империализм йўлида ғов бўлиб турган қудратли кучлар империалистларни шу кучлар билан ҳисоблашишга мажбур қилмоқдалар. Империалистлар, агар улар жаҳон урушини бошлаб юборсалар, бу урушда халқ нафрат билан қарайдиган империалистик тузум албатта ҳалок бўлишини тушунадилар. **(Давомли қарсаклар).**

Ҳозирги вақтда жаҳон социализм системасининг қудрати ҳар қачонгидан ошиб кетди. Бу система ҳозирдаёқ инсониятнинг учдан бир қисмидан кўпрогини бирлаштирмоқда ва унинг кучлари тезлик билан ўсмоқда, у, бутун дунёда тинчликнинг буюк таянчидир. **(Қарсаклар).** Социал системаси турлича бўлган давлатлар ўртасида тинч-тотув яшаш принципи ҳозирги замон шароитида ҳаётий аҳамиятга эга бўлмоқда.

Буни фақат ашаддий догматикларгина тушунмайдилар, улар империализм ҳақидаги умумий формулаларни ёдлаб олиб ва такрорлаб, ҳаётдан ўжарлик билан юз ўгирмоқдалар. Қайсар Молотов ҳали ҳам худди шундай позицияда турмоқда. У ва унга ўхшаган кишилар жаҳон вазиятида юз берган ўзгаришларни, ҳаётда юз берган янги ҳодисаларни тушунмайдилар, улар воқеаларнинг думида судралиб юрадилар, улар аллақачонлар тўсиққа, ортиқча юкка айланиб кетганлар. **(Қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар!

Марказий Комитет ҳисоботида, шунингдек съезд делегатларининг нутқларида Албания Меҳнат партияси раҳбарларининг хато позицияси тўғрисида гапирилди. Улар бизнинг партиямизнинг XX съезди ишига қарши кураш йўлига, Совет Иттифоқи билан ва бошқа социалистик мамлакатлар билан дўстлик асосларига путур етказиш йўлига ўтиб олдилар.

(ДАВОМИ УЧИНЧИ БЕТДА)

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Н. С. ХРУШЧЕВНИНГ ЯКУНЛОВЧИ СЎЗИ

(БОШИ ИККИНЧИ БЕТДА).

Қардош партияларнинг вакиллари ўз нутқларида Албания Меҳнат партиясидаги аҳвол учун бизнинг чекаётган ташвишимизга қўшилаётганликларини ва Албания Меҳнат партияси раҳбарларининг хатарли хатти-ҳаракатларини қатъиян қоралаётганликларини, чунки бу раҳбарлар албан халқининг туб манфаатларига, бутун социалистик ҳамжиҳат мамлакатларнинг жипслигига зарар етказаётганликларини айтдилар. Делегатларнинг ва қардош партиялар' вакилларининг нутқлари партиямиз Марказий Комитети совет-албан муносабатларининг нормал бўлмаган аҳволи тўғрисида принципиал равишда ва очиқдан-очиқ съездга маълум қилиб, тамомила тўғри иш қилганлигини яққол тасдиқлаб берди.

Биз шундай қилишга мажбур эдик, чунки бизнинг Албания Меҳнат партияси билан муносабатларни нормаллаштириш учун кўп марта қилган ҳаракатимиз, афсуски ҳеч қандай натижа бермади. Шуни таъкидлаб ўтмоқчиманки, партиямиз Марказий Комитети ҳар иккала партияларимиз ўртасида яхши муносабатларни йўлга қўйиш учун ниҳоят даражада сабр-тоқат билан иш кўрди ва қўлидан келганича ҳамма чораларни кўрди.

КПСС Марказий Комитети Президиумининг аъзолари юз берган масалаларни муҳокама қилиш учун Албания раҳбарлари билан учрашишга бир неча бор ҳаракат қилдилар. Ўтган йилнинг августидаёқ биз Албания раҳбарларига икки марта мурожаат қилиб, бирга учрашишни таклиф этдик, лекин улар бу учрашувдан бош тортдилар. Улар ўтган йилнинг ноябрида қардош партияларнинг Москвада бўлган Кенгаши вақтида ҳам биз билан музокара олиб боришдан қатъий суратда бош тортдилар.

КПСС Марказий Комитетининг қаттиқ талаб қилиши натижасида бундай учрашув бўлганидан кейин эса Анвар Хўжа ва Мехмет Шеху бу учрашувни барбод бердилар ва шундай ҳаракатларни қилдиларки, уларнинг бу ҳаракатларини иғвогарлик ҳаракатлари деб айтмасдан бошқа илож йўқ. Албания Меҳнат партиясининг раҳбарлари ноябрь кенгашини намойишкорона ташлаб чиқиб кетдилар ва бу билан қардош партияларнинг коллектив фикри билан ҳисоблашишга истаклари йўқлигини билдирдилар. Шундан кейин, бизнинг янада учрашиб фикр олишиш, орадаги ихтилофларни бартараф қилиш тўғрисидаги таклифларимизни ҳам улар қўпол равишда рад қилдилар ва бизнинг партиямизга, унинг Марказий Комитетига қарши ҳужум ва туҳмат кампаниясини кучайтирдилар.

Албания Меҳнат партиясининг раҳбарлари бизнинг партиямиз, халқимиз нима ишлаб қилаётганлиги тўғрисидаги ҳақиқатни ўз халқидан бекитиш учун ҳар қандай ифлос воситаларни ишга солишдан ҳам қайтмаётирлар. Албания социалистик лагерь ичида КПСС Программаси проекти тўлиқ суратда эълон қилинмаган бирдан-бир мамлакатдир. Албания матбуоти Программа проектининг айрим парчаларинигина босиб чиқарди ва шу йўл билан бизнинг партиямизнинг фаолияти тўғрисида атайин бузуқ тасаввур туғдиришга ҳаракат қилди. Бу факт ўз-ўзидан аёндир. Сабабки, ҳатто, коммунизм душманлари ҳам бизнинг Программамиз тўғрисида сукут қила олмадилар.

Албания раҳбарларининг КПСС Программасини ўз партияси ва халқидан нима учун яшираётганлигининг сабаби бизга маълум. Улар ҳақиқатдан ўлгудек қўрқадилар. Партия Программаси—бу бизнинг муқаддас ишимиздир, бу—коммунизм қурилишида йўлчи юлдуздир.

Агар улар Программани тўлиқ суратда эълон қилганларида, у вақтда Албания меҳнаткашлари туҳмат нима-ю, ҳақиқат нималигини кўрган бўлур эдилар, у вақтда улар бизнинг партиямизнинг бутун фаолияти, унинг планлари халқларнинг туб манфаатларига, шу жумладан бизга дўст бўлган албан халқи манфаатларига ҳам мувофиқ келишини кўрган бўлур эдилар. **(Давомли қарсаклар).**

Бизнинг улуғ партиямиз коммунизмнинг очиқ ва яширин душманлари томонидан қилинган қаттиқ ва ифлос ҳужумларга бир неча бор дучор бўлди. Лекин очиқдан-очиқ айтиш керакки, ҳеч қачон ҳеч бир киши, Албания раҳбарлари қилганларидек, абадий дўстлик ҳақида ширинсўз бўлиб ва қасамёд қилиб айтилган гаплардан жуда тезлик билан бирданига қутуриб Советларга туҳмат қилишга ўтиш каби ишни қилган эмас, биз бундай ҳолни эслайолмаймиз.

Чамаси, улар империалистларнинг садақасига сазовор бўлиш ҳуқуқини олиш учун замин тайёрлашни мўлжаллаб, шундай йўлни тутгандирлар. Империалистлар коммунистлар сафига нифоқ солувчи сотқинларга садақа беришга ҳамма вақт тайёрдирлар. Лекин бундай садақа ҳеч кимга, ҳеч қачон беномуслик ва шармандаликдан бошқа нарса келтирган эмас. **(Қарсаклар).**

Равшанки, партиямиз Марказий Комитети Албания Меҳнат партияси раҳбарларининг тутган ярамас позицияси тўғрисидаги ҳақиқат гапларнинг ҳаммасини съездга айтмасдан ўтолмас эди. Агар биз шундай қилмаганимизда, улар бундан кейин ҳам аҳволни шундай қилиб кўрсатар эдиларки, уларнинг фикрича, Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Марказий Комитети Албания Меҳнат партияси раҳбарлари билан бўлган ихтилофлар тўғрисида партиянн хабардор қилишдан қўрққан бўлиб чиқар эди. Бизнинг партиямиз, совет халқи Албания раҳбарлари ўзларини қандай тутаётганликларини билмоқлари лозим. Шунинг учун ҳам бутун партия номидан сўзлашга ваколати бўлган бу съезд бу масалага қандай қарашини аниқлаб берсин, ўзининг мўътабар фикрини айтсин.

Бизнинг съездимизда Албания Меҳнат партияси билан муносабатларимизни принципиал марксча-ленинча асосда нормаллаштиришга тайёрлигимиз таъкидлаб ўтилди. Хўш. Албания раҳбарлари бунга қандай жавоб бердилар? Улар бирдан ҳамма ёққа жар солиб, бизнинг партиямизга, унинг Марказий Комитетига нисбатан ифлос гапларни ёғдира бошладилар.

Хитой Коммунистик партияси делегациясининг раҳбари ўртоқ Чжоу Энь-лай ўз нутқида съездимизда албан-совет муносабатлари масаласининг очиқдан-очиқ қўйилганлиги тўғрисида ташвишланаётганлигини айтди. Бизнинг тушунчишимизча, унинг сўзидаги асосий нарса Албания Меҳнат партияси билан бизнинг муносабатларимиздаги ҳозирги аҳвол социалистик лагернинг жипслашувига таъсир кўрсатиши мумкин, деган ташвишдан иборатдир.

Биз хитойлик дўстларимизнинг бундай ташвишланишига қўшиламиз, уларнинг бирликни мустаҳкамлаш тўғрисидаги ғамхўрлигини қадрлаймиз. Агарда хитойлик ўртоқлар Албания Меҳнат партиясининг қардош партиялар билан муносабатларини нормаллаштириш учун бундан буён ҳам куч-ғайрат сарф қилишни истасалар, у ҳолда шуни айтиш керакки, бу вазифани ҳал қилишга ҳеч ким Хитой Коммунистик партиясидан кўра яхшироқ кўмаклаша олмаса керак. Бу иш ҳақиқатан ҳам Албания Меҳнат партиясига фойдали бўлур эди, бутун социалистик ҳамжиҳат мамлакатларнинг манфаатларига мувофиқ келган бўлур эди. **(Давомли қарсаклар).**

Коммунистлар ўз ораларидаги партиявий муносабатларни шундай асосда қурсинларки, натижада душман заррача ҳам рахна салаолмайдиган бўлсин, деган гап тўғри, албатта. Лекин афсуски албан раҳбарлари бу талабни қўпол равишда менсимай келдилар. Улар аллақачонлардан бери XX съезд йўлига очиқдан-очиқ ҳужум қилиб, буржуа матбуотига ҳар қандай ёлғон-яшиқларни тарқатиш учун озиқ бериб келмоқдалар. Бошқа биров эмас, худди Албания раҳбарлари ҳар томондан жар солиб, ўзларининг алоҳида позицияларн борлигини, уларнинг қарашлари бизнинг партиямиз ва бошқа қардош партиялар қарашларидан бошқача эканлигини айтмоқдалар. Бу ҳол Албания Меҳнат партиясининг IV съездида ва айниқса сўнгги вақтларда яққол кўринди.

Албания раҳбарларининг партиямиз XX съезди қарорларига қарши курашни авж олдириб юборганликларининг сабаби нима? Бу қарорларда улар қандай хатоликни кўрдилар?

Биринчи навбатда шуки, Албания раҳбарларига Сталиннинг шахсига сиғиниш ва унинг зарарли оқибатларининг қатъий суратда қораланиши ёқмабди. Уларга кўпгина гуноҳсиз кишиларнинг жабр-жафога йўлиқишига сабаб бўлган ва бу кишилар орасида Ленин билан бирга, жаҳонда биринчи пролетар давлатини тузган эски гвардиянинг таниқли вакиллари ҳам азоб-уқубат тортишларига сабаб бўлган ўзбошимчалик, ҳокимиятни суиистеъмол қилишни бизнинг қатъий суратда қоралаганлигимиз ёқмабди. Албания раҳбарларининг жаҳл қилмай ва ғазабланмай сўзлайолмасликларининг боиси шуки, биз партиямиз ва мамлакатимиз ҳаётига доир энг муҳим масалаларни бир кишининг ўзбошимчалик билан ҳал қилиши каби аҳволни батамом тугатдик. **(Давомли қарсаклар).**

Сталин бўлса энди йўқ, лекин биз Сталин шахсига сиғиниш вазиятида авж олиб кетган шармандали раҳбарлик методларини фош қилиб ташлашни лозим топдик. Бизнинг партиямиз бу ишни бундай ҳодисалар бундан кейин ҳеч қачон такрорланмасин деб қилмоқда.

КПСС XX съездининг қардош партиялар қўллаб-қувватлаган ленинча йўли Албания Меҳнат партияси раҳбарлари томонидан ҳам қўллаб-қувватланиши лозим эди, чунки шахсга сиғиниш марксизм-ленинизмга ётдир. Ҳақиқатда эса, Албания раҳбарлари Сталин шахсига сиғинишни кўкка кўтардилар, КПСС XX съездининг қарорларига қарши қаттиқ курашни кучайтириб, социалистик мамлакатларни бу тўғри йўлдан буриб юборишга ҳаракат қилдилар. Бу тасодифий эмас, албатта. Шахсга сиғиниш даврида бизда бўлган ярамас нарсаларнинг ҳаммаси эндиликда Албания Меҳнат партиясида ундан ҳам баттар ҳолда юз бермоқда. Албания раҳбарлари ҳозир зўравонлик ва жабр-зулм қилиб, ҳокимият тепасида турганликлари ҳеч кимга сир эмас.

Албания Меҳнат партиясида узоқ вақтдан буён нормал бўлмаган, ярамас вазият ҳукм суриб келмоқдаки, бу вазиятда Албания раҳбарларига ёқмайдиган ҳар бир киши қаттиқ таъқиб ва жазога дучор бўлиши мумкин.

Албанияда партияни тузган, итальян ва немис фашист босқинчиларга қарши кураш олиб борган албан коммунистлари ҳозир қаерда? Деярлик уларнинг ҳаммаси Мехмет Шеху ва Анвар Хўжанинг қонли ёвузликларининг қурбони бўлиб кетди.

КПСС Марказий Комитети албан коммунистларидан бир неча хат олди, улар бу хатларида бизга мурожаат қилиб, албан раҳбарларини Албания Меҳнат партиясининг энг яхши ўғил ва қизларини жазо ва таъқибларга дучор қилишдан тийишни илтимос қилдилар. Съезд делегатлари бу хатларнинг баъзилари билан танишгач, Албания раҳбарларининг маънавий қиёфалари қандайлигини ўзлари билиб олишлари мумкин.

Албания раҳбарлари бизга таъна қилиб айтадиларки, гўё биз Албания Меҳнат партиясининг ички ишларига аралашаётган эмишмиз. Аралашиш деган бундай ножўя даъво нимадан иборат бўлганлигини айтиб ўтмоқчиман.

Бундан бир неча йил бурун КПСС Марказий Комитети Албания раҳбарларига илтимос билан мурожаат қилиб. Албания Меҳнат партияси Марказий Комитети сиёсий бюросининг собиқ аъзоси бўлган ва ўз эри билан бирга ўлим жазосига ҳукм қилинган Лири Геганинг тақдирини билмоқчи бўлган эди. Бу аёл бир неча йил давомида Албания Меҳнат партиясининг раҳбар органлари составига кирган эди, албан халқининг озодлик курашида иштирок этган эди. Биз ўша вақтда Албания раҳбарларига мурожаат қилганимизда, инсонпарварлик мулоҳазаларини кўзда тутган, аёл кишининг, бунинг устига ҳомиладор бўлган аёл кишининг отилишига йўл қўймасликни истаган эдик. Биз қардош партия сифатида бу масала тўғрисида ўз фикримизни айтишга ҳақлимиз деб ҳисоблаган эдик ва ҳозир ҳам шундай деб ҳисоблаймиз. Ахир, реакция қутуриб кетган энг зулматли замонларда ҳам революционерларни қийнаган чор амалдорлари ҳомиладор аёлларни ўлдиришга ботина олмас эдиларку. Қарангки, мана энди социалистик мамлакатда эрта-индин фарзанд кўриш орзусида бўлган аёлни ўлим жазосига ҳукм қилиб, қатл қилганлар, ҳеч бир асоссиз шафқатсизлик кўрсатганлар. **(Залда ҳаракат. «Уят!», «Шармандалик!» деган овозлар).**

Эндиликда Албанияда совет-албан дўстлигини ҳимоя қилиб чиқишга журъат этган софдил кишилар жазо ва таъқибларга дучор қилинмоқда, ҳолбуки албан раҳбарларининг ўзлари бундай дўстлик тўғрисида оғиз кўпиртириб дабдабали сўзлар айтишни яхши кўрадилар.

Албания Меҳнат партиясининг таниқли арбобларидан бўлган Лири Белишова ва Кочо Ташко ўртоқларни Албания Меҳнат партияси Марказий Комитетининг составидан чиқарибгина қолмаганлар. Уларни ҳозир очиқдан-очиқ партия ва халқ душманлари деб атамоқдалар. Бунинг сабаби фақат шуки, Лири Белишова ва Кочо Ташко мардлик кўрсатиб, Албания раҳбарлари сиёсатига қўшилмасликларини ҳаққоний равишда ва очиқдан-очиқ айтганлар, Албаниянинг Совет Иттифоқи билан ва бошқа социалистик мамлакатлар билан мустаҳкам ҳамжиҳат бўлишини ёқлаб чиққанлар.

Ҳозирги кунда Совет Иттифоқи билан, КПСС билан дўст бўлишини ёқлаб чиқаётган кишиларга Албания раҳбарлари душман деб қарамоқдалар.

Хўш, буларнинг ҳаммасини Шеху ва Хўжанинг КПСС ҳамда Совет Иттифоқига дўстлик туйғулари борлиги тўғрисида қасамёд қилиб айтган сўзлари билан қандай қилиб сиғдириш мумкин? Кўриниб турибдики, уларнинг дўстлик ҳақида бундай гап сотишлари фақат мунофиқлик ва алдамчиликдир, холос.

Албания Меҳнат партиясида мана шундай вазият ҳукм сурмоқда. Албания раҳбарлари мана шунинг учун ҳам партиянинг XX съезди тутган ленинчи йўлга қарши чиқмоқдалар. Ахир, шахсга сиғинишга хотима бериш Шеху, Хўжа ва бошқалар учун аслда партия ва давлатдаги юқори лавозимлардан воз кечиш демак бўлур эди. Аммо улар, бундай қилишни истамайдилар. Лекин биз ишонамизки, шундай бир вақт келади, бу вақтда албан коммунистлари, албан халқи ўз сўзини айтади ва ўшанда Албания раҳбарларига ўз мамлакатига, ўз халқига Албанияда социализм қурилиши ишига етказган зиёнлари учун жавоб беришга тўғри келади. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар! Бизнинг партиямиз бундан буён ҳам илгаригидек, ҳамма турдаги ревизионистларга қарши кураш олиб боради. Биз марксчи-ленинчи партиялар Кенгашларининг декларацияси ва баёноти принципларига қаттиқ амал қилиб, Югославия Коммунистлар союзининг программасида ўз ифодасини топган ревизионизмни фош қилиб келдик ва бундан кейин ҳам тинмай фош қилаберамиз. Биз шунингдек догматизмга қарши ва марксизм-ленинизмдан бошқа ҳар қандай чекинишларга қарши доимо кураш олиб борамиз. **(Қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар! XXII съездни ленинчи партиянинг монолит бирлиги, тўла якдиллик ва бирикканлик съезди деб тўла ҳуқуқ билан айтиш мумкин. Сафларимизнинг тобора мустаҳкамланиб бораётган бирлиги душманларни даҳшатга солмоқда. Улар бизнинг съездимиз шахсга сиғинишнинг зарарли оқибатларини қоралашга, шунингдек партияга қарши фракциячи группани батамом фош қилишга кўп эътибор берганини дастак қилиб фойдаланишга уринмоқдалар. Лекин коммунизм душманларининг бундай чиранишлари беҳудадир. Улар бу билан ҳеч нима ютолмайдилар.

Марксчи-ленинчи партияларнинг бошқа ҳамма сиёсий партиялардан фарқи шундаки, коммунистлар иккиланмай ўз ишларидаги камчиликларни ва нуқсонларни дадил очиб ташлайдилар ва тугатадилар. Танқид, ҳатто, энг ўткир танқид, бизнинг олға қараб ҳаракат қилишимизга ёрдам беради. Бу—Коммунистик партиянинг кучини кўрсатувчи аломатдир. Унинг ўз ишига бўлган комил ишончини кўрсатувчи далилдир. **(Давомли қарсаклар).**

Бу ерда сўзга чиққан кўп ўртоқлар Молотов, Каганович, Маленков бошчилик қилган бир ҳовуч фракциячиларнинг партияга қарши қўпорувчилик ишларини ғазаб билан қораладилар. Бутун партиямиз, бутун халқимиз ҳар қандай янгиликка қаршилик кўрсатган, шахсга сиғиниш даврида ҳукм сурган ярамас методларни қайтадан тиклашга ҳаракат қилган бу муртадларни рад қилдилар. Бу муртадлар бир вақтлар ҳеч ким жабр-зулм ва жазо-таъқиблардан омон қола олмайдиган оғир вақтларга, партиямиз ва мамлакатимиз учун оғир бўлган вақтларга қайтишимизни истар эдилар. Ҳа, Молотов ва бошқалар худди шуни истар эдилар.

Биз бундай ярамас раҳбарлик методларини қатъий суратда рад қиламиз. Биз партиянинг ички ишлари ленинча нормалар асосида, ишонтириш ва кенг демократизм методлари асосида ҳал қилинишига тарафдормиз ва бундан буён ҳам шу йўлда қаттиқ турамиз. **(Қарсаклар).** Партиянинг энг кучли қуроли — унинг ғоявийлигидир, марксизм-ленинизмнинг улуғ таълимотидир, бу таълимот партияга, совет халқига, бутун халқаро коммунистик ҳаракатга кўпгина шонли ғалабалар келтирди. **(Давомли қарсаклар).**

Партия фаолиятининг айрим даврларида, айниқса бурилиш босқичларида партиянинг ичида турли фикрлар туғилиши мумкинми? Мумкин. Бошқаларнинг фикридан фарқ қиладиган ўз фикрини айтган кишилар билан қандай муомала қилиш керак? Биз, бундай ҳолларда репрессиялар қўлланмасдан, балки ленинча ишонтириш ва тушунтириш методлари қўлланилиши керак, деган фикрдамиз. **(Қарсаклар).**

Партиямизнинг тарихидаги шундай бир воқеани эслатиб ўтаман. Октябрь арафасида, улуғ социалистик революция бўлсинми, ёки бўлмасинми, деган масала турган ҳал қилувчи кунларда Зиновьев ва Каменев партия мўлжаллаб қўйган куролли қўзғолонга матбуот саҳифаларида қарши чиқдилар, большевиклар партияси Марказий Комитетининг планларини душманларга очиб бердилар. Бу — революция ишига қилинган хиёнат эди.

Владимир Ильич Ленин Зиновьев ва Каменевни фош қилиб ташлади, уларни партиядан ўчиришни талаб қилди. Революциянинг шундан кейинги ривожланиши Лениннинг қуролли қўзғолонга қаратилган йўли тўғри йўл эканлигини тўлиқ исботлади. Кейинроқ Зиновьев ва Каменев ўзларининг адашганликларини айтиб, ўз айбларига иқрор бўлганларида, Ленин уларга нисбатан катта олийжаноблик кўрсатди ва уларни партия раҳбарлигида яна қолдириш масаласини ўзи қўйди.

Владимир Ильич партия ички демократиясини авж олдириш йўлини қатъият билан ўтказди. У коммунистлар ва партиясизлар кенг оммасига таянди.

Ленин вафотидан кейин ўтган йилларда партия турмушининг ленинча нормалари Сталин шахсига сиғиниш вазиятида қўпол равишда бузилди. Сталин партия ички демократиясини ва совет демократиясини чеклашни партия ички ҳаётининг ва давлат ҳаётининг нормасига айлантириб юборди. У раҳбарликнинг ленинча принципларини қўпол равишда поймол қилди, ўзбошимчаликка ва ҳокимиятни суиистеъмол қилишга йўл қўйди.

Сталин ўз рўпарасида ўтирган ўртоққа қараб «бугун нима учундир кўзингиз бежо кўринади» деб айтдими, шу гапдан кейин кўзи гўё бежо кўринган ўша ўртоқни шубҳа остида деб ҳисоблаш мумкин эди.

Делегат ўртоқлар! Шахсга сиғиниш даврида ҳокимиятни суиистеъмол қилинганлиги масаласини партия XX съездида қўйиш тўғрисидаги таклифга партияга қарши группа қандай қараганлигини съездга айтиб бермоқчиман. Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов ва бошқалар бу таклифга қатъиян қарши чиқдилар. Уларнинг эътирозларига жавобан, агар сизлар бу масаланинг қўйилишига қарши чиқсангиз, у ҳолда биз партия съезди делегатларининг фикрини сўраймиз, деб айтилди. Съезд бу масалани муҳокама қилиш керак деб айтишига шубҳаланмас эдик. Фақат шундан кейингина улар рози бўлишди ва шахсга сиғиниш масаласи партиянинг XX съездига маълум қилинди. Лекин съезддан кейин ҳам фракциячилар ўз курашларини тўхтатмадилар, ҳокимиятни суиистеъмол қилиш тўғрисидаги ишларнинг аниқланишига бутун чоралар билан тўсқинлик қилдилар, улар бу иш аниқланганида ўзларининг оммавий репрессияларда қатнашганликлари очилиб қолишидан қўрқдилар.

Оммавий репрессиялар Киров ўлдирилганидан кейин бошланиб кетди. Унинг ҳалок қилинишига ким айбдор эканлигини ҳақиқатан билиб олмоқ учун бир талай куч сарфламоқ керак. Кировнинг ўлими билан боғлиқ бўлган материалларни қанчалик чуқур ўрганаётган бўлсак, шу қадар кўп савол туғилмоқда. Шу факт эътиборни ўзига жалб қиладики, Кировни ўлдирган қотилни илгари чекистлар Смольний олдида икки марта ушлаганлар ва унинг ёнидан қурол топилган. Лекин кимнингдир кўрсатмаси билан иккала сафар ҳам уни қўйиб юборганлар. Ниҳоят бу одам Смольнийнинг одатда Киров юрадиган йўлагида қўлидаги қуроли билан пайдо бўлиб қолган. Нима учундир шундай бўлиб чиққанки, Кировни муҳофаза қилувчиларнинг бошлиғи С. М. Кировни ўлдириш вақтида ундан анча орқада қолиб кетган, ваҳоланки инструкцияга кўра, у ўзи муҳофаза қилаётган кишидан бунчалик масофада орқада қолишга ҳақи йўқ эди.

Яна шу факт ҳам жуда ғалати. Киров муҳофазачиларининг бошлиғини Сталин, Молотов ва Ворошилов тергов қилишлари керак эди, аммо уни терговга олиб келаётганларида, уни терговга олиб келиши лозим бўлган кишилар муҳофазачилар бошлиғи тушган машинани қасддан аварияга учратганлар, бу гапни кейин шу машинанинг шофери айтиб берди. Шу кишилар, муҳофазачилар бошлиғи авария натижасида ҳалок бўлди, деб эълон қилганлар, ваҳоланки ҳақиқатда уни олиб келаётган кишилар ўлдирган экан.

Кировни муҳофаза қилган киши шу йўл билан ўлдирилган. Шундан кейин, уни ўлдирган кишиларни отиб ташлаганлар. Бу, афтидан, тасодифий эмасдир, бу ўйлаб қасддан қилинган жиноятдир. Бундай ишни ким қилиши мумкин эди? Ҳозир бу мураккаб ишнинг тафсилотини диққат билан ўрганилмоқда.

Маълум бўлишича, С. М. Кировни муҳофаза қилган соқчиларнинг бошлиғини машинага солиб сўроққа олиб борган шофер тирик экан. У айтганки, биз сўроққа бораётганимизда кабинада менинг ёнимда Ички Ишлар Халқ Комиссарлигининг ходими ўтирган эди. Машина юк машинаси бўлган. (Албатта, шуниси жуда ғалатики, бу кишини нима сабабдан юк машинасига солиб сўроққа олиб борганлар, гўё бунинг учун бошқа машина топилмагандек. Чамаси ҳамма нарса олдиндан батафсил ўйлаб қўйилган). Ички Ишлар Халқ Комиссарлигининг бошқа икки ходими Кировни муҳофаза қилувчи соқчилар бошлиғи билан биргаликда машинанинг устида бўлган.

Шофер яна бундай деган. Биз кўчадан бораётганимизда менинг ёнимда ўтирган киши бирдан қўлимдан рулни тортиб олди ва машинани тўғри уйга қараб солди. Шофер унинг қўлидан рулини тортиб олиб, машинани тўғри йўлга солган, шундай кейин машинанинг фақат бортигина бинонинг деворига урилган. Шундан кейин шоферга, бу авария вақтида Киров соқчиларининг бошлиғи ҳалок бўлди, деб айтганлар.

Хўш, нима учун у ҳалок бўлган-у, уни олиб борган кишиларнинг ҳеч бири зарарланмаган? Нима учун Киров соқчилари бошлиғини олиб борган Ички Ишлар Халқ Комиссарлигининг икки ходими ҳам кейинчалик отиб ташланган? Демак, амал-тақал қилиб уларни йўқ қилиш кимгадир керак бўлган, шу йўл билан жиноятнинг изи ёпилган.

Бу ва бунга ўхшаш ишларнинг кўп ва жуда кўп тафсилотлари ҳали аниқлаб олингани йўқ.

Ўртоқлар! Бизнинг бурчимиз ҳокимиятни суиистеъмол қилиш билан боғлиқ бўлган бу хилдаги ишларни диққат билан ҳар томонлама текширишдан иборат. Бир вақт келиб, биз ўлиб кетамиз, биз ҳаммамиз ҳам ўламиз, лекин ҳозирча ишлаб турган эканмиз, биз кўп нарсани аниқлаб олишимиз ва партияга ҳамда халққа ҳақиқатни айтиб беришимиз мумкин ва лозим. Биз ҳозирги вақтда ҳақиқатни аниқлаш учун ҳамма нарсани қилишга мажбурмиз, чунки бу воқеалардан кейин қанча кўп вақт ўтса, ҳақиқатни аниқлаш шунча қийинроқ бўлади. Энди, албатта, ўлганларни тирилтириб бўлмайди. Лекин партия тарихида бу тўғрида ҳаққониятни айтиб ўтмоқ зарур. Бу ишни бундай ҳодисалар бундан буён ҳеч қачон такрорланмаслиги учун қилмоқ керак бўлади. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Марказий Комитет Президиуми составидаги айрим кишиларнинг ўзлари ҳокимиятни суиистеъмол қилишда, одамларни кўплаб жазо ва таъқибларга дучор қилишда айбдор бўлган бир чоқда, бу хил масалаларни ҳал қилиш қанчалик қийин эканлигини ўзингиз тасаввур қила оласиз. Бу кишилар шахсга сиғинишни фош қилишга қаратилган ҳамма чораларга қаттиқ қаршилик кўрсатдилар, сўнгра эса, Марказий Комитетга қарши курашни авж олдирдилар. Марказий Комитет раҳбарлари составини ўзгартирмоқчи, партиянинг ленинча сиёсатини, XX съезд тутган йўлни ўзгартирмоқчи бўлдилар.

Албатта, улар бундай ишларнинг қараб чиқилишини истамас эдилар. Сизлар ўртоқ Шелепиннинг нутқини эшитдингиз. У, съездда кўп нарсаларни айтиб берди, лекин, албатта, ҳозирги вақтда очилган нарсаларнинг ҳаммасини тўлатўкис айтиб бергани йўқ. Ҳеч қандай айби бўлмаган мингларча кишилар ҳалок бўлди, ҳар бир кишининг тақдири эса — бутун бир тарихдир. Кўпгина партия, давлат ва ҳарбий арбоблар ҳалок бўлиб кетди.

Албатта, Марказий Комитет Президиумида бўлиб, қонунни бузганлиги учун, одамларни кўплаб жазо-таъқибларга дучор қилганлиги учун жавобгар бўлган кишилар шахсга сиғиниш даврида қилинган ўзбошимчаликни фош этишга турли йўллар билан қаршилик кўрсатдилар, сўнгра улар Марказий Комитет раҳбарларига қарши ва, биринчи галда, Марказий Комитетнинг биринчи секретари бўлган менга қарши антипартиявий фракциячилик курашини кучайтириб юбордилар, улар ўз курашларининг бутун зарбасини менга қаратдилар, чунки мен ўзим вазифамга кўра бу масалаларни қўйишим керак эди. Шунинг учун уларнинг зарбасини ўз устимга олишга ва зарбага зарба билан жавоб беришга тўғри келди. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Антипартиявий фракциячи группанинг қатнашчилари партияда ва мамлакатда раҳбарликни ўз қўлларига олмоқчи, шахсга сиғиниш даврида қилинган жинояткорона кирдикорларни фош қилиб чиққан ўртоқларни йўқ қилмоқчи эдилар. Антипартиявий группа раҳбарликка Молотовни қўймоқчи бўлган эди. У вақтда, албатта, ҳокимиятни бундай суиистеъмол қилишларни фош қилишлар асло бўлмас эди.

XX съезд бўлиб унда шахсга сиғиниш қораланганидан кейин, антипартиявий группа фош қилишларнинг янада давом этмаслиги учун ҳамма чораларни кўрди. Молотов, катта ишда ёмонлик ҳам, яхшилик ҳам бўлади, деган эди. У шахсга сиғиниш даврида қилинган кирдикорларни тўғри топган эди ва фолбинлик қилиб, бундай ишлар бўлиши мумкин, улар келажакда ҳам такрорланиши мумкин, деган гапларни айтган эди. Антипартиявий фракциячи группанинг тутган йўли ана шундай эди. Бу шунчаки оддий янглишиш эмасдир. Бу пухта ўйланган, жинояткорона авангюристик позициядир. Улар партияни, мамлакатни ленинча йўлдан буриб юбормоқчи, шахсга сиғиниш давридаги раҳбарлик сиёсатига ва методларига қайтмоқчи бўлган эдилар. Лекин улар янглишдилар. Марказий Комитет, бутун партиямиз, бутун совет халқи антипартиявий группага қатъий зарба бердилар, фракциячиларни фош қилиб, тор-мор келтирдилар. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).**

Партия ва давлатнинг бевақт ҳалок бўлган кўпгина атоқли арбоблари тўғрисида бу ерда жуда ачиниб гапиришди.

Тухачевский, Якир, Уборевич, Корк, Егоров, Эйдеман ва бошқа шулар сингари кўзга кўринган саркардалар репрессия қурбони бўлдилар. Булар, айниқса Тухачевский, Якир ва Уборевич армиямизнинг хизмат кўрсатган кишилари эди, кўзга кўринган саркардалар эди. Кейин эса Блюхер ва бошқа кўзга кўринган ҳарбий саркардалар ҳам репрессия қилиндилар.

Бир вақт чет эл матбуотида жуда қизиқ бир хабар чиққан. Унда айтилишича, гўё Гитлер бизнинг мамлакатимизга ҳужум қилишга тайёрланаётганда, ўзининг разведкаси орқали бир ясама ҳужжатни чиқарган ва бу ҳужжатда Якир, Тухачевский ва бошқа ўртоқлар немис генерал штабининг агентларидир, деган сўзлар айтилган. Гўё махфий бўлган бу «ҳужжат» Чехословакия президенти Бенеш қўлига тушган ва у, яхши ният билан бўлса керак, уни Сталинга юборган. Якир, Тухачевский ва бошқа ўртоқлар қамоққа олинганлар, сўнгра йўқ қилинганлар.

Қизил Армиянинг кўпгина ажойиб командирлари ва сиёсий ходимлари йўқ қилинган. Бу ерда делегатлар орасида кўп йиллар тюрьмада ётиб чиққан ўртоқлар ўтиришибди, мен уларнинг ярасини янгиламаслик учун номларини айтмоқчи эмасман. Уларни ё немис, ё инглиз, ёки бошқа бирон давлатнинг жосуслари деб «ишонтирмоқчи» бўлганлар, маълум усулларни қўлланиб, ишонтирмоқчи бўлганлар. Улардан баъзилари эса, «иқрор ҳам бўлган». Ҳатто, бундай кишиларга сизлардан жосуслик айби олиб ташланади, деганларида ҳам, улар аввал берган сўроқларини тўғри деб туриб олганлар, чунки улар азоб-уқубатдан тезроқ қутулиш учун, тезроқ ўлиб кетиш учун ўзларининг ёлғондан берган сўроқларини тўғри деб туриб олишни афзал кўрганлар.

Мана шахсга сиғиниш нима деган гап! Шахсга сиғиниш давридаги ярамас тартибларни қайтадан тикламоқчи бўлган Молотов ва бошқаларнинг кирдикорлари мана нимадан иборат. Антипартиявий группа партияни худди шу йўлга қайтармоқчи бўлган эди, худди шунинг учун ҳам уларга қарши кураш бу қадар кескин ва оғир бўлди. Ҳар бир киши бунинг маъносини тушунар эди.

Мен ўртоқ Якирни яхши билардим. Тухачевскийни ҳам билардим, лекин уни Якирдан кўра камроқ билардим. Бу йил Олмаотада кенгаш ўтказилаётган вақтда унинг Қозоғистонда ишлаб турган ўғли менинг олдимга келди. У мендан ўзининг отаси ҳақида сўради. Мен унга нима ҳам дея олар эдим? Биз Марказий Комитет Президиумида шу ишларни муҳокама қилган вақтимизда, бизга Тухачевский ҳам, Якир ҳам, Уборевич ҳам партия ва давлатга қарши ҳеч қандай жиноят қилмаганликларини айтишди. Ўшанда биз Молотов, Каганович ва Ворошиловга:

— Сизлар уларнинг реабилитация қилинишига тарафдормисиз? деб савол бердик.

— Ҳа, биз бунга тарафдормиз, — деб жавоб беришди улар.

— Лекин сизлар шу кишиларни ўзларингиз ўлдиргансизлар-ку, — дедик биз ғазабланиб. — Қани айтингларчи, сизлар ўша вақтда виждонан иш қилганмидингиз, ёки ҳозир виждонан иш қилаётирсизми?

Аммо улар бу саволга жавоб беришмади. Беришаолмайди ҳам. Улар Сталинга ёзилган хатларга нималар ёзиб қўйганларини сизлар эшитдингиз. Шундай бўлгач, улар нима ҳам деяолар эдилар?

Коммунистик партиянинг Қизил Армиядаги мана шу энг яхши вакиллари қандай қилиб ўлдирилганлигини ўртоқ Шелепин шу съездда сўзлаган нутқида сизларга гапириб берди. У ўртоқ Якирнинг Сталинга ёзган хатини ҳам келтирди, шу хатга қўйилган резолюцияни ҳам ўқиб берди. Шуни ҳам айтиш керакки, Якир ўз вақтида Сталиннинг зўр ҳурматини қозонган.

Бунга илова қилиб шуни айтиш мумкинки, Якир отилаётган пайтда у «Яшасин партия, яшасин Сталин!» деб хитоб қилган.

У, партияга шу қадар ишонган, Сталинга шу қадар ишонганки, бундай қонунга хилоф ишлар онгли равишда қилинаётганлигини хаёлига ҳам келтирмаган. У қандайдир душманлар Ички Ишлар Халқ Комиссарлиги органларига кириб олган, деб ҳисоблаган.

Якирнинг ўлим олдидан ўзини қандай тутганлигини Сталинга айтганларида, Сталин Якирни ҳақорат қилган.

Серго Оржоникидзени эсга олайлик. Оржоникидзени дафн қилиш маросимида қатнашган эдим. Ўша вақтда мен у тўсатдан вафот этди, деган гапга ишонган эдим, чунки биз унинг юраги касаллигини билар эдик. У ўз-ўзини ўлдирганлигини орадан анча вақт ўтгандан сўнг, урушдан кейин, тамомила тасодифий равишда билиб қолдим. Сергонинг укасини қамаб, отиб ўлдирган эдилар. Ўртоқ Оржоникидзе энди Сталин билан ишлаши мумкин эмаслигини билган, ваҳоланки, илгари Сталиннинг энг яқин дўстларидан бири эди. Оржоникидзе ҳам партияда юксак мансабда ишлаб келган эди, Ленин уни билар ва қадрлар эди, лекин шундай вазият вужудга келдики, Оржоникидзенинг нормал ишлашга ортиқ иложи қолмади, шу сабабли у Сталин билан тўқнашмаслик, унинг ҳокимиятни суиистеъмол қилаётганлигини билиб, бу жавобгарликка шерик бўлмаслик учун ўзини ўзи ўлдиришга қарор қилган.

Сталиннинг биринчи хотинининг акаси, партиямизнинг кенг доирасига унча маълум бўлмаган Алеша Сванидзенинг тақдири ҳам фожиали бўлди. У кекса большевик эди. Сванидзе гарчи Сталиннинг энг яқин дўсти бўлса ҳам, лекин Берия ҳар хил найранглар ишлатиб, уни немис разведкаси томонидан Сталиннинг орқасидан қўйилган киши қилиб кўрсатди. Шу тариқа Сванидзе отиб ўлдирилди. Сванидзени отиш олдидан унга Сталиннинг, агар сен кечирим сўрасанг, сенинг гуноҳинг кечилади, деган сўзини айтишган. Сванидзе Сталиннинг бу сўзларини эшитиб, мен нима гуноҳим учун кечирим сўрашим керак, ахир мен ҳеч қандай гуноҳ қилганим йўқ-ку, деган. Уни отиб ўлдиришган. Сванидзе ўлганидан кейин Сталин: қаранг-а жуда мағрур экан-ку, ўлатуриб ҳам кечирим сўрамади-я, деган. Аммо Сталин Сванидзе ҳаммадан олдин софдил киши эканлиги ҳақида ўйлаб ҳам кўрмаган.

Ҳеч бир гуноҳсиз жуда кўп кишилар мана шундай ҳалок бўлди.

Шахсга сиғиниш деб мана шуни айтилади. Шунинг учун ҳам биз ҳокимиятни суиистеъмол қилишларга нисбатан заррача тоқат қилишимиз мумкин эмас.

Ўртоқлар! Съезд Президиумига эски большевиклардан хатлар тушди, бу хатларида улар шахсга сиғиниш даврида партия ва давлатнинг Чубарь, Косиор, Рудзутак, Постишев, Эйхе, Вознесенский, Кузнецов ва бошқа ўртоқлар каби атоқли арбоблари, содиқ ленинчилар гуноҳсиз ҳалок бўлиб кетганликларини ёзадилар.

Бу ўртоқлар шахсга сиғиниш даврида ҳеч бир асоссиз жазо ва таъқибга дучор бўлган таниқли партия ва давлат арбобларининг хотирасини абадийлаштиришни таклиф қиладилар.

Биз бу таклифни тўғри деб ҳисоблаймиз. **(Гулдурос, давомли қарсаклар).** XXII съезд сайлаб қўядиган Марказий Комитетга бу масалани ижобий ҳал қилишни топшириш мақсадга мувофиқ бўлур эди. Ўзбошимчалик қурбони бўлган ўртоқларнинг хотирасини абадийлаштириш учун балки Москвада ёдгорлик қуриш лозим бўлар. **(Қарсаклар).**

Партия шахсга сиғиниш шароитида нормал ҳаётдан маҳрум қилиб қўйилган эди. Ҳокимиятни зўрлик билан босиб олган кишилар партияга ҳисоб бермайдиган бўлиб қоладилар, улар партия контроли остидан чиқиб кетадилар. Шахсга сиғинишнинг асосий хавфи мана шундадир.

Партияда ҳамиша аҳвол шундай бўлиши керакки, ҳар бир раҳбар партия олдида, унинг органлари олдида ҳисоб бериб турадиган бўлсин, партия зарур топса, ҳар бир раҳбарни алмаштира оладиган бўлсин. **(Қарсаклар).**

Эндиликда, XX съезддан кейин партия турмушининг ва коллектив раҳбарликнинг ленинча принциплари партияда тикланди. Партия турмушининг ленинча нормаларини тиклайдиган ва шахсга сиғинишнинг такрорланишига йўл қўймайдиган қоидалар партиянинг янги Программаси ва Уставида мустаҳкамланди.

Партиямизнинг XX съезди шахсга сиғинишни қоралади, адолатни тиклади ва йўл қўйилган бузилишларни йўқотишни талаб қилди. Партия Марказий Комитети ўзбошимчаликка ва қонунсизликка қайтишга йўл қўймаслик учун қатъий чоралар кўрди. Молотов, Каганович, Маленков ва бошқаларнинг партияга қарши группаси бу чораларнинг ўтказилишига зўр бериб қаршилик кўрсатдилар.

Фракциячилар раҳбарликни босиб олишга, партияни Ленин йўлидан тойдиришга уриниб кўрдилар. Улар XX съезд белгилаган йўлни ҳимоя қилаётган кишилардан ўч олишга тайёргарлик кўрдилар. Партияга қарши группа тор-мор келтирилганидан кейин бу группанинг қатнашчилари, биз шахсга сиғиниш вақтида одамларга қандай муомала қилган бўлсак ва партия турмушининг ленинча нормаларини тиклашни талаб қилганлардан қандай ўч олишни истаган бўлсак, бизга нисбатан ҳам шундай қилинади деб ўйлашди.

Каганович билан менинг ўртамда характерли бир гап бўлди. Бу гап партияга қарши группани Марказий Комитетдан ҳайдаб чиқарган июнь Пленумининг иши тамом бўлганидан кейин иккинчи куни бўлган эди. Каганович менга телефон қилиб, бундай деди:

(ОХИРИ ТЎРТИНЧИ БЕТДА).

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Н. С. ХРУШЧЕВНИНГ ЯКУНЛОВЧИ СЎЗИ

(БОШИ 1, 2, 3-БЕТЛАРДА).

— Ўртоқ Хрушчев, мен сени кўп йиллардан бери биламан. Сталин вақтида одамларнинг бошига солинган кулфатни менинг бошимга солмасликларини сўрайман. Каганович эса ўша вақтда одамларнинг бошига қандай кулфатлар солинганлигини билар эди. Чунки у кулфат солганлардан бири эди.

Мен унга жавоб бериб бундай дедим:

— Ўртоқ Каганович! Сенинг бу сўзларинг сизлар ўзларингизнинг қабиҳ мақсадларингизга эришмоқ учун қандай методлар билан иш кўрмоқчи бўлганлигингизни яна бир марта исботлаб беради. Сизлар мамлакатни шахсга сиғиниш вақтидаги тартибларга қайтармоқчи бўлдингиз, сизлар одамлардан ўч олмоқчи бўлдингиз. Сизлар бошқаларни ҳам ўз ўлчовингиз билан ўлчамоқдасиз. Лекин сизлар янглишасиз. Биз Ленин принципларига қаттиқ риоя қилмоқдамиз ва албатта амал қиламиз. Сизларга иш берилади, — дедим мен Кагановичга, — барча совет кишилари сингари ҳалол меҳнат қилсангиз, бемалол ишлашингиз ва яшашингиз мумкин.

Каганович билан менинг ўртамда мана шундай гап бўлган эди. Бу гап фракциячилар шарманда бўлганларидан кейин, улар ўзларининг макрли ниятларини рўёбга чиқаришга муваффақ бўлганларида партиянинг кадрларига қандай чора кўришни хоҳлаган бўлсалар, фракциячиларга ҳам шундай чора кўрилади деб ўйлаганликларини кўрсатиб турибди. Лекин биз, ленинчи коммунистлар ҳокимиятни суиистеъмол қилиш йўлига тушиб олишимиз мумкин эмас. Биз партиявий, ленинча позицияда қатъий турибмиз, партиямизнинг кучига ва бирлигига, халқ партия теварагида жипслашганлигига ишонамиз. **(Гулдурос қарсаклар).**

Кўп делегатлар ўз нутқларида партияга қарши группа иштирокчилари тўғрисида ғазаб билан сўзладилар, уларнинг жинояткорона кирдикорлари тўғрисида фактлар келтирдилар. Бундай ғазабланиш тушунарли ва ўринлидир.

Ўртоқ Ворошилов тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. У менинг олдимга келиб, ўзининг кечинмаларини гапирди. Албатта, унинг қандай ҳолга тушганлиги тушунарли. Лекин биз—сиёсий арбоблар, биргина ҳиссиётларга қараб иш кўришимиз мумкин эмас. Ҳиссиётлар ҳар хил бўлади, ҳиссиётлар кишини алдаб қўйиши мумкин. Бу ерда, съездда, Ворошилов ўзи ҳақидаги танқидларни эшитиб, ўзини қаёққа қўйишни билмай юрибди. Лекин, антипартиявий группа партияга қарши қўл кўтарган вақтда у ўзини қандай тутганлигини кўриш керак эди. Ўшанда Ворошилов активлик кўрсатди, айтиш мумкинки, ўзини шоп-шалоплар тақиб олган, от устида қаққайиб турган кишилардек ҳис қилиб, шунга монанд ҳаракатлар қилди.

Партияга қарши группа Марказий Комитетга қарши олиб борган курашида ўртоқ Ворошиловдан фойдаланди. Марказий Комитетнинг Пленумини чақиришни талаб қилиб келган Марказий Комитет аъзолари билан учрашмоқ учун фракциячилар уни вакил қилиб сайлаганликлари тасодифий эмас. Партияга қарши группа, Ворошилов ўзининг обрўйи билан Марказий Комитет аъзоларига таъсир ўтказа олади, уларнинг антипартиявий группага қарши курашишга бўлган журъатини бўшаштира олади деб ўйлади. Партияга қарши группа Марказий Комитет аъзолари билан учрашмоқ учун Булганинни ҳам Ворошиловга ёрдамчи қилиб ажратди. Лекин Булганин Ворошиловчалик обрўга эга эмас эди. Улар партиянинг энг кекса арбобларидан бири бўлган Ворошиловга катта умид боғлаган эдилар. Лекин фракциячиларга бу ҳам ёрдам бермади.

Ўртоқ Ворошилов бу группага қандай қилиб қўшилиб қолди, деган савол туғилади, Ворошилов билан Молотов; Ворошилов билан Каганович, Маленков билан Ворошилов ўртасидаги муносабатларда шахсий келишмовчиликлар бўлганлиги баъзи ўртоқларга маълум.

Аммо, ўзаро муносабатлар шундай бўлишига қарамай, улар ахир бирлашиб кетдилар. Сабаб? Бунинг учун қандай замин бор эди? Бунинг сабаби шуки, XX съезддан кейин улар шахсга сиғиниш давридаги ўзларининг ғайри қонуний ҳаракатлари янада кўпроқ фош бўлишидан қўрқдилар, партия олдида жавоб бериш пайти келишидан қўрқдилар. Суиистеъмолларнинг ҳаммаси ўша вақтда уларнинг фақат қўллаб-қувватлаши билангина эмас, шу билан бирга актив иштироки билан ҳам ўтказилганлиги маълум-ку, ахир. Партияга қарши группанинг қатнашчилари бир-бирларини шахсан ёқтирмаганликларига қарамай, улар масъулиятдан қўрққанликлари, шахсга сиғиниш давридаги тартибларни тиклашга интилганликлари учун бир-бирлари билан бирлашдилар.

Ўртоқ Ворошилов оғир хатолар қилди. Лекин мен, ўртоқлар, партияга қарши группанинг бошқа актив қатнашчиларига, масалан, Молотов, Каганович, Маленковга нисбатан ўртоқ Ворошиловга бошқача муносабатда бўлиш керак, деб ҳисоблайман. Шуни айтиш керакки, Марказий Комитетнинг июнь Пленуми иш бошлаган вақтда, фракциячилар билан кескин кураш бўлаётганида, ўртоқ Ворошилов, Марказий Комитет аъзоларининг антипартиявий группага қарши курашдаги монолитлигини кўргач, афтидан ўзининг йўлдан озганлигини англаган бўлса керак. Ворошилов ўзи партияга қарши курашаётганлар билан бирга бўлиб қолганлигини тушунди ва шунинг учун ҳам у антипартиявий группанинг ҳаракатларини қоралади, ўз хатоларига иқрор бўлди. Бу билан у Марказий Комитетга маълум даражада ёрдам берди. Унинг шундай қилганлигига етарли баҳо бермаслик ярамайди, ўртоқлар, чунки ўша вақтда шундай қилиш партияни қўллаб-қувватлаш эди.

Климент Ефремович Ворошиловнинг номи халқ орасида машҳур. Шу сабабли унинг партияга қарши группада Молотов, Каганович, Маленков ва бошқалар билан биргаликда иштирок қилиши шу группани кучайтиргандек бўлур эди, сиёсатдан бехабар одамларда қандайдир таассурот қолдирган бўлур эди. Ўртоқ Ворошилов бу группадан чиқиб, Марказий Комитетнинг фракциячиларга қарши курашига ёрдам берди. Биз ҳам бу яхши ишга яхшилик билан жавоб берайлик ва унинг аҳволини енгиллаштирайлик. **(Давомли қарсаклар).**

Ўртоқ Ворошиловни қаттиқ танқид қилдик, бу шунинг учун тўғри танқид бўлдики, у катта хатолар қилган ва коммунистлар бу хатоларни унутишлари мумкин эмас. Лекин мен, ўртоқ Ворошиловга диққат билан қарашимиз, олижаноблик қилишимиз лозим деб ҳисоблайман. У ўзининг ножўя ҳаракатларини астойдил қоралашига ва бу ҳаракатларидан пушаймон бўлаётганлигига ишонаман. **(Қарсаклар).**

Климент Ефремович Ворошилов кўп умр кўрди, партиямиз ва халқимиз учун кўпгина яхши ишлар қилди. Шуни айтмоқчиманки, Марказий Комитет ўртоқ Ворошиловнинг Олий Совет Президиуми Раислиги вазифасидан ўзининг бетоблиги сабабли озод қилишни сўраб қилган илтимосини муҳокама қилганида, йўл қўйган хатоларига қарамай Марказий Комитет аъзолари уни яхшилик билан тилга олдилар. Олий Совет Президиуми Климент Ефремович Ворошиловнинг партия ва давлат олдидаги хизматларини тақдирлаб, 1960 йил май ойида унга Социалистик Меҳнат Қаҳрамони унвонини берди. **(Қарсаклар).**

Климент Ефремович партиямизнинг иши учун биз билан бирга актив курашади, деб ўйлайман. **(Гулдурос қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар! Партия XX съездининг йўли, партия ва давлат турмушининг ленинча нормаларини тиклашга ва янада ривожлантиришга, партиянинг раҳбарлик ролини, халқ оммасининг ижодий активлигини оширишга қаратилган йўл бирдан-бир тўғри йўл эканлигини XXII съезд бутун куч билан исботлади. XXII съезд бу ҳаётбахш йўлни мустаҳкамлайди. Партиянинг Программаси ва Уставида съезднинг қарорларида шахсга сиғинишнинг такрорланишига қарши янги гарантиялар белгиланмоқда. Коммунизм қуришда улуғ илҳомлантирувчи ва ташкилотчи куч бўлган партиянинг роли тағин ҳам баланд кўтарилади.

Яна бир масала ҳақида ҳам бир-икки оғиз гапириб ўтмоқчиман. Съездда сўзланган кўп нутқларда, баъзан бизнинг матбуотимизда ҳам, партиямиз Марказий Комитетининг фаолияти тўғрисида гап борганида, менинг шахсимни қандайдир алоҳида бўрттириб кўрсатмоқдалар, партия ва ҳукуматнинг энг муҳим тадбирларини ўтказишда менинг ролимни таъкидлаб ўтмоқдалар.

Ўртоқларимиз буни яхши ният билан қилаётганликларини тушунаман. Бироқ, сидқи-дилдан шуни уқтириб ўтишга ижозат бергайсизки, менинг шаънимга айтилган гапларнинг ҳаммаси ленинчи партиямиз Марказий Комитетининг шаънига, Марказий Комитет Президиумининг шаънига бағишланиши лозим **(давомли, гулдурос қарсаклар),** чунки, бизда катта тадбирларнинг бирортаси ҳам, кўтариб чиқилган бирорта масъулиятли масала ҳам бирор кишининг шахсий кўрсатмаси билан ўтказилгани йўқ, балки булар коллектив муҳокаманинг, коллектив қарорнинг натижасидир **(гулдурос қарсаклар).** Мана шу якунловчи нутқни ҳам раҳбар коллектив кўриб чиққан ва тасдиқлаган. **(Давомли қарсаклар).** Коллектив раҳбарлик, барча принципиал масалалар коллектив бўлиб ҳал қилинаётганлиги бизнинг улуғ кучимиздир, ўртоқлар.

У ёки бу арбоб қанчалик қобилиятли бўлмасин, у ишга ўзининг қанчалик кучини қўшмасин, лекин коллектив қўллаб-қувватламаса, мўлжалланган тадбирларни ўтказишда бутун партия, кенг халқ оммаси жуда актив қатнашмаса, чинакам, мустаҳкам муваффақиятга эришиб бўлмайди. Биз буни ҳаммамиз яхши тушуниб олишимиз ва ҳамиша эсда тутишимиз зарур. **(Қарсаклар).**

Коммунистик раҳбарлар ўзлари бошчилик қилаётган омманинг фаолияти билан кучлидирлар. Агар улар партиянинг манфаатларини, халқнинг манфаатларини тўғри тушунсалар ва ифодаласалар, агар улар кучларини, ғайратларини ва жонларини ҳам аямай шу манфаатлар учун курашсалар, агар улар катта ишда ҳам, кичик ишда ҳам партия халқдан ажралмагани каби улар ҳам партиядан ажралмасалар, — бундай раҳбарларни партия, халқ ҳамиша қўллаб-қувватлайди. Бундай раҳбар рўёбга чиқариш учун курашаётган иш ҳам муқаррар тантана қилади. **(Гулдурос қарсаклар).**

Партия иши йўлида, халқнинг ҳаётий манфаатлари йўлида курашиш учун зарур хислатларга эга бўлиш керак, албатта. Чунки бизнинг ғоявий мухолифларимиз, бизнинг душманларимиз аввало шундай раҳбарларга қарши, активларни, шу активлар орқали эса бутун халқни раҳбар органлар теварагида уюштириб, ишни бирдан-бир тўғри ленинча йўлдан олиб бораётган раҳбарларга қарши ўт очадилар.

Бу ерда, съездда, масалан, Молотов, Каганович, Маленков ва бошқа антипартиявий фракциячилар партиянинг ленинчи Марказий Комитетига қарши ва шахсан менга қарши нақадар зўр бериб ва қутириб курашганликлари ҳақида кўп гапирилди. Бузғунчилар партиянинг XX съезди белгилаб берган йўлга қарши чиқиб, асосий ўтни Хрушчевга қарши қаратдилар, чунки Хрушчевни ёқтирмас эдилар. Улар асосий ўтни нима сабабдан Хрушчевга қарши қаратдилар? Бунинг сабаби шуки, партиянинг иродаси билан Хрушчев Марказий Комитетнинг Биринчи секретарлиги вазифасига кўтарилган эди. Фракциячиларнинг умидлари бутунлай пуч бўлиб чиқди, партия уларни ҳам ғоявий ҳам ташкилий жиҳатдан тор-мор келтирди. **(Гулдурос қарсаклар).**

Партиямиз Марказий Комитети ўзининг ниҳоят даражада юксак сиёсий етуклигини ва вазиятни ҳақиқатан ҳам ленинча тушунганлигини кўрсатди. Шу нарса характерлидирки, бузғунчиларнинг разил тўдасини Марказий Комитетнинг лоақал бирорта аъзоси ёки Марказий Комитет аъзолигига бирорта кандидат, Ревизия комиссиясининг бирорта аъзоси қувватламади. **(Давомли қарсаклар).**

Марксчи-ленинчилар шахсга сиғинишнинг барча жирканч кўринишларига қатъиян қарши чиқиш билан бирга раҳбарларнинг обрўйини ҳамиша эътироф қилиб келдилар ва бундан буён ҳам эътироф қиладилар.

Лекин у ёки бу раҳбарни алоҳида қилиб қўйиш, уни раҳбарлар коллективидан қандайдир ажратиб қўйиш, уни ҳаддан ташқари мақтайвериш нотўғри бўлур эди. Бундай қилиш марксизм-ленинизм принципларига зид бўлиб тушади. Маркс, Энгельс ва Ленин ўзларининг хизматларини ҳадеб мақтайверган кишиларга нақадар муросасизлик билан қарши чиққанликлари маълум. Ваҳоланки, илмий коммунизмнинг асосчилари Маркс, Энгельс ва Лениннинг ишчилар синфи олдидаги, бутун инсоният олдидаги буюк роль ва хизматлари жуда ҳам бебаҳодир. **(Давомли қарсаклар).**

Ўз-ўзини мақташ ҳам, шунингдек айрим арбобларнинг ролини айниқса уқтириб, ҳаддан ташқари бўрттириб кўрсатиш ҳам чинакам марксчи-ленинчиларга бутунлай ёт бир нарсадир. Чинакам марксчи-ленинчилар ўзларини кимки раҳбар ўртоқлар ядросидан зўр бериб ажратиб, якка ҳолда кўрсатишга уринса, буни ўзлари учун ҳақорат деб биладилар. **(Гулдурос қарсаклар).**

Биз, коммунистлар, тўғри ва етук раҳбарликнинг обрўйини юксак даражада қадрлаймиз ва қувватлаймиз. Биз партия ва халқ эътироф қилган раҳбарларнинг обрўйини сақлашимиз лозим. Лекин ҳар бир раҳбар бу ишнинг бошқа томонини ҳам тушуниши — ўз мавқеи билан ҳеч қачон гердаймаслиги, у ёки бу вазифада ишлаб турган киши фақат партиянинг иродасини, халқнинг иродасини бажараётганлигини, партия ва халқ раҳбарга ҳар қанча энг юксак ҳокимият кучини берган тақдирда ҳам шу раҳбарни ҳамиша контроль қилиб туришларини тушуниши лозим. **(Қарсаклар).** Буни унутган раҳбар ўзининг бундай хатолари учун қаттиқ пушаймон бўлади. **(Қарсаклар).**

Мен тириклик чоғида пушаймон бўлади, деб айтар эдим, ёки халқ у ўлганидан кейин ҳам унинг гуноҳини кечирмайди. Сталин шахсига сиғинишни қоралаш масаласи ҳам худди шундай бўлди. **(Қарсаклар).** Партиянинг иродасини, халқнинг иродасини бажариш ўз бурчи эканлигини унутадиган кишини, аслини айтганда, ҳақиқий раҳбар деб ҳам бўлмайди, бизда бундай «раҳбарлар» партияда ҳам, давлат аппаратида ҳам бўлмаслиги лозим. **(Қарсаклар).**

У ёки бу раҳбарлик вазифасини эгаллаб турган бир кишининг қўлида кўп сабабларга кўра, катта ҳокимият кучи тўпланади, албатта. Партия ва халқ кўтариб қўйган раҳбар ҳокимиятни суиистеъмол қилмаслиги керак. Шахсга сиғинишнинг зарарли кўринишлари яна тикланишига бундан буён асло йўл қўймаслик учун биз амалга ошириб келган ва бундан буён ҳам амалга ошириладиган чоралар ҳақида съездга қилинган докладларда гапирилиб ўтилди. Раҳбарлар коллективи бирор муътабар раҳбар, ҳаттоки энг катта хизмат кўрсатган шахс ҳам ўзини юқори кўтарган кишиларнинг фикри билан ҳисоблашмайдиган бўлиб қоладиган аҳволга йўл қўйиш мумкин эмаслигини яхши тушуниб олиши лозим. Буни Уставнинг ҳеч бир параграфида таъкидлаб ўтишнинг иложи йўқ.

Бир шахснинг зўр хизматлар билан орттирган обрўйи шу шахснинг нимани хоҳласам шуни қиламан, энди мен коллективга муҳтож эмасман, деб кеккайиб кетадиган даражага бориб қолиши каби ҳодисаларнинг туғилишига ва ривожланишига йўл қўйиш ярамайди, ўртоқлар, бунга йўл қўйиш асло мумкин эмас. Бундай ҳолда бу шахс ўзи сингари раҳбарликка кўтарилиб қўйилган бошқа ўртоқларнинг овозига қулоқ солмайдиган бўлиб қолиши мумкин, шу ўртоқларни эза бошлаши мумкин. Бизнинг улуғ устозимиз В. И. Ленин бунга қатъиян қарши чиққан эди ва унинг донишмандлик билан берган маслаҳатига партия ўз вақтида қулоқ солмаганлиги партияга ҳаддан ташқари қимматга тушди.

Бу муҳим масалада ҳам Лениннинг муносиб шогирдлари бўлайлик. **(Гулдурос ва давомли қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар! Икки иделогия ўртасидаги кураш — ишчилар синфининг илмий коммунизмнинг марксча назариясида ифодаланган идеологияси билан эксплуататор синфларнинг идеологияси, буржуазия идеологияси ўртасидаги кураш — юз йилдан кўпроқ вақтдан бери давом қилиб келмоқда.

Энг революцион синф бўлган ишчилар синфи Маркс ва Энгельс таълимоти пайдо бўлиши билан ўз озодлиги учун, жамиятни революцион тарзда ўзгартириш учун, пролетариат диктатураси учун курашда қудратли ғоявий қуролга эга бўлди.

Дастлабки чоқларда илмий коммунизм ғояларини энг прогрессив зиёлилар ва ишчилар синфининг илғор қисми тушуна олар эди. Революцион онгнинг ривожланиш йўли осон бўлмади. Янги идеяларни ёйиш ва ўзлаштириш ишида бир талай қийинчиликларга дуч келинди, чунки бу идеялар капиталистик тузумни, шафқатсиз эксплуатация тузумини вайрон қилиш учун курашга чақирган эди.

Бу кураш қурбонлар ва маҳрумликларни талаб қилди, бу кураш капитализм харобалари устида қурилиши керак бўлган келажак йўлида қаҳрамонликлар кўрсатишга чақирди. Бу — қаттиқ революцион синфий курашга қилинган чақириқ эди, бундай курашни эса ўзларини эксплуататорлик тузумига нафрат билан қараш руҳида тарбиялаган, ишчилар синфининг муқаррар ғалабасига тўла равишда ишонган мард кишиларгина уддалай олар эди. Энг яхшиларнинг яхшилари, революционерларнинг революционерлари шундай кураш йўлига тушиб олдилар ва улар бениҳоя қийинчиликларни енгиб, ғалаба қилдилар. **(Қарсаклар).**

Мамлакатимизнинг ишчилар синфи учун улуғ бахт шу бўлдики, бундан ярим асрдан кўпроқ муқаддам унинг революцион курашига Владимир Ильич Ленин тузган партия бошчилик қилди. Партия Лениннинг актив иштироки билан ишлаб чиқилган ўзининг биринчи Программасини иккинчи съездда қабул қилди. Капиталистлар ва помешчиклар ҳокимиятини ағдариб ташлаб, ишчилар синфининг, меҳнаткаш халқнинг ҳокимиятини ўрнатиш шу Программада қўйилган асосий вазифа эди.

Россия меҳнаткашлари марксизмнинг улуғ идеялари байроғи остида 1917 йилнинг октябрида социалистик революция қилиб, ҳокимиятни ўз қўлларига олдилар.

Лекин меҳнаткаш халқ ҳокимиятни ўз қўлига олиш билан бирга жаҳон уруши вайрон қилган хўжаликни мерос қилиб олди. У катта қийинчиликлар ва маҳрумликларни енгиши, талай-талай қурбонлар бериши керак эди. Интервенциячиларнинг босқинини даф қилиш, ички контрреволюцияни бостириш, саноат вужудга келтириш, вайрон бўлган ва қаровсиз қолган қишлоқ хўжалигини оёққа турғизиш, транспортни тиклаш, савдони ташкил қилиш ва вайронлик ва очликни енгиш керак эди. Ишчилар синфи эртаги кун учун деб, келажак учун деб фидокорона ишлаш зарурлигини равшан тушуниб олиши керак эди.

Бу вазифа жуда мураккаб, қийин, лекин олийжаноб вазифа эди. Ўз болалари ва набиралари учун энг яхши келажак яратиб бериш ниятида бугун қурбонлар беришга тайёр турган кишиларнигина шу вазифани амалга ошириш йўлидаги курашга тортиш мумкин эди.

Бизнинг партиямиз пролетариат диктатураси ўрнатилгандан кейин иккинчи Программани — социализм қуриш Программасини қабул қилди. Бу Программани Лениннинг ўзи тузган эди. Мамлакатимизда социализм тўла ва узил-кесил ғалаба қилганлиги иккинчи Программа бажарилганлигининг улуғ якуни бўлди, мамлакатимиз қудратли саноат, йирик қишлоқ хўжалиги, илғор фан ва маданият мамлакати бўлиб қолди.

Энди биз, ўртоқлар, улуғ курашнинг учинчи босқичига қадам қўйдик. Биз Ленин партиясининг учинчи Программасини — коммунизм қуриш программасини қабул қилмоқдамиз. Биз нақадар олға ўтиб кетдик, ҳозирги шароит иккинчи Программа, айниқса партиянинг биринчи Программаси қабул қилинган шароитдан нақадар фарқ қилади.

Социалистик экономика шундай куч касб қилди, шундай ғайратга тўлдики, биз эндиликда ўзимиз эришган юксакликларда туриб, капитализмнинг энг зўр мамлакатини — Америка Қўшма Штатларини тинч иқтисодий мусобақага баралла чақирадиган бўлиб қолдик.

Ҳозир икки идеологиянинг кураши марксизм туғилган пайтдагига қараганда бутунлай бошқача характердаги курашдир. Илмий социализм идеялари омманинг онгига сингиб, улуғ моддий кучга айланди, Бу идеялар ҳаётда гавдаланди, халқларнинг меҳнати билан янги жамиятнинг моддий-техника базаси вужудга келтирилмоқда. Эндиликда бу кураш идеология доирасидаги кураш бўлиш билан бирга моддий ишлаб чиқариш доирасида ҳам олиб борилаётган курашга айланди.

Эндиликда жамиятнинг фақат энг илғор қисмигина эмас, шу билан бирга бизнинг мамлакатимизнинг, бошқа социалистик мамлакатларнинг ҳамма халқлари ҳам коммунизмнинг улуғ идеалларини амалга оширмоқ учун кураш олиб бормоқдалар. Ҳозирги вақтда Совет Иттифоқи айнан ва жисман осмонга штурм қилмоқда ва коммунизм идеяларини амалга ошириб, социалистик тузумнинг капитализмдан устунлигини намойиш қилмоқда. **(Гулдурос қарсаклар).**

Эндиликда социализм амалга ошириш учун партия меҳнаткашларни курашга чақирган идеягина бўлиб қолмади. Социализм реал воқеликка айланди. Биз айтяпмизки, Совет Иттифоқига қаранглар, социалистик мамлакатларга қаранглар, ана шунда сизлар ишчилар синфи, меҳнаткаш халқ ҳокимият тепасида турганида, илмий коммунизм идеяларини амалга ошираётганида нималарга қодир бўлаётганлигини кўрасиз. У тарихий қисқа муддат ичида нималарга эришганлигини кўринглар! Унинг муваффақиятлари, унинг намунаси меҳнаткашлар оммасига бутун дунё халқларига қудратли таъсир ўтказмоқда. **(Қарсаклар).**

Социализм — янги турмуш қуриш йўлига тушиб олган халқларга моддий ва маънавий улуғ неъматларни келгусида эмас, балки ҳозирнинг ўзида бераётир. Социализм мамлакатларининг намунаси ҳамма мамлакатларнинг меҳнаткашларини ўзига тобора кўпроқ жалб қилмоқда. Коммунизм идеялари тобора кенг ва чуқур ёйилиб, юз миллионлаб кишиларни тарихий ижодкорликка кўтармоқда.

Коммунизм сари бўлаётган қудратли, тобора кўпроқ жадаллашиб бораётган ҳаракат асл мақсадимиз — ер юзида энг адолатли жамият қуриш йўлида ғов бўлиб турган нарсаларнинг ҳаммасини шипириб ташлайди. **(Давомли қарсаклар).** Бу — бир хил кишиларнинг иккинчи хил кишилар устидан ҳукмронлигини қонунлаштирмоқ учун шу кишиларга қарши кураши эмас, бу кураш зулмга қарши, қулликка қарши, эксплуатацияга қарши курашдир, ҳаммани бахтиёр қилиш учун курашдир. Ҳозир коммунизмни тушунмаётган ва қабул қилмаётган кишиларнинг болалари ва набиралари коммунизмда яшайдиган вақт келишига қатъий ишонамиз. **(Гулдурос қарсаклар).**

* * *

Ўртоқлар! XXII съезд партия ва халқ олдига қўяётган вазифалар ҳақиқатан ҳам жуда улкан вазифалардир. Улуғвор Программани амалга оширмоқ учун бутун партиянинг, бутун халқнинг жуда катта куч ва ғайрат сарфлаши талаб қилинади. Лекин бу Программанинг бажарилиши учун зарур нарсаларнинг ҳаммаси бизда бор. **(Қарсаклар).**

Энди вазифа шуки, коммунизм қуришнинг амалий вазифаларини ҳал қилмоқ учун бир кунни ҳам бой бермай, бутун куч ва ғайратимизни, халқимизнинг битмас-туганмас бутун жўшқин ғайратини сарфламоқ керак. **(Қарсаклар).**

Съезд Программани якдиллик билан маъқуллади. Энди гап шундаки, уни амалга оширмоқ учун большевикларга хос бутун жўшқинлик билан ишга киришмоқ керак. **(Қарсаклар).**

Бизнинг съездимиз партиянинг, бутун совет халқининг улуғ мақсадга эришишга — мамлакатимизда коммунизм қуришга тайёр эканлигини ва қаттиқ бел боғлаганлигини кўрсатувчи ажойиб далилдир. Ҳеч қандай шак-шубҳа йўқки, Совет Иттифоқида коммунизм албатта қурилади — партиянинг иродаси, халқнинг иродаси шундай! **(Гулдурос ва давомли қарсаклар).**

XXII съезд тамом бўлганидан кейин делегатлар улуғ Ватанимизнинг ҳамма районларига жўнаб кетишади. Улар коммунистик жамият қуриш Программаси билан қуролланадилар. Бизнинг мақсадларимиз равшан, йўлларимиз белгилаб олинди. Программани амалда рўёбга чиқаришга узоқ келажакда эмас, балки бугуннинг ўзиданоқ киришамиз. **(Давомли қарсаклар).**

Ўртоқлар!

Бизнинг кучларимиз, жаҳон социализмининг кучлари ҳеч қачон ҳозиргидек шу қадар қудратли бўлмаган эди. Янги Программа партияга ва халққа энг порлоқ, энг жозибадор истиқбол очиб беради. Коммунизм қуёши мамлакатимиз тепасида болқиб чиқади! Бу қуёш гўзал Ватанимизнинг бепоён ерларини ўз нури билан тўлдириб юборадиган кунни ўзимизнинг фидокорона меҳнатимиз билан яқинлаштирмоқ учун ҳамма чораларни кўрамиз! Коммунизм ишининг тантанасига бутун кучимизни, бутун большевистик ғайратимизни сарфлайлик! **(Гулдурос қарсаклар).**

Шонли ленинчи партия етакчилигида коммунизм ғалабаси сари, олға!

(Узоқ давом этган гулдурос қарсаклар овацияга айланади. Ҳамма ўрнидан туради. Залда: «Яшасин Коммунистик партиямиз!», «Совет халқига шон-шарафлар!», «Яшасин коммунизм!», «Яшасин халқлар дўстлиги!», «Қардош партияларга шон-шарафлар!», деган хитоблар эшитилади. Чет эллардан келган қардош партияларнинг вакиллари томонидан Совет Иттифоқи Коммунистик партияси шарафига, СССР халқлари шарафига кўп тилларда айтилган табрик сўзлари эшитилади. Залда кучли «ура!» садолари янграйди).

МОСКВА. СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ. Суратда: Н. С. Хрушчев мамлакатнинг донгдор кишилари—Социалистик Меҳнат Қаҳрамонлари Е. А. Долинюк, В. И. Гаганова ва Н. Я. Мамай билан суҳбатлашмоқда

В. Егоров ва В. Савостьянов фотоси (ТАСС фотохроникаси).

СССР Министрлар Советининг Раиси Н. С. ХРУШЧЕВНИНГ Гана Республикасининг Президенти Кваме Нкруманинг мактубига жавоби

Гана Республикасининг Президенти Кваме Нкрума яқинда СССР Министрлар Советининг Раиси Н. С. Хрушчев номига мактуб юборди. Бу мактубида у, Совет Иттифоқи атом ва водород қуроли экспериментал портлатишларини ўтказишга мажбур бўлганлиги муносабати билан ташвишланаётганлигини билдиради.

Н. С. Хрушчев 24 октябрда Кваме Нкрумага жавоб юборди. Н. С. Хрушчев бу жавобида Совет Иттифоқи узоқ мулоҳазалардан сўнг ва юраги ачиган, афсусланган ҳолда, ана шу тадбирни кўришга мажбур бўлдики, бу нарса халқлар ўртасида тинчликни таъминлаш идеалларини қадрловчи ҳар бир кишига тушунарлидир, деб яна бир марта таъкидлайди. НАТО давлатлари ҳарбий тайёргарликларни кескин кучайтириб юборган бир пайтда Совет ҳукуматининг бошқа чораси қолмади.

Шундан сўнг Н. С. Хрушчев ўз жавобида бундай деб ёзади: Ғарб давлатлари Совет Иттифоқининг иккинчи жаҳон уруши қолдиқларини тугатиш, Германия билан сулҳ шартномаси тузиш тўғрисидаги таклифларини қабул қилмадилар. Улар башарти, Германия билан сулҳ шартномаси тузилиб, шу асосда Ғарбий Берлиндаги аҳвол нормаллаштирилса, яъни Ғарбий Берлин демилитаризация қилинган эркин шаҳар статусини олгудек бўлса, у ҳолда НАТО давлатлари бунга куч ишлатиш билан жавоб берадилар, дедилар. Шу билан бирга улар уруш бошлаш ҳақида дағдаға қилиш билан чекланибгина қолмай, бунинг устига ана шу уруш термоядро уруши бўлади, деб кесатиб ҳам қўймоқдалар.

Н. С. Хрушчев қуйидагиларни таъкидлайди: Башарти, Совет Иттифоқи ўз мудофаа қобилиятини мустаҳкамлаш соҳасида қўшимча тадбирлар кўришдан, шу жумладан, ядро қуролини такомиллаштириш тадбирларини амалга оширишдан тийилиб туришни давом эттирганида эди, у ҳолда шундай бир иш қилган бўлур эдики, унинг бу ишини тарих ҳам, айниқса гитлерчи галаларнинг ҳужумига учраган бизнинг халқимиз ва бошқа мамлакатларнинг халқлари ҳам кечирмаган бўлур эдилар.

Сўнгра Н. С. Хрушчев АҚШ ва Ғарбий Германия реваншчилари ҳарбий тайёргарликларни кучайтириб юбораётганликларини, Ғарбий Германия реваншчилари бундесверга ядро қуроли берилишини тобора зўр бериб ва баралла талаб қилаётганликларини кўрсатиб ўтади. Шундай бир вазиятда, дейди Н. С. Хрушчев, НАТО давлатлари тағин бизнинг ўз қуролли кучларимизни мустаҳкамлашдан, уларни такомиллаштиришдан воз кечишимизни истамоқдалар.

Ғарб давлатлари билан биргаликда музокаралар столи ёнига ўлтиришни ва иккинчи жаҳон уруши қолдиқларини тугатиш масаласини тинч йўл билан бартараф этишга иложи борича тезроқ эришишни истаётганлигимизни, дейилади жавобда, биз бир неча бор айтдик. Лекин агарда Ғарб давлатлари бундай қилишни истамасалар, биз барибир сулҳ шартномасини имзолашга мажбур бўламиз, чунки Европада тинчликни мустаҳкамлаш манфаатлари шуни талаб қилмоқда, ва биз бу шартномани имзолаймиз. Башарти, сулҳ шартномаси тузиш мухолифлари бу шартномага қарши уруш воситалари билан курашмоқчи бўлсалар, у ҳолда биз уруш бошлаш йўлидаги ҳар қандай уринишларнинг пайини қирқмоқ учун кучлироқ воситаларга эга бўлмоғимиз керак.

НАТО давлатларининг ҳозирги сиёсати шунга олиб бормоқдаки, дейилади жавобда, эндиликда радиоактив заррачалардан эмас, балки ядро қуролининг ажал ва вайронгарчилик келтирувчи кучидан хавотирланишга тўғри келмоқда. Бугунги кунда инсоният олдига қўйилган ҳақиқий муаммо ана шундай. Инсоният ядро уруши даҳшатларини ўз бошида ҳеч қачон синаб кўрмасин деб, биз экспериментал портлатишларни ўтказмоқдамиз ва ўз қуролимизни такомиллаштирмоқдамиз. Совет давлатининг қўлида ядро қуролининг мавжуд бўлиши Германия билан сулҳ шартномаси тузиш масаласи туфайли дағдаға ишлатаётган кишиларнинг ҳаммаси учун даҳшатли огоҳлантириш бўлиб хизмат қилади.

Тинч яратувчилик меҳнати билан машғул бўлган совет халқига ва бошқа социалистик мамлакатларнинг халқларига урушларнинг кераги йўқ. Биз буни партиямиз XXII съезди минбаридан бутун дунёга баралла эълон қилдик. Бу съезд мамлакатимизда коммунизм қуришнинг улуғвор Программасини тасдиқлайди. Ана шу Программани амалга ошириш учун бизга тинчлик керак.

Ядро қуроли синовларига, зўр бериб қуролланишга барҳам бериш учун ёппасига ва батамом қуролсизланиш проблемаси сира кечиктирилмай ҳал қилинишига эришиш зарур. Биз буни ҳозироқ амалга оширишга тайёрмиз.

* * *

Шу масала юзасидан Япония бош министри Х. Икэда, Эфиопия императори Хайле Селассие, Англия жамоат арбоби Ж. Коллинс, бир группа инглиз лейбористлари (Б. Касл, Ангод-Томас ва бошқалар) ҳамда Америка олими Л. Полингдан олинган хатларга ҳам ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг ана шу хилдаги жавоблари юборилди. (ТАСС).

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ УСТАВИГА КИРИТИЛАДИГАН ЎЗГАРТИШЛАР ТЎҒРИСИДА

КПСС Марказий Комитети секретари ўртоқ Ф. Р. КОЗЛОВнинг Совет Иттифоқи Коммунистик партияси XXII съездида, 1961 йил 28 октябрдаги доклади

Ўртоқлар!

Шонли ленинчи Коммунистик партия тўлқинлантирувчи, қувончли кунларни кечирмоқда. Бутун совет халқининг, бутун инсониятнинг диққат эътибори ҳозир Кремльга, съездимиз бўлиб турган залга қаратилган.

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди — коммунизм қурувчилар съезди Марказий Комитетнинг биринчи секретари ўртоқ Никита Сергеевич Хрушчевнинг КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи тўғрисидаги докладини ва партия янги Программасининг проекти тўғрисидаги докладини жуда баланд руҳ билан муҳокама қилди.

Ўртоқ Н. С. Хрушчев съездда қилган тарихий докладларида КПСС XX съездидан бери партиямизнинг ва бутун совет халқининг буюк ижодий ишларига якун ясаб берди. Бу докладларда ҳозирги замонда жамият тараққиётининг асосий тенденциялари ва қонуниятлари очиб берилди, Коммунистик партия ва совет халқининг коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган бутун давр мобайнидаги улуғвор вазифалари белгилаб берилди.

Шонли ленинчи партиямизнинг ҳар бир съезди унинг тарихидаги, унинг революцион, ўзгартувчи фаолиятидаги муайян босқични акс эттиради. XXII съезд Коммунистик партиянинг қаҳрамонлик йилномасида, совет жамиятининг тараққиётида алоҳида ўрин эгаллайди. Бу съезд тарихга замонамизнинг энг буюк воқеаси бўлиб, коммунистик жамият қуришнинг буюк Программасини қабул қилган съезд бўлиб киради.

Съезд бутун партиянинг, бутун халқнинг иродасини ифодалаб, мисли кўрилмаган ғоявий бирлик ва жипслик вазиятида КПСС Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсат соҳасидаги сиёсий йўлини ва амалий фаолиятини бутунлай ва тамомила маъқуллади, янги Программани якдиллик билан маъқуллаганлигини билдирди.

Йиллар ўтади, партиямиз тарихига янги ажойиб саҳифалар ёзилади. Совет мамлакати ҳаётида янги ёрқин воқеалар содир бўлади, лекин XXII съезд томонидан КПСС янги Программасининг қабул қилиниши тарихий аҳамиятга эга бўлган буюк воқеа бўлиб абадий қолади.

Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Программаси бутун партиянинг ва унинг ўртоқ Н. С. Хрушчев бошлиқ ленинчи Марказий Комитети коллектив ижодий фикрининг самарасидир. Назарияга ижодий ёндошиш, турмуш билан алоқа, халқнинг туб манфаатларини тўғри ифодалай билиш ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг содиқ ленинчи эканлигини, марксизм-ленинизмнинг атоқли сиёсий арбоби ва назариячиси эканлигини кўрсатади.

Партия XXII съезди ишларининг бутун мазмуни марксизм-ленинизм ғолибона идеяларининг улуғвор гимнидир. Партиянинг янги Программаси, съезднинг қарорлари СССРда коммунистик қурилишнинг, жаҳон социалистик системасини мустаҳкамлашнинг энг муҳим назарий ва амалий масалаларини чуқур ва ҳар томонлама асослаб беради, ҳозирги жаҳон тараққиётини ҳар томонлама анализ қилиб беради.

КПССнинг янги Программаси партия олдига, совет халқи олдига СССРда коммунистик жамият қуришни бевосита амалий вазифа қилиб қўяди. Бизнинг Программамиз, деди Н. С. Хрушчев: **«коммунизм қуришнинг конкрет, илмий асосланган программасидир.** Проектда коммунизм порлоқ биносини қуришнинг ёрқин йўллари кўрсатиб берилган. Унда биз коммунизмни қандай қуриш кераклигини, сўнгра у ташқаридан ва ичкаридан қандай кўринишини, унда қандай кишилар яшашини ҳамда бу кишилар коммунизм биноси яна қулайроқ ва чиройлироқ бўлиши учун нималар қилишларини кўрамиз. Коммунизм нима эканлигини билмоқчи бўлганларга: «Партиямиз Программасини ўқиб кўринг» деб фахр билан айта оламиз».

Партия Программасида, ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг докладларида партия тўғрисидаги маркcча-ленинча таълимот янада ривожлантирилди, коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган даврда партиянинг жамият ҳаётидаги ролининг ўсиши назарий жиҳатдан асослаб берилди.

«Коммунизм қурилиши кенг авж олган даврга, — дейилади Программада, — партиянинг ўзининг ривожланишидаги, унинг сиёсий, идеологик ва ташкилий ишларининг ривожланишидаги янги, янада юқорироқ босқич мос келади. Партия оммага, коммунизмнинг моддий-техника базасини яратишга, жамиятнинг маънавий турмушини ривожлантиришга раҳбарлик қилиш даражасининг коммунизм қуриш даврининг ўсиб борувчи талабларига жавоб бериши учун ўз фаолиятининг формалари ва методларини узлуксиз такомиллаштириб боради».

Россияда, ўтган асрнинг охирида кичик-кичик марксистик тўгараклар ва группалардан вужудга келган партиямиз ўсиб, ҳозирги вақтда жамиятни революцион йўл билан ўзгартириш учун илғор курашчиларнинг ўн миллионли армиясига, улуғ социалистик давлатга раҳбарлик қилувчи партияга, коммунизм қурувчилар партиясига айланди. Совет Иттифоқи Коммунистик партияси ҳозирги замондаги энг буюк кучдир, унинг сиёсати жаҳон тарихининг бутун жараёнига жуда катта таъсир кўрсатмоқда.

Худди шу партия, бизнинг партия, Россия меҳнаткашларининг чоризм ва капитализм устидан ғалабасини, дунёда биринчи Совет социалистик давлатини вужудга келтиришни таъминлади. Совет кишилари партиянинг синалган раҳбарлигида социализмнинг тўла ва узил-кесил ғалабасига эришдилар. Ҳозир партия 220 миллионлик совет халқини коммунизм ғалабаси сари тўла ишонч билан бошлаб бормоқда, тарихда биринчи бўлиб инсониятга бахтли келажак йўлини очиб бермоқда.

* * *

Ўртоқлар! XXII съезд муҳокамасига КПСС Уставига киритиладиган ўзгартишлар масаласи қўйилган. Партия Устави партия ички турмушининг асосий қонунидир. Устав партия ички турмушининг нормаларини, партия тузилишининг ташкилий принципларини, унинг амалий фаолияти методларини белгилаб беради.

Съездимизда КПСС Уставига киритиладиган ўзгартишлар масаласининг муҳокама қилиниши тамомила қонунийдир. Янги Программа партия олдига, барча коммунистлар олдига коммунистик жамият қурилишини кенг авж олдириш вазифаларидан келиб чиқадиган янги, яна ҳам юксакроқ талаблар қўяди. Шу улуғвор вазифалар муносабати билан партия ўзининг жанговарлик қобилиятини яна ҳам юқорироқ кўтаради, ташкилий ва тарбиявий иш формалари ва методларини доимо такомиллаштириб боради.

Улуғ Ленин таълим берган эдики, партия олдида янги вазифалар келиб чиққанда, ҳар сафар у шундай ташкилий формалар, ўз ички турмушининг шундай қоида ва нормаларини ишлаб чиқиши лозимки, токи булар партия фаолиятининг тарихий шароитларига мос келсин ва бу вазифаларнинг бажарилишини таъминласин. Марказий Комитет КПСС Уставининг ушбу съезд муҳокамасига киритилган проектини ишлаб чиқишда худди шу қоидага амал қилди.

Ҳозир амалда бўлган Устав, маълумки, 1952 йилда партиянинг XIX съездида қабул қилинган эди. Бу съездда ўртоқ Н. С. Хрушчев «ВКП(б) Уставига киритиладиган ўзгартишлар» тўғрисида доклад қилган эди. Амалдаги Уставда баён қилинган партия тузилиши ва ишининг ленинча асосий ташкилий принциплари ўзгармай қола беради. Уставнинг XXII съезд муҳокамасига тақдим этилган проекти шу принципларни ривожлантиради. У тўла равишда КПСС янги Программасининг талабларидан келиб чиқади, ўтган йилларда мамлакат ва партия турмушида юз берган катта ўзгаришларни, бундан кейинги тараққиётимиз талабларини акс эттиради.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси шу йиллар ичида сон жиҳатдан ўсди, ғоявий ва ташкилий жиҳатдан мустаҳкамланди. Партия И. В. Сталиннинг шахсига сиғиниш оқибатларини бартараф қилиб, партия турмушининг ленинча нормаларини ва коллектив раҳбарлик принципини тўла тиклади, ленинчи Марказий Комитет теварагига яна ҳам маҳкамроқ жипслашди. Партиянинг совет халқининг раҳбар ва етакчи кучи сифатидаги роли ошди.

Партия оммага сиёсий раҳбарлик қилишнинг янги тажрибаси билан бойиди. Партия сафларининг ленинча бирлиги ҳеч қачон ҳозиргидек мустаҳкам ва монолит бўлмаган эди.

КПССнинг съездимиз қабул қиладиган Устави коммунизм ғалабаси учун курашда партия қўлига ишончли ташкилий қурол беради, партиянинг коммунистик қурилишнинг илҳомчиси ва ташкилотчиси сифатидаги ролини яна ҳам оширади.

СССРда социализмнинг ғалаба қилиши, совет жамияти маънавий-сиёсий бирлигининг мустаҳкамланиши натижасида Совет Иттифоқи Коммунистик партияси — ишчилар синфи партияси — бутун совет халқининг партиясига айланди. Бу — партиямиз тарихий тараққиётининг, СССРда социализмнинг тўла ва узил-кесил ғалабасининг буюк якунидир.

Маркcча-ленинча назария — жамиятни коммунистик асосларда билиш ва революцион ўзгартишнинг қудратли ғоявий қуроли, партиямиз фаолиятидаги йўлчи юлдуздир. Партиямиз марксизм - ленинизмни ижодий ривожлантира бориб, революцион назарияга тамомила ёт бўлган ревизионизм, догматизм ва сектантчиликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши қаттиқ курашмоқда.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси — халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракатининг ажралмас, таркибий қисмидир. У, пролетар интернационализмининг синалган принципларида қаттиқ турибди. Партиянинг кўп йиллик бутун тарихи, унинг кўп қиррали бутун фаолияти — унинг халқаро коммунистик ва ишчилар ҳаракати олдидаги ўз интернационал бурчини амалда бажараётганлигидир. КПСС халқаро коммунистик ҳаракат бирлигини, барча мамлакатлардаги коммунистларнинг улуғ армияси билан қардошларча алоқаларни мустаҳкамлашга актив ёрдам қилмоқда, тинчлик, демократия ва социализм учун биргаликда кураш олиб бориш мақсадида ўз ҳаракатини жаҳон коммунистик ҳаракатининг бошқа отрядларининг куч-ғайрати билан мувофиқлаштирмоқда. Жаҳон миқёсида социализм ва коммунизм ғалабаларини, маркcча - ленинча таълимот тантанасини таъминлашнинг энг муҳим шарти ана шундан иборат.

СССРда коммунизмнинг ғалабаси учун олиб бораётган курашимиз — жаҳон коммунистик ва ишчилар ҳаракати ишига қўшилган буюк ҳиссадир, интернационал бурчимизнинг юксак кўринишидир.

КПСС Уставига киритиладиган барча ўзгартиш ва қўшимчалар партиянинг ташкилий ишларини КПССнинг янги Программасида кўрсатиб берилган буюк коммунистик қурилиш вазифалари даражасига кўтармоғи лозим. Партиянинг мустаҳкам ғоявий ва ташкилий жипслиги унинг енгилмаслигининг жуда муҳим манбаидир.

КОММУНИЗМ ҚУРИЛИШИ ВА ПАРТИЯ АЪЗОСИ ДЕГАН НОМНИНГ ЮКСАК ДАРАЖАГА КЎТАРИЛИШИ

Ўртоқлар! Ҳозирги шароитда ҳар бир коммунистнинг роли ва унинг партия ва халқ олдидаги масъулияти беқиёс даражада ўсмоқда, партия аъзоси деган ном юксак даражага кўтарилиб бормоқда. «Коммунист, — дейилади Программада, — ўзининг бутун хулқи билан ишлаб чиқаришда, ижтимоий ва шахсий турмушда коммунистик муносабатларни ривожлантириш ва мустаҳкамлаш учун курашда юксак ўрнак кўрсатиши, коммунистик ахлоқ принципи ва нормаларига риоя қилиши лозим».

Устав проектида Программанинг шу қоидаларига асосланиб, коммунистнинг асосий бурч ва ҳуқуқлари белгилаб берилган. КПССга қабул қилиш ва КПССдан чиқариш қоидаларини тартибга солувчи ташкилий нормалар баён қилиб берилган.

Партияга аъзолик масаласи — партия қурилишининг туб масалаларидан биридир. Партиянинг совет халқининг авангарди бўлишдек масъулиятли ролини муваффақиятли бажариши, унинг мустаҳкамлиги ва жанговарлик қобилияти даставвал партиянинг составига боғлиқ. Партия бундан буён ҳам ўз сафларини жамиятимизнинг энг онгли ва актив аъзолари ҳисобидан тўлдириб боради, коммунист деган номни покиза сақлайди ва юксак даражада тутади.

Устав проектининг биринчи параграфида бундай дейилади:

«Партия Программаси ва Уставини эътироф этувчи, коммунизм қуришда актив қатнашувчи, партия ташкилотларидан бирида ишловчи, партия қарорларини бажарувчи ва аъзолик взносларини тўловчи Совет Иттифоқининг ҳар бир граждани КПСС аъзоси бўла олади».

Бу параграф партияга аъзоликнинг ленинча принципини тўла сақлаб қолади. Бу ерда янги нарса шуки, унда СССРнинг **«коммунизм қуришда актив қатнашувчи»** ҳар бир граждани партия аъзоси бўлаолади, деб белгиланган. Бу талаб партия турмушидаги янги шароитга мос келади, бу талаб коммунистик жамият қурилиши кенг авж олдирилган даврда кимнинг КПСС аъзоси деган номга муносиб бўлишини белгиловчи энг муҳим критерийдир.

Коммунизм инсон турмушини фаровон, қувончли ва бахтли қилади. Лекин ижтимоий бойликнинг барча манбалари мўл-кўл бўлиши учун жамият фойдасига қилинадиган меҳнат барча кишиларнинг биринчи ҳаётий эҳтиёжига айланмоғи лозим. Мана шунинг учун ҳам КПСС Устави проектида КПСС аъзосининг ижтимоий меҳнатга, ишлаб чиқаришга, коммунизмнинг моддий-техника базасини яратишга доир бурчлари биринчи ўринга қўйилади.

Партия аъзоси меҳнатга коммунистик муносабатда бўлишда намуна кўрсатиши, меҳнат унумдорлигини ошириши, ҳамма янги нарсанинг ташаббускори бўлиб чиқиши, барча илғор ва прогрессив нарсани қўллаб-қувватлаши ва кенг ёйиши лозим. Коммунист техникани эгаллаб олиши, ўз малакасини такомиллаштириши, хўжалик ва маданий қурилишда актив иштирок этиши шарт. Коммунистнинг бу бурчни бажариши, аввало, унинг сиёсий етуклик даражасини, унинг марксизм-ленинизмнинг буюк ишига садоқатини белгилайди.

Совет халқи кишилик жамиятини революцион тарзда ўзгартишнинг авангардида бормоқда. Унинг дунёқараши ҳозирги замоннинг энг илғор назарияси бўлган марксизм-ленинизмдир. Коммунист бу назарияни тинмай ўргана бориб, ўзининг кундалик фаолиятида унга амал қилиб, маркcча-ленинча таълимотни меҳнаткашлар оммаси орасида актив пропаганда қилиши керак. Совет кишиларининг юксак онглилиги уларнинг ижодий активлигининг, коммунистик меҳнат формаларини ва янги коммунистик ижтимоий муносабатларни ривожлантириш ва мустаҳкамлашнинг ҳал қилувчи шартидир.

Бироқ, маълумки, жамиятимизда ўтмишнинг кишилар онги ва ахлоқидаги сарқитлари ҳали охиригача тугатилган эмас. Бу сарқитлар баъзи бир кишиларнинг меҳнатга менсимай қарашларида, уларнинг жамият ҳисобидан яшашга интилишларида, хусусий мулкчилик тенденцияларида, ишлаб чиқариш ва турмушдаги нотўғри хатти-ҳаракатларида, диний хурофотларда намоён бўлмоқда. Буларнинг ҳаммаси турли йўллар билан мамлакатимизга кираётган ва айрим совет гражданларига зарарли таъсир кўрсатаётган буржуа пропагандаси томонидан доим қўллаб-қувватланмоқда.

Коммунистнинг бурчи коммунистик жамият кишисини шакллантириш ва тарбиялашга тинмай ёрдам қилишдан, буржуа идеологиясининг ҳар қандай кўринишларига қарши, хусусий мулкчилик психологиясининг қолдиқларига қарши ва ўтмишнинг бошқа қолдиқларига қарши кескин кураш олиб боришдан, коммунистик ахлоқ нормаларига риоя қилишда намуна бўлишдан, ҳамма вақт ва ҳамма соҳада жамоат манфаатларини шахсий манфаатлардан юқори қўйишдан иборат.

Ўртоқлар! Ҳокимият тепасида турган маркcчи-ленинчи партиянинг ўз ишини такомиллаштира бориш, кадрларни тарбиялаш, камчиликларни бартараф қилиш ва хатоларни тузатишда танқид ва ўз-ўзини танқиднинг синалган методидан кўра ишончлироқ ва тўғрироқ усули йўқ.

Агар бирон ходим ўз камчилик ва хатоларини кўрмай қолар экан, ўз ишининг натижаларига танқидий баҳо бермас экан, унда ман-манлик ва хотиржамлик пайдо бўлади, у ўтмиш билан яшайди, перспективани йўқотиб қўяди. Бундай ходимга унинг камчилик ва хатоларини кўрсатганларида, у, ўртоқларининг танбеҳларига нотўғри муносабатда бўлади, бу танбеҳларга партиявийлик нуқтаи назаридан қарамайди ва кўпинча танқидни бўғиш йўлига ўтиб олади.

Шундай ҳам бўладики, ман-мансираб кетган айрим раҳбарлар, ҳатто, танқид қилишга чақирикни ҳам ўз обрўларига тажовуз қилиш деб биладилар. Масалан, Арманистон Компартияси Арташат райкомининг собиқ биринчи секретари ўртоқ Гаспарян район газетаси босган бош мақолада район партия конференциясининг делегатларини район партия комитети ишидаги нуқсонларни жуда умумий формада танқид қилишга чақирганлиги учунгина газетанинг шу сони барча нусхасини йиғиштириб олиш ва йўқ қилиб ташлаш ҳақида буйрук берган. Бу чақириқни Гаспарян ўзининг райком секретари сифатидаги шахсий обрўсига путур етказиш деб билган. Шу ҳам раҳбар партия ходими бўлдими? Раҳбар эмиш-а, садқаи раҳбар кетсин!

Съезд қабул қиладиган партия Устави коммунистларни йўл қўйиб бўлмайдиган ана шундай ҳолларга қарши кураш олиб боришга қуроллантириши керак. Партия аъзосининг энг муҳим бурчларидан бири танқид ва ўз-ўзини танқидни ривожлантиришдан, тантанабозликка, ман-манликка, хотиржамликка, бюрократизмга, маҳаллийчиликка қарши кураш олиб боришдан иборат.

Коммунист танқидни бўғишга ҳар қандай уринишларга қарши қатъий зарба бериши, партия ва давлатга зарар етказувчи ҳар қандай ҳаракатларга қарши чиқиши лозим. Партия аъзоси ҳар қандай коммунистни, унинг эгаллаб турган вазифасидан қатъи назар, танқид қилиш ҳуқуқидан эркин фойдалана олиши учун ҳамма ерда ҳамма шароитни вужудга келтириш лозим. КПСС Устави проекти партия аъзосининг бу ҳуқуқини эълон қилибгина қолмасдан, балки уни гарантиялайди ҳам. «Танқидни бўғишда ва танқид қилинганлиги учун таъқиб қилишда айбдор бўлган шахслар, — дейилади проектда, — КПСС сафларидан чиқарилишга қадар қаттиқ партия жавобгарлигига тортилишлари лозим».

Партиямиз халқ учун яшайди, халққа хизмат қилишни ўзининг юксак вазифаси деб, ўз фаолиятининг мазмуни деб билади. Партия Лениннинг, оммага ўргатишгина эмас, балки оммадан ўрганиш ҳам, омманинг тажрибасини ўрганиш ва ундан фойдаланиш ҳам керак, деган кўрсатмасига оғишмай амал қилмоқда. Коммунист оммага партия сиёсатини тушунтириши, партиянинг халқ билан алоқасининг мустаҳкамланиши ва кенгайишига ёрдам қилиши, кишиларга сезгирлик ва эътибор билан қараши, меҳнаткашларнинг талаб ва эҳтиёжларига ўз вақтида жавоб бериши керак. Партиянинг меҳнаткашлар оммаси билан мустаҳкам алоқаси — коммунистик қурилиш буюк планларини муваффақият билан амалга оширишнинг ҳал қилувчи шартидир.

Устав проектида совет кишиларини пролетар интернационализми ва социалистик ватанпарварлик руҳида тарбиялаш партия аъзосининг энг муҳим бурчларидан бири деб қаралади. Коммунист миллатчилик ва шовинизм қолдиқларига қарши кураш олиб бориши, СССР халқлари дўстлигининг, совет халқининг социалистик лагерь мамлакатлари халқлари билан, барча мамлакат пролетарлари ва меҳнаткашлари билан қардошлик алоқаларининг мустаҳкамланишига сўзи ва иши билан ёрдам қилиши лозим.

Партиямизнинг кучи ва енгилмаслиги унинг сафларининг бирлиги ва бузилмас монолитлигидадир, онгли темир интизомдадир. Партия аъзоси партиянинг ғоявий ва ташкилий бирлигини бутун чоралар билан сақлаши, ҳушёрлик кўрсатиши, партияни унинг сафларига коммунист деган юксак номга номуносиб кишиларнинг кириб қолишидан эҳтиёт қилиши лозим.

Ростгўй ва ҳалол бўл, партия ва давлат интизомига қатъий риоя қил, ўз халқингга садоқат билан хизмат қил — партия ҳар бир коммунистдан, ҳар қандай партия раҳбаридан шуни талаб қилади.

Афсуски, баъзи бир ходимлар бу шак-шубҳасиз ҳақиқатни унутиб қўйишини ҳамда партия ва давлатни алдаш йўлига ўтиб кетишини кўрсатувчи фактларга ҳали ҳам дуч келмоқдамиз.

Мисол учун Тожикистон партия ташкилотининг собиқ раҳбарлари Ўлжабоев, Додхудоев ва Обносовни олиб кўрайлик. Улар республика хўжалигини ва, биринчи навбатда, пахтачиликни янада ривожлантиришни таъминлашга лаёқатсиз бўлиб қолиб, антипартиявий ҳаракатлар, аслда фирибгарлик ҳаракатлари қила бошладилар. Ўзларининг сиёсий лаёқатсизликларини яширишга ва айни замонда гўё ҳаёт билан бирга бораётгандек қилиб кўрсатмоқчи бўлиб, бу ношуд раҳбарлар кўзбўямачилик ва қўшиб ёзиш йўлини тутдилар. Республикада пахта тайёрлаш давлат плани бажарилмади, бироқ унинг раҳбарлари шарм-ҳаё ва виждонларини йўқотиб, план муддатидан илгари бажарилди, деб рапорт бериб келдилар. Улар ташкилотда хушомадгўйлик ва лаганбардорлик ўрнатдилар, партия ички демократиясини оёқости қилдилар, давлат интизомини буздилар.

Айтиш керакки, Тожикистон партия ташкилоти ўз бурчига муносиб иш қилди. Партия ташкилоти КПСС Марказий Комитети ёрдами билан республикадаги аҳволни аниқлаб, собиқ раҳбарларнинг антипартиявий хатти-ҳаракатларини қаттиқ қоралади ва ўзингиз биласизки, Тожикистон Компартияси Марказий Комитетининг Пленуми уларни ўз вазифаларидан олиб ташлади ва партиядан чиқарди.

КПСС Устави коммунист зиммасига партия ва давлатга зарар етказувчи ҳар қандай ҳаракатларга қарши чиқиш, ҳамма ерда ва ҳамма соҳада принципиал бўлиш вазифасини, алдаш, ёлғончилик ва иккиюзламачилик фактларига большевистик муросасизлик билан қараш вазифасини юклайди.

Партиямиз — ўз улуғ халқининг тани-жонидир. У, халқ билан боғланганлиги, халққа содиқлиги билан, халқ манфаатларини чуқур тушуниши билан кучлидир. Халқ алдаш ва ёлғончиликка тоқат қилиб туролмайди! Омма фақат софдил ва ростгўй коммунистни, партия раҳбаринигина тан олади. Фақат шундай раҳбаргина дадил ва ишонч билан ишлайди. У ўз ҳаракатларининг ҳаққоний танқид қилинишидан қўрқмайди, балки, аксинча, танқидни омманинг ёрдами ва кўмаги деб билади.

Шундай қилиб, партия аъзосининг Устав проектида баён қилинган бурчлари ҳар бир коммунистнинг ўз улуғ ишимиз учун масъулиятини ошириш зарурлигига асосланади. Партия аъзосининг Уставда кўрсатилган ўз бурчларини яхши тушуниши ва Уставда назарда тутилган кенг ҳуқуқлардан ҳар томонлама фойдаланиши коммунистларнинг ташаббуси ва фаолиятининг янада ривожланишини, барча партия ташкилотлари жанговарлик қобилиятининг янада ошишини таъминламоғи лозим.

Ўртоқлар! XX съезддан кейин ўтган даврда партия илғор ишчилар, колхозчилар ва интеллигенциянинг вакиллари ҳисобидан ўз сафларини анча тўлдирди. Партия ташкилотлари КПСС сафларининг ўсиши ва тартибга солиниши билан шуғулланишга кўпроқ эътибор берадиган бўлиб қолдилар.

Лекин бу партияга қабул қилишда бизда нуқсонлар йўқ деган маънони билдирмайди. Кўпинча партия ташкилотлари якка тартибда танлаш принципига риоя қилмайдилар, қабул тўғрисида ариза берган ўртоқнинг ишлаб чиқариш характеристикаси билан қизиқадилар бу тўғри-ку, лекин унинг жамоат ишлари тўғрисида, унинг оиладаги, турмушдаги хатти-ҳаракати тўғрисида ҳеч нарса билмайдилар.

КПСС Устави бир қанча қоидалар билан тўлдириладики, булар партия ташкилотларининг партияга қабул қилишдаги, совет жамиятининг энг онгли, илғор кишиларини КПСС сафларига якка тартибда танлаб олиш принципига риоя қилишдаги масъулиятини янада юқори кўтариши лозим. Партия ташкилотларининг ёш коммунистларни, партия аъзолигига кандидатларни тарбиялаш ва ғоявий жиҳатдан чиниқтириш тўғрисида ғамхўрликларини кучайтириш лозим.

Устав проектида кандидатлик стажини чўзишни назарда тутувчи қоида тушириб қолдирилди. Бу чора партиянинг XIX съездидан кейин жорий қилинган эди. Унинг жорий қилинишига сабаб шу эдики, партия составида стажи ўтиб кетган кандидатлар кўп эди: Ўша вақтда КПССда беш йилдан кўпрок вақт мобайнида кандидат бўлиб турган 300 мингдан ортиқроқ киши бор эди. Ҳозирги вақтда партияда кандидатлик стажи икки-уч йил бўлган 10 мингга яқин киши бор.

Кандидатлик стажини узайтириш, шубҳасизки, ўз вақтида ижобий роль ўйнади. Лекин, келтирилган маълумотлар кўрсатадики, ҳозир бунга зарурат қолмади. Бунинг устига, баъзи бир партия ташкилотларининг раҳбарлари кандидатлик стажини узайтириш ҳуқуқини нотўғри шарҳлаб, кандидатни бир йил мобайнида партия аъзолигига киришга тайёрлаш учун ҳеч нима қилмадилар. Устав проектида бошқача тартиб назарда тутилади. Агар партия аъзолигига кандидат стажни ўташ вақтида ўзини кўрсатмаса ва ўз шахсий сифатларига кўра КПСС аъзолигига қабул қилиниши мумкин бўлмаса, партия ташкилоти уни партия аъзолигига қабул қилишни рад этиб қарор чиқаради. Кандидатлик стажи амалда кандидатларни КПСС аъзолигига киришга тайёрлаш мактаби бўлиб хизмат қилиши лозим.

Партияда ғоявий турмушнинг активлашуви, партия интизомининг мустаҳкамланиши, коммунистлар онгининг ошуви натижасида сўнгги йилларда КПССдан чиқариш ҳоллари кескин равишда камайди. Биз бундан буён ҳам шунга асосланишимиз керакки, партиянинг энг юқори жазоси сифатида партиядан чиқариш партия сафларида туришга ҳақиқатан ҳам номуносиб бўлган кишиларга нисбатангина қўлланилиши лозим.

Партиянинг энг сўнгги жазо чорасини асоссиз қўлланишга қарши гарантия вужудга келтириш ва партия ташкилотларининг коммунистнинг тақдири учун жавобгарлигини ошириш мақсадида, Устав проектига янги қоида киритилди: бошланғич партия ташкилотининг партиядан чиқариш тўғрисидаги қарори шу қарор учун оддий кўпчилик эмас, балки мажлисда ҳозир бўлган партия аъзоларининг камида учдан икки қисми овоз берган тақдирдагина қабул қилинган деб ҳисобланади.

Бошланғич партия ташкилотларига район, шаҳар, округ, область, ўлка партия комитетлари составига ва иттифоқчи республика компартиялари Марказий Комитетлари составига сайланган коммунистларни, шунингдек тегишли ревизия комиссияларининг аъзоларини партия жавобгарлигига тортиш ва уларга жазо бериш масаласини муҳокама қилиш ҳуқуқи берилади.

Партия аъзосининг тақдирига оид ҳамма нарсани диққат билан текшириш керак. Лекин коммунистларга нисбатан талабчанликни ҳам бўшаштирмаслик керак. Ўз қилмишлари ва ҳаракатлари билан партияга зарар етказаётган кишиларга нисбатан муросасизлик ва принципиаллик кўрсатиш керак.

ПАРТИЯ ИЧКИ ДЕМОКРАТИЯСИНИНГ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИЛИШИ

Ўртоқлар! Устав проектида партия турмушидаги демократик асосларни кенгайтириш идеяси изчиллик билан баён қилинган, чунки бу идея барча партия ташкилотларининг активлиги ва ташаббускорлигини янада оширишнинг ва барча коммунистларни жонли, ижодий партиявий ишга тортишнинг ҳал қилувчи шартидир. Партия ўз ички турмушини ташкил қилишда коммунистик ижтимоий ўз-ўзини идора қилишнинг энг мукаммал формаларини яратиш намунасини кўрсатиши лозим.

Ленинча демократик централизм принципи партиянинг ташкилий тузилишининг мустаҳкам асосидир. У уюшқоқлик ва қаттиқ интизомни жуда кенг ички партия демократияси билан уйғунлаштиради. Устав проекти партия орттирган тажриба асосида партия қурилишининг ана шу мустаҳкам ленинча принципини ривожлантиради.

(ДАВОМИ ОЛТИНЧИ БЕТДА).

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Ф. Р. КОЗЛОВ докладининг давоми

(БОШИ БЕШИНЧИ БЕТДА).

Устав проектидаги партия раҳбарлигининг олий принципи — партияни, унинг барча органларини бир томонлама, субъектив қарорлар чиқаришдан ва ҳаракат қилишдан сақловчи коллектив раҳбарликдир, деган қоида ғоят муҳим аҳамиятга эгадир. Фақат коллектив раҳбарликкина коммунистларнинг активлиги ва ташаббусини кучайтириш учун шароит яратиб беради, кадрларни тўғри тарбиялашни таъминлайди. Ўз-ўзидан маълумки, коллектив раҳбарлик ходимнинг топширилган иш учун, коллектив ҳолда қабул қилинган қарорнинг бажарилиши учун шахсий жавобгарлигини заррача ҳам камайтирмайди.

Партия турмушининг ленинча нормалари, коллектив раҳбарлик принципи, партия органлари составининг мунтазам суратда янгиланиб туриши айрим ходимларнинг танҳо ўзлари ҳоким бўлиб олишларига имкон бермайди ва уларнинг коллектив контролидан чиқиб қолиш ҳолларининг олдини олади, раҳбар партия органларига янги, соғлом кучларнинг кўплаб келиб туришини, кекса кадрлар билан ёш кадрлардан тўғри фойдаланишни таъминлайди.

КПСС Программасига мувофиқ, Устав проекти партия комитетлари составини вақт-вақти билан янгилаб туришни ва раҳбарликнинг давомийлигини кўзда тутади.

Навбатдаги ҳар бир сайловда КПСС Марказий Комитети ва унинг Президиуми составининг камида тўртдан бир қисмини; иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетлари, ўлка, область комитетлари составининг камида учдан бир қисмини; округ, шаҳар ва район партия комитетлари составининг, бошланғич партия ташкилотлари бюроси ёки партия комитетлари составининг ярмини янгилаш кўзда тутилади. Никита Сергеевич Хрушчевнинг КПСС Программасининг проекти тўғрисидаги докладида бу янги муҳим қоидаларни жорий қилиш зарурлиги ҳар томонлама ва чуқур асослаб берилди.

Шуни айтиш керакки, ўртоқлар, бу қоидани амалга ошириш учун бизда ҳамма шароит бор. Партия кадрлари сон жиҳатдан кўпайди, ғоявий ва сиёсий жиҳатдан чиниқди. Минг-минглаб коммунистлар ҳар йили партия активининг сафларига келиб қўшилмоқдалар. Раҳбар партия органлари составини мунтазам янгилаб туриш кейинги йилларда партия ишининг практикасида системага айланмоқда.

Баъзи маълумотларни келтираман. Иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетларининг, ўлка ва область партия комитетларининг состави сўнгги сайловларда 45 процент, шаҳар ва район комитетларининг состави эса 40 процент янгиланди. Раҳбар органларни янгилаш процесси — партия турмушидаги қонуний ҳодиса бўлиб қолиши керак. Шунинг учун ҳам бу процесс Программа ва Уставда қайд қилинмоқда ва партия турмушининг қонуни даражасига кўтарилмоқда.

Илгари кўпгина партия органларида раҳбар ходимларнинг маълум бир қисми жуда узоқ вақтгача алмаштирилмас эди. Устав проекти бунга йўл қўймайди. КПСС Марказий Комитети Президиумининг аъзолари, қоида тариқасида, кўпи билан кетма-кет уч чақириққа сайланадилар, деб белгиланмоқда. Иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетларининг ўлка, область, округ, шаҳар ва район партия комитетларининг, бошланғич партия ташкилотларининг партия комитетлари ёки бюро аъзолари ҳам кўпи билан уч муддатга сайланиши мумкин. Бошланғич партия ташкилотларининг секретарлари кўпи билан икки чақириққа кетма-кет сайлана оладилар.

Партия органларини ана шу системада сайлашнинг мақсадга мувофиқлиги ўз-ўзидан кўриниб турибди. Раҳбарликка доимо янги кучлар, ўсаётган, ташаббускор ходимлар келиб туриши керак. Айни замонда партиянинг раҳбар органларини бир ўринда ҳаддан ташқари кўп ўтириб қолган, менинг ўрнимга бошқа одамни қўйиб бўлмайди, деб юрган, ўсишдан тўхтаб қолган ва топширилган ишни уддалай олмаса ҳам раҳбар ўринларга қаттиқ ёпишиб олган кишилардан дадиллик билан халос қилиб туриш лозим.

Масалан, Доғистон АССР Сергокалин район партия комитетининг собиқ секретари ўртоқ Долгатовни олиб кўрайлик. У ўзини алмаштириб бўлмайдиган ходим деб ҳис қилиб, партия ташкилотининг фикри билан ҳисоблашмай қўйган. Коммунистларнинг сигналларига биноан район комитетининг пленумида Долгатовнинг иши тўғрисида масала қўйилганида у: «Бирорта подшоҳ ҳам ҳокимиятни ўз ихтиёри билан қўлдан берган эмас, бинобарин мен ҳам уни осонликча бермоқчи эмасман» деди. Район коммунистлари ҳаддан ошган бюрократни райком секретари вазифасидан ҳайдадилар.

Лекин бундай «арбоблар» фақат район масштабидагина бўлмайди. Масалан, Тюмень область партия комитетининг собиқ биринчи секретари ўртоқ Косов, «хоҳлаган ишимни қила оламан» деб ўйлаган. У ўз амалини суиистеъмол қила бошлаган, социалистик қонунчиликни бузиш йўлига ўтган. Косов область комитетининг секретари вазифасидан олиб ташланди ва қаттиқ жазоланди.

Партия органларини мунтазам суратда янгилаб туриш тўғрисида таклиф қилинаётган тартиб раҳбарликка янги кучларнинг келиб туришини ва раҳбарликнинг давомийлигини таъминлаши билан бир вақтда партия ички турмушининг нормаларини бузувчи такаббур кишиларга қарши, шунингдек оммани ўз орқасидан эргаштиролмайдиган, мақтагулик бирор иш қилолмайдиган, иродасиз, бепарво ходимларга қарши қаратилгандир.

Шуни айтиш лозимки, партия органларини мунтазам суратда янгилаб туриш принципи раҳбарликнинг давомийлиги принципи билан маҳкам боғлиқдир. У тажрибали, обрўли ходимларнинг муҳим роль ўйнашини асло инкор қилмайди. Раҳбарларнинг бир қадар барқарор группаси бўлмаса, раҳбарликда давомийликни, орттирилган тажрибани бошқаларга ўргатишни таъминлаб бўлмайди. Шунинг учун Устав проектида, партиянинг катта обрў қозонган, юксак сиёсий, ташкилотчилик сифатларига эга бўлган у ёки бу арбоблари, партия ходимлари раҳбар органларга узоқроқ муддатга ҳам сайланишлари мумкин, деб изоҳ берилган. Лекин бундай ҳолда тегишли кандидат яширин овозга қўйиш вақтида овозларнинг камида тўртдан уч қисмини олган тақдирдагина сайланган ҳисобланади.

Устав проектини муҳокама қилиш давомида у ёки бу ходимнинг Устав проектида кўзда тутилганича раҳбар партия органларига узоқроқ муддатга сайланиши мумкинлигини фақат КПСС Марказий Комитети ва унинг Президиумини сайлаш вақтидагина қолдириш керак, деган фикр айтилди. Бу таклифга қўшилиб бўлмайди. Айтайлик, бошланғич партия ташкилотининг секретари кетма-кет икки марта райком аъзоси қилиб сайланган. Учинчи чақириқда уни райкомнинг иккинчи секретари қилиб сайладилар. У қобилиятли ходим эканлигини кўрсатди ва биринчи секретарь вазифасига кўтарилишга лойиқ бўлиб қолди. Аммо агар Уставда обрўли, қобилиятли коммунистнинг сайлаб қўйиладиган партия органи составида туриши муддатини узайтириш мумкинлиги кўзда тутилмаса, у тўртинчи марта райком аъзоси бўлиб сайлана олмайди. Маълумотли, ташаббускор ва ғайратли ходимларнинг қонуний ўсишига ва пастдан юқори кўтарилишига тўсқинлик қилмаслик керак.

Партиядаги ҳар бир раҳбар ходим ўзининг бутун фаолияти билан халққа хизмат қилиш намунасини кўрсатиши, барча коммунистлар ва партиясизлар учун ўрнак бўлиши керак. Коммунист партияда қанчалик катта вазифани эгалласа, унинг масъулияти шунчалик катта бўлади. Бу КПСС Уставининг проектида таъкидлаб ўтилган ва хусусан унга киритилган қуйидаги қоида билан мустаҳкамланган:

«КПСС Марказий Комитети аъзоси ва КПСС Марказий Комитети аъзолигига кандидат ўзининг бутун фаолияти билан партиянинг унга кўрсатган юксак ишончини оқлаши керак. Агар КПСС Марказий Комитетининг аъзоси ёки аъзолигига кандидат ўз шаъни ва обрўсига доғ туширгудек бўлса, унинг Марказий Комитет составида қолиши мумкин эмас».

Устав проектининг бу қоидаси партиямиз ўзининг жанговар ленинча штаби составида бўлишига ишонч билдирилган кишиларга нисбатан нақадар талабчан эканлигини кўрсатади.

Устав проекти партия органларини сайлаш вақтида овоз бериш натижаларини белгилаш тартибини ўзгартиришни назарда тутади. Ҳозир амалда бўлган қоидага биноан овозга қўйилган бошқа номзодларга нисбатан кўпчилик овоз олган ва йиғилишда, конференцияда ёки съездда ҳал қилувчи овоз билан қатнашаётган кишилар овозининг ярмидан кўпини олган кандидатлар партия органининг составига сайланган ҳисобланадилар.

Амалда бу ҳол кўпинча шунга олиб келадики, баъзан тажрибали ва қимматли ходимлар уларга абсолют кўпчилик овоз берган бўлса ҳам, 2-3 қарши овоз олганликлари учун сайланмай қоладилар. Бу нарса партия ички демократиясини бутун чоралар билан ривожлантириш йўлига асло тўғри келмайди. Чунки, бу ҳол арзимас озчиликнинг абсолют кўпчиликка ўз иродасини ўтказишга имкон беради. Шунинг учун Устав проекти йиғилиш, конференция ёки съездда қатнашаётганларнинг ярмидан кўпи овоз берган кандидатлар сайланган ҳисобланади деб кўзда тутади.

Бундай овоз беришда партия органининг состави айрим ҳолларда мўлжалланганидан кўпроқ бўлиб кетади-ку, деган эътироз билдиришлари мумкин. Тўғри, шундай ҳоллар бўлиши мумкин. Лекин Устав проекти сайлаб қўйиладиган партия органларининг состави миқдорини белгилаб бермайди-ку, ахир. Раҳбар органга неча кишини киритиш — партия ташкилоти мажлисининг, конференция, съезднинг ҳуқуқидир. Ўз-ўзидан маълумки партия органининг составини ҳаддан ташқари кенгайтириш ҳам ярамайди. Лекин партия органларини сайлаш билан боғлиқ бўлган барча тафсилотлар, илгаригидек, КПСС Марказий Комитетининг тегишли инструкцияси билан белгилаб берилиши лозим.

Устав проектида кўзда тутилган: партия органлари ўз ишлари тўғрисида партия ташкилотларини мунтазам суратда хабардор қилиб туришлари лозим, деган қоида партия ички демократиясини янада ривожлантиришга мувофиқ келади. Бу партия раҳбар органларининг омма билан алоқасини мустаҳкамлашга, партия жамоатчилигининг барча коммунистларнинг ўзлари сайлаб қўйган органлар фаолияти устидан контролини кучайтиришга ёрдам беради.

Партия ўз аъзоларининг активлиги билан кучлидир. Коммунист юқори партия органларининг қарорини бажарадигина эмас, балки бу қарорларни ишлаб чиқишда шахсан, кучи етганича иштирок ҳам қилади. Мана шунинг учун айрим ташкилотларда ҳам умуман партияда ҳам партия сиёсати масалаларини эркин ва ишчанлик билан муҳокама қилиш ҳамда мунозарали ёки етарли даражада аниқ бўлмаган масалалар бўйича дискуссиялар ўтказиш учун тўла имконият берилиши лозим. Бу нарса Устав проектида ҳам ўз ифодасини топган.

Область, ўлка, республика олдида турган хўжалик-сиёсий вазифаларни ҳал қилишда маҳаллий партия органларининг ҳуқуқларини, уларнинг ташаббуси ва мустақиллигини кенгайтириш партия Устави проектининг муҳим хусусиятидир.

Айни замонда шуни ҳам айтиш керакки, КПСС — партиялар ёки партия комитетларининг федерацияси эмас. Бу марказлашган ташкилотдир. Иттифоқчи республикаларнинг компартиялари, ўлка, область ташкилотлари — бир бутун яхлит партия бўлган Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг қисмларидир. Партия айрим ташкилотларининг — марказга, қуйи ташкилотларнинг — юқори ташкилотларга сўзсиз бўйсуниши — партиянинг ўз тарихий вазифаларини муваффақиятли бажариши учун зарурий шартдир.

Партия маҳаллийчиликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши, партия сиёсатининг проблемаларини «ўз қолипи билан ўлчашга» қарши, шунингдек марксча-ленинча партиявийликка ёт бўлган ҳодисалар ва тенденцияларга қарши қаттиқ кураш олиб боради. Ленин: «Марказларнинг раҳбарлигига бўйсунишдан бош тортиш партияда аъзо бўлиб туришдан бош тортиш билан бир, партияни бузиш билан бирдир...» деб таъкидлаган эди.

Централизм партия ички демократиясига қарама-қарши эмас. У маҳаллий ташаббусни ва ижодни, юксак онгли интизомни бутун чоралар билан ривожлантиришни тақозо қилади. Демократик централизм партиянинг ирода ва ҳаракат бирлигини таъминлайди, унга ғайрат, ўз сафларини вазият ўзгаришига қараб тезлик билан қайта қура олиш, партиянинг бутун куч-ғайратини коммунистик қурилишнинг тарихий вазифаларини ҳал қилишга сафарбар қилиш қобилиятини беради.

КПСС ўз сафларида Совет жамиятининг энг илғор, энг онгли аъзоларини ихтиёрий асосда бирлаштиради. Партия турмушининг нормаси эркин фикр алмашиш, партия сиёсати ва амалий фаолиятининг ҳар қандай масалаларини эркин муҳокама қилишдир. Масала қанчалик муҳим бўлса, шунга яраша, қоида тариқасида уни муҳокама қилишда қатнашувчи коммунистлар доираси ҳам шу қадар кенг бўлиши керак. Табиийки, бунда турли фикрлар айтилади. Фикр алмашув жараёнида ягона тўғри нуқтаи назар ишлаб чиқилади ва бу нуқтаи назар ҳамма учун мажбурий бўлган партия қарори билан мустаҳкамланади.

Ўз-ўзидан маълумки, адашиб қолган ёки етук бўлмаган кишиларнинг қандайдир бир кичкина группасининг истаги билан партияда беҳуда дискуссия очилишига, айрим антипартиявий элементлар партия бирлигини барбод қилишга олиб борувчи ҳаракатлар қила олишига йўл қўйиш мумкин эмас. Партия ўз сафларининг ғоявий ва ташкилий бирлиги учун кураш воситаларини ўз арсеналидан чиқариб ташлай олмайди. Шунинг учун Уставда арзимас озчиликнинг ўз иродасини кўпчиликка ўтказиш учун уринишига қарши, шунингдек фракцион группировкалар тузиш учун ва партия сафларига нифоқ солиш учун қилинадиган урунишларга қарши гарантиялар сақлаб қолинган.

Устав проектини муҳокама қилиш процессида: КПСС-нинг, бутун совет жамиятининг монолит бирлигининг ўзи партия сафларида бирон хил нифоқчилик фаолияти бўлиш имкониятини истисно қилмайдими, ҳозирги шароитда партияда фракциячилик ва группавозликка қарши Уставда қандайдир формал гарантиялар берилиши керакми, деган саволлар тушди.

Ҳа, ўртоқлар, бундай гарантиялар керак.

Албатта, партияда чиқиши мумкин бўлган қандайдир оппортунистик оқимларни озиқлантира оладиган социал база совет жамиятида қолган эмас. Лекин айрим шахслар ёки группаларнинг ғоявий жиҳатдан иккиланишларининг манбалари ҳали батамом тугатилган эмас. Баъзилар ташқи буржуа пропагандасининг таъсирига тушиб қолишлари мумкин. Бошқалар — ижтимоий ҳаёт тараққиётининг диалектикасини билмай қолиб, ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг ажойиб ибораси билан айтганда, кул босиб қолган чўққа айланиб, ҳарқандай янгиликдан қўл силтайдилар ва эски, турмуш улоқтириб ташлаган догмаларга ёпишиб оладилар.

Молотов, Каганович, Маленков, Ворошилов, Булганин, Первухин, Сабуров ва уларга қўшилган Шепиловларнинг антипартиявий фракцион группаси партиянинг XX съезди томонидан белгилаб берилган ленинча йўлни амалга оширишга нақадар қаттиқ қаршилик кўрсатишга уринганлиги яхши маълум.

Бу группанинг қатнашчилари партия турмушининг ленинча принципларига хиёнат қилдилар. Улар нима қилиб бўлса ҳам ўзларининг антипартиявий ниятларини амалга оширишга урундилар, бу кишилар партия ва мамлакатга раҳбарлик қилишни ўз қўлларига олиш, партия сиёсатини ўзгартириш планларини тузиб, яширин йиғинлар ўтказишгача бориб етдилар. Молотов ва бошқалар шахсга сиғиниш оқибатида келиб чиққан ярамас методлар ва ҳаракатлар ҳукм сурган ва партиямиз ҳамда мамлакатимиз учун оғир бўлган пайтларни қайтармоқчи бўлган эдиларки, бу вақтда ҳеч ким ўзбошимчалик ҳамда жазо ва таъқиблардан амин эмас эди. Улар партиямизнинг XX съезди томонидан қабул қилинган ленинча йўли бутун партия, бутун совет халқи, қардош марксчи-ленинчи партиялар томонидан қизғин маъқулланганлигини ҳисобга олмадилар.

Тамоман равшанки, ўзининг партияга қарши, ленинчи йўлга қарши қарашларини партияга зўрлаб тиқиштиришга уринган фракциячи группа коммунистик қурилиш ишига жиддий зиён етказиши мумкин эди.

Мен ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг, агарда бу муртадлар енгиб чиққанларида эди, улар ўзларининг разил мақсадларига эришиш учун ҳеч нимадан қайтмаган бўлар эдилар, ҳеч қандай айби бўлмаган софдил кишиларни жазо ва таъқибга дучор қилган бўлар эдилар, деган фикрига батамом қўшиламан. Ўртоқлар, биз шунчалик бахтли эканмизки, антипартиявий группа тор-мор қилиниб ташланди ва биз ленинча йўлга қатъий амал қилиб мамлакатда улкан ўзгаришларни амалга оширишга, партиямизнинг ва Совет давлатининг халқаро майдондаги обрў-эътиборини мислсиз даражада юқори кўтаришга муваффақ бўлдик.

Антипартиявий фракцион группага қарши курашда, партиямизнинг ленинча йўлини ҳимоя қилишда партиямиз Марказий Комитетининг Биринчи секретари Никита Сергеевич Хрушчев большевистик қатъият ва принципиаллик кўрсатди. Бутун Марказий Комитет ўртоқ Хрушчев атрофига жипслашди. Партиямиз Марказий Комитети бу мураккаб вазиятда марксча-ленинча позицияларда мустаҳкам турди, фракциячи антипартиявий группани қатъий ва раҳмсиз суратда фош қилиб ташлади, уни батамом тор-мор қилди. КПСС Марказий Комитетининг ва ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг бу ишларини бутун партия, бутун совет халқи маъқуллади.

Кўп делегатлар бу ерда, XXII съезднинг юксак минбаридан туриб, умуман партияга қарши группанинг ва унда иштирок қилган айрим кишиларнинг қабиҳ ишларини қаҳр-ғазаб билан қораладилар.

Молотов, Каганович, Маленков сира ҳам гуноҳи бўлмаган кўп кишиларни, шу жумладан партиямиз ва давлатнинг атоқли арбобларини қирдиртириб юборганликларини, улар ўзларининг мансабпарастлик сиёсатлари билан, ленинизмдан чекинишлари билан шахсга сиғинишнинг вужудга келиши ва авж олишига ёрдам берганликларини исбот қиладиган фактлар очилди ва кўрсатилди.

Фактлар шуни кўрсатадики, партияга қарши группанинг ташкилотчилари ўзларининг ярамас қарашларини ҳануз ҳимоя қилишга уринмоқдалар. Молотов бу йўлда жон-жаҳди билан уринмоқда. У шу даражагача бориб етдики, ҳатто КПССнинг янги Программасини ўз руҳига кўра антиреволюцион программа, деб атади. Программа бутун халқ ўртасида муҳокама қилинган вақтда партия ва халқ томонидан, қардош марксчи-ленинчи партиялар томонидан тўла маъқулланган, ер юзидаги барча соф виждонли кишилар бу Программани замонамизнинг Коммунистик манифести деб атаётган бир чоқда Молотов буни менсимади. Молотовнинг ана шу гаплари, аслини олганда, бутун партиямизга, янги Программани якдиллик билан маъқуллаган КПСС XXII съездига қилинган дағдағадир. Бу ерда сўзга чиққан делегатларнинг Молотов, Каганович, Маленков ўзларининг партияга қарши ҳамма жиноий ҳаракатлари учун партия олдида, халқ олдида қаттиқ жавобгарликка тортилишлари керак, деган фикрига қўшиламан.

Партияга қарши группа ва аввало, Молотов, Каганович ва Маленков шахсга сиғиниш оқибатларининг тугатилишига бутун кучлари билан қаршилик кўрсатдилар. Улар Сталиннинг шахсига сиғиниш даврида ҳокимиятнинг суиистеъмол қилинганлиги учун жавобгар бўлишдан қўрқдилар.

Ленин васиятларининг Сталин томонидан бузилганлигини, ҳокимият суиистемол қилинганлигини, соф виждонли совет кишиларига қарши оммавий репрессиялар қилинганлигини партиямиз ва бутун совет халқи қоралади.

Ўртоқлар! Никита Сергеевич Хрушчев Марказий Комитетнинг съездга берган ҳисоботида ва кечаги якунловчи сўзида сўнгги вақтда Албания Меҳнат партиясининг раҳбарлари Совет Иттифоқи Коммунистик партияси ва унинг раҳбарлари томонидан ҳеч қандай баҳона бўладиган бирон нарса рўй бермаган бўлмаса ҳам, ўз сиёсий йўлини кескин равишда буриб юборганликларини, бизнинг партиямиз билан, Совет Иттифоқи билан, бошқа социалистик мамлакатлар билан муносабатларни кескин суратда ёмонлаштириш йўлига ўтганликларини айтди. Албания Меҳнат партияси раҳбарларининг, даставвал Мехмед Шеху ва Анвар Хўжанинг хатти-ҳаракати шахсга сиғинишнинг қайтадан такрорланиш ҳоллари, партия раҳбарлигининг ленинча принципларини бузиш, партияда ва мамлакатда антидемократик тартиблар ўрнатиш нималарга олиб бориши мумкинлигини яққол суратда кўрсатмоқда.

Албания раҳбарлари Совет Иттифоқи ва бошқа социалистик мамлакатлар томонидан берилган ёрдам ва мадад уларнинг мамлакати учун қандай аҳамиятга эга эканлигини унутиб қўйганлар. Улар совет-албан дўстлиги ҳақида мунофиқона сўзлашни давом эттирган ҳолда, амалда бу дўстликни бузмоқдалар, Совет Иттифоқига чинакам дўст бўлган кишиларни жазо ва таъқибларга дучор қилдирмоқдалар. Албания раҳбарлари ўз хатти-ҳаракатларида шу даражага бориб етдиларки улар бизнинг партиямизга ва унинг ленинчи Марказий Комитетига, социалистик мамлакатлардаги қардош партияларнинг раҳбарларига очиқдан-очиқ ҳужум қилмоқдалар. Албания Меҳнат партиясининг раҳбарлари ўзларини эса гўё бирдан-бир изчил марксчи-ленинчилар қилиб кўрсатмоқдалар. Ҳақиқатда эса улар бизда шахсга сиғиниш ҳукм сурган даврда бўлган ярамас нарсаларнинг ҳаммасини ўз партияси ва мамлакатида қайтадан тикламоқдалар, улар зўравонлик ва жабр-зулм қилиш йўли билан ҳокимият тепасида турмоқдалар.

Албания раҳбарларининг юргизаётган ярамас сиёсати Албанияни социалистик лагердан ажратиб қўйишга, Албания Меҳнат партиясини халқаро коммунистик ҳаракат сафларида сиёсий жиҳатдан яккалаб қўйишга олиб келиши мумкин. Уларнинг ленинча йўлга зид бўлган бундай ҳаракати айни вақтда Албанияда унинг қаҳрамон халқи зўр ғайрат қилиб меҳнат сарфлаган социализм қурилиши ишига жиддий зарар етказиши, халқаро майдонда мамлакатнинг аҳволини ёмонлаштириб қўйиши мумкин.

Коммунистик ва ишчи партиялари вакилларининг 1960 йил ноябрида Москвада бўлиб ўтган Кенгаши ўз Баёнотида бундай деб ёзган эди: «Марксизм-ленинизм принциплари, пролетар интернационализм принциплари асосида халқаро коммунистик ҳаракатнинг бирлигини қатъий ҳимоя қилиш ана шу бирликка путур етказаоладиган ҳар қандай ҳаракатларга йўл қўймаслик — миллий мустақиллик, демократия ва тинчлик учун социалистик революция, социализм ва коммунизм қурилиши вазифаларини муваффақиятли ҳал этиш учун курашда ғалаба қозонишнинг энг зарур шартидир. Бу принципларнинг бузилиши коммунизм кучларининг заифлашувига олиб келган бўлур эди».

Маълумки, бу тарихий Баёнотнинг охирида Албания Меҳнат партиясининг ҳам имзоси бор. Бироқ Албания Меҳнат партияси раҳбарларининг сўнгги вақтда қилаётган ҳамма кирдикорлари уларнинг ҳозирги замондаги энг муҳим масалалар юзасидан халқаро коммунистик ҳаракатнинг келишиб, қабул қилинган умумий йўлидан чекина бошлаганликларини кўрсатади. Бугина эмас, Албания Меҳнат партиясининг раҳбарлари КПСС Марказий Комитетининг ва бошқа қардош партияларнинг юз берган ихтилофларни бартараф қилиш учун бир неча бор қилган таклифларини рад қилдилар. Албания раҳбарлари бу таклифларни қўполлик билан рад қилдилар ва амалда иғвогарлик қилишга ўтдилар. Албания раҳбарларини сектантлик ҳаракатларидан воз кечишга ишонтириш учун кўпдан кўп қилинган уринишлар натижа бермагандан кейин, Албания раҳбарларининг айби билан уларнинг пролетар интернационализми принципларидан қайтиш учун тутган бундай ҳалокатли йўли бизнинг ғоявий душманларимизга маълум бўлиб қолгандан кейин, бундай шароитда Марказий Комитет нима қилмоғи керак эди? Равшанки бундай вазиятда Албания лидерларининг ленинчи йўлга зид бўлган хатти ҳаракатларини принципиал суратда қоралаш, юз берган ихтилофларни бартараф қилиш учун тегишли йўл қидириб топишга очиқдан-очиқ чақириш бу масалага бирдан-бир тўғри, жиддий марксча-ленинча қараш эди. Шунинг учун ҳам Марказий Комитет съездга берган ўз ҳисоботида Албания меҳнат партияси раҳбарларининг тутган ярамас позицияси тўғрисида бутун ҳақиқатни гапириб берди.

Ўртоқ Н. С. Хрушчев айтиб ўтган фактлар шуни кўрсатадики, Меҳмет Шеху, Анвар Хўжа ва бошқа албан раҳбарлари сўнгги кунларда, КПСС XXII съезди ишлаётган вақтда миллатчилик ва сектантлик позицияларига янада кўпроқ тойиб кетмоқдалар, улар халқаро коммунистик ҳаракатнинг келишиб қабул қилинган йўлидан тобора кўпроқ четлашмоқдалар, КПССга ва унинг Марказий Комитетига очиқдан-очиқ тухмат қилиш, ўз партиясини ва ўз халқини алдаш йўлини тутмоқдалар. Албания раҳбарлари ҳозирги кунда Совет Иттифоқи билан дўстликни ёқлаб чиқаётган кишиларнинг ҳаммасини ўз душманлари деб ҳисоблаётганликлари шармандаликку, ўртоқлар!

Биз қатъий қилиб шуни айтмоғимиз керакки, Албания раҳбарларининг ярамас йўли тўғрисида сукут қилишда эмас, балки принципиал марксча-ленинча асосдагина қардош коммунистик ва ишчи партияларнинг чинакам бирлиги бўлиши мумкин. Айни ҳолда сукут қилиш позициясини тутиш — уларнинг нотўғри, антиленинчи ҳаракатларини давом эттиришга рағбатлантириш демакдир. Бизнинг партиямиз бундай йўлни тутаолмайди.

Биз, совет коммунистлари ленинизмдан қайтган ҳар қандай муртадларни, ревизионист ва догматикларни, бундан буён ҳам қатъий суратда фош қиламиз. Социалистик революция иши, Маркс ва Ленин иши — улуғ ишдир. Бинобарин, марксча-ленинча таълимотнинг софлиги учун, уни ижодий ривожлантириш учун, бутун жаҳон коммунистик ҳаракати сафларининг ғоявий бирлиги учун кураш — ҳар бир совет коммунистининг, бутун ленинчи партиямизнинг муқаддас бурчидир.

ПАРТИЯ МАҲАЛЛИЙ ОРГАНЛАРИ ВА БОШЛАНҒИЧ ТАШКИЛОТЛАРИ РОЛИНИНГ ЎСИБ БОРИШИ

Ўртоқлар! Партия сиёсати миллионлаб совет кишиларининг меҳнати билан амалга оширилади. Партиянинг, унинг маҳаллий органлари ва бошланғич ташкилотларининг раҳбарлигида фабрика ва заводларда, колхоз ва совхозларда, илмий институтларда ва муассасаларда совет кишилари коммунистик қурилишнинг улуғвор вазифаларини зўр ғайрат билан амалга оширмоқдалар.

Район, шаҳар, округ, область, ўлка партия ташкилотлари ва иттифоқчи республика компартияларининг, уларнинг раҳбар органларининг асосий иши — партия сиёсатини амалга оширишдир, партия съездларининг қарорларини, КПСС Марказий Комитетининг директиваларини бажаришни ташкил қилишдир. Бу умумий вазифа Устав проектида маҳаллий партия органлари ва уларнинг раҳбар органларининг асосий вазифалари шаклида конкретлаштирилади.

Бу вазифаларнинг энг муҳимлари — саноат ва қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини бутун чоралар билан ривожлантиришдан, меҳнаткашларнинг моддий фаровонлиги ва маданий савиясини тўхтовсиз ошириб бориш тўғрисида ғамхўрлик қилишдан иборатдир. Партия органлари бу вазифаларни бажаришни омма ўртасида олиб бориладиган сиёсий ва ташкилотчилик ишининг савиясини ошириш, кадрларни танлаш ва тарбиялаш ишини яхшилаш, давлат ва жамоат ташкилотларига раҳбарликни кучайтириш йўли билан таъминлай оладилар.

Раҳбар кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларни коммунистик ғоявийлик, топширилган иш учун партия ва халқ олдида юксак масъулият сезиш руҳида тарбиялаш — партиянинг, унинг маҳаллий органлари ва бошланғич ташкилотларининг ташкилий ишидаги марказий вазифадир.

Партия ташкилотлари кадрлар танлашни, жой-жойига қўйишни ва тарбиялашни яхшилаш соҳасида катта иш қилдилар ва бу ижобий натижалар берди. Партия кадрларининг жуда кўпчилиги зарур билимларга ва ташкилотчилик тажрибасига эгадир. Область, ўлка комитетлари, иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетлари секретарларининг ўндан тўққизидан кўпроғи ҳамда шаҳар ва район партия комитетлари секретарларининг деярли тўртдан уч қисми олий маълумотга эгадир. Ўтган беш йил ичида район ва шаҳар комитетларининг олий маълумотли секретарлари уч мартадан зиёд кўпайди. Раҳбар партия кадрлари составида инженерлар, экономистлар, агрономлар, зоотехниклар ва бошқа мутахассислар сони йил сайин кўпайиб бормоқда.

Бундай шароитда партия, совет, хўжалик ва маданий қурилишнинг баъзи участкаларига кўпинча зарур билимларга эга бўлмаган, ҳатто маълумоти жуда паст бўлган ходимлар раҳбарлик қилаётганлигига асло тоқат қилиб бўлмайди. Бунинг сабаби битта — кадрларни танлаш, жой-жойига қўйиш ва тарбиялашга аҳамият берилмаслигидир.

Партия органлари баъзан кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишда яхши ўйлаб чиқилган иш манфаатлари тақозо қилган сиёсат юргизиш ўрнига бўш ўринларни шунчаки тўлдирадилар, ходимларни шошиб-пишиб пастдан юқори кўтарадилар. Мана бир мисол. Куйбишев шаҳрида «Строммашина» заводига директор танлаш керак бўлиб қолди. Бу ишга қандай қарадилар? Халқ хўжалик кенгашидан область комитетига телефон қилдилар ва масалани чуқур ўрганмай туриб, бу ўринга заводлардан бирининг цех бошлиғи ўртоқ Куроедовни қўйишга қарор қилдилар. Куроедов яқингинада қўшиб ёзиш ва кўзбўямачиликда фош қилинганлиги, бунинг учун партиявий ва маъмурий жавобгарликка тортилганлиги ҳеч кимни хижолат қилмади. Куроедов завод директори бўлиб олгач, қўшиб ёзиш билан янада каттароқ миқёсда шуғулланди ва бунинг учун тезда уни ишдан олишга тўғри келдики, бунга ажабланмаса ҳам бўлади. Бироқ, шуниси характерлики, халқ хўжалик кенгаши ҳам, Куйбишев шаҳар партия комитети ҳам Куроедовни директорлик вазифасидан бўшатаётганида, ўз хатоларини бўйинларига олиб, у кўзбўямачилик учун ишдан олинмоқда, деб тўппа-тўғри айтишга журъат қилмадилар. Бунинг ҳаммасини улар «бошқа ишга ўтганлиги муносабати билан озод қилинсин» деган «резинка» ибора билан хаспўшладилар.

Бундай ярамас практика ходимларни танлаш ва пастдан юқори кўтаришда масъулиятсизликни ва янги-янги хатоларни вужудга келтириши равшан эмасми.

Партия комитетлари кадрларга ғоят талабчан бўлишлари лозим. Уларнинг бурчи — кишилар билан қунт билан ишлашдан, уларни юксак ғоявийлик ва принципиаллик руҳида тарбиялашдан иборатдир. Лекин ҳали ҳам ходимларга таъсир қилишда дўқ ва буйруқвозлик қилишдан бошқа воситаларни билмайдиган партия комитетлари ҳам бор. Масалан, Смоленск областининг Кардимовск райкомидаги раҳбарлик услуби шундай эмасми? Қисқа муддат ичида районда 32 колхоз раиси ўзгарган. Колхоз раисларидан бири район партия конференциясида «раҳбарликнинг» бундай методларини жуда боплаб ва образли қилиб характерлаб берди. «Райком,— деди у,— колхозларга зўравонлик билан ва қаттиқ партия жазоси бериш ва партиядан чиқаришни пеш қилиб туриб раҳбарлик қилди».

Биз кадрларга бундай муносабатда бўлишга барҳам беришимиз керак. Бу, партиянинг партия ички демократиясини янада авж олдириш йўлига зиддир. КПСС Устави партия органларининг диққатини кадрлар билан ишлашни янада яхшилашга, ходимларнинг партия ва халқ олдидаги масъулиятларини кучайтиришга, партия раҳбарлиги методларини яхшилашга қаратади.

Кейинги йилларда маҳаллий совет ва хўжалик органларининг ҳуқуқларини кенгайтириш юзасидан муҳим тадбирлар амалга оширилди. Планлаштириш, саноат ва қишлоқ хўжалигини бошқариш, маблағлар ва моддий воситалардан фойдаланиш соҳасида маҳаллий ташкилотларнинг мустақиллиги ва ташаббусини чеклаб турган тўсиқлар олиб ташланди. Бу билан областлар, ўлка ва республикаларнинг ресурсларидан самарали фойдаланиш учун янада қулайроқ шароитлар яратиб берилди. Маҳаллий партия комитетлари ҳам эндиликда ташкилий-партиявий масалаларни ҳал қилишда кенг ҳуқуқларга эга бўлиб қолдилар.

Социалистик демократияни ривожлантиришга қаратилган бу йўл маҳаллий органларнинг фаолиятига ижобий таъсир кўрсатди. Партия ташкилотларининг давлат ва жамоат ишларига раҳбарлик қилиш соҳасидаги масъулияти, шубҳасиз, ошди. Лекин бундан, партия комитетлари совет ва хўжалик органларининг ишини ўзлари қилишлари, ўзларига алоқадор бўлмаган функцияларни ўз зиммаларига олишлари керак, деган маъно чиқмайди.

Афсуски, турмушда партия комитетларининг бошқа органлар муваффақиятли суратда ҳал қилиши мумкин бўлган масалалар билан шуғулланишлари каби фактлар ҳали ҳам учраб турибди. Бу шундан маълумки, айрим партия ва совет органлари иккинчи даражали масалалар юзасидан кўп ҳолларда биргалашиб қарор қабул қиладилар. Ҳақиқатан ҳам, Бурят область партия комитетининг республика Министрлар Совети билан Селенги районидаги табиий облепихалардан фойдаланиш тўғрисида биргаликда қарор қабул қилиши шартмиди? Бу хил практика масъулиятсизлик туғдиради, совет ва хўжалик кадрларини ҳар бир кичик иш юзасидан партия органларининг қарорлари билан кўнглини тўқ қилиб юришга ўргатиб қўяди.

Давлат ва хўжалик органларининг майда-чуйда ишларига аралашишни тугатиш керак. Бу, КПСС Устави проектида ҳам ифодаланган, унда бундай деб ёзилган: «Партия ташкилотлари совет, касаба союз, кооператив ташкилотларининг ва меҳнаткашларнинг бошқа жамоат ташкилотларининг ишларини ўз устларига олмайдилар, партия органларининг функциялари билан бошқа органлар функцияларининг аралаштириб юборилишига, ишда кераксиз параллелизмга йўл қўймайдилар».

(ДАВОМИ ЕТТИНЧИ БЕТДА).

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

Ўртоқ Ф. Р. КОЗЛОВ докладининг охири

(БОШИ БЕШИНЧИ ВА ОЛТИНЧИ БЕТЛАРДА).

Уставнинг бу талабларига қатъий риоя қилиш партия органларига ўзларининг бутун диққат-эътиборларини омма орасидаги жонли ташкилотчилик ишига жалб қилиш имконини беради. Меҳнаткашларни давлат ва жамоат ишларини бошқаришга актив жалб қилиш, кадрлар танлаш, уларни жой-жойига қўйиш ва тарбиялаш ишини яхшилаш, таъсирли контроль уюштириш ва ижрони текшириб туриш лозим. Марказий Комитетнинг съездга берган ҳисоботида бу ҳақда батафсил гапирилган.

Партия ишида жамоатчилик асосларини ривожлантириш маҳаллий партия органларининг фаолиятини яхшилаш учун жуда катта аҳамиятга эга. Жамоатчилик бажараётган ишлар нақадар хилма-хил ва нақадар кенг кўламга ёйилиб кетганлигини мана бундай маълумотлардан ҳам кўриш мумкин. Район, шаҳар, округ, область, ўлка партия комитетлари ва иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетларининг турли доимий комиссияларида аъзо, штатдан ташқари инструктор, лектор бўлиб, ҳозир 230 мингдан ортиқ киши ишламоқда. Бошланғич партия ташкилотлари ҳузуридаги маъмурият фаолиятини контроль қилиш комиссияларида 600 мингдан ортиқ коммунист ишламоқда. Партия ташкилотларида жамоатчилик асосида минглаб сиёсий маориф уйлари, партия кабинетлари ва кутубхоналари, матбуотда эса — жамоатчилик редколлегиялари, штатсиз бўлимлар ташкил этилган ва улар муваффақият билан ишламоқда. Москва ва Ленинграднинг район партия комитетлари ҳузурида партияга қабул қилиш ва шахсий ишлар масалаларини дастлаб кўриб чиқиш учун жамоатчилик асосларида ташкил этилган партия комиссиялари ҳам активни жалб қилишнинг янги формаларидан биридир. Бу комиссиялар фойдали ишлар қилмоқдалар. Уларнинг фаолиятини синчиклаб қараб чиқиш, тажрибаларини ўрганиш, бу тажрибани янада кенгроқ кўламда қўлланиш тўғрисида ўйлаб кўриш лозим.

Биз партия органлари аппаратининг қисқариб, партия активи сафларининг эса тобора ортиб боришига эришишимиз лозим. Партия органларида, деган эди Никита Сергеевич Хрушчев, район ва шаҳар партия комитетларининг жамоатчилик асосларида ишлайдиган тобора кўп комиссиялари, бўлимлари, инструкторлари, секретарлари бўлиши лозим.

Ўртоқлар! Партиянинг ғоявий, онгли, актив жангчиси бўлган коммунист ўсиб етишадиган асосий звеноси бошланғич партия ташкилотидир. Коммунистнинг партия коллективи ичида ўтадиган тарбия мактабининг ўрнини бошқа ҳеч нарса боса олмайди. Бошланғич ташкилотлар омма жуда ғуж бўлган жойда иш олиб борадилар. Партия амалда ўзининг оммага раҳбарлик ишини, ўз сиёсатини ва ўз қарорларини бошланғич партия ташкилотлари орқали амалга оширади.

Бошланғич партия ташкилотлари кейинги йилларда мустаҳкамландилар, сон жиҳатдан ўсдилар. Ҳозирги вақтда партияда 300 мингга яқин бошланғич ташкилотлар бор. Партия ишининг барча соҳалари олдидаги талабларнинг ошганлиги муносабати билан, Устав проектининг бошланғич ташкилотлар тўғрисидаги бўлими КПСС Программаси қўйган вазифалар асосида кўп жиҳатдан қайта ишланиб чиқилди.

Ҳозирги кунда бошланғич партия ташкилотларининг диққат марказида турган асосий вазифа — коммунизмнинг моддий техника базасини яратиш учун кураш, коммунистик ижтимоий муносабатларни ривожлантириш, меҳнаткашларни коммунистик руҳда тарбиялаш масалаларидир.

Бошланғич ташкилот, дейилган Устав проектида, коммунистик қурилишнинг навбатдаги вазифаларини ҳал қилишда меҳнаткашларнинг ташкилотчиси бўлиб майдонга чиқади, давлат планлари ва мажбуриятларни бажариш учун олиб бориладиган социалистик мусобақага бошчилик қилади. Унинг энг муҳим вазифаси — оммани корхоналар ва колхозларнинг ички резервларини аниқлаш ва улардан жуда яхши фойдаланишга фан, техника ва илғорлар тажрибасини ишлаб чиқаришга кенг кўламда жорий этишга сафарбар қилишдир. Бошланғич ташкилотлар меҳнат интизомининг мустаҳкамланишига, меҳнат унумдорлигининг бетўхтов ўсиб боришига, маҳсулот сифатининг яхшиланишига эришишлари, корхоналарда, совхозлар ва колхозларда жамоат бойлигини эҳтиёт қилиб сақлаш ва кўпайтириш тўғрисида ғамхўрлик қилишлари лозим.

Ишлаб чиқариш ва савдо корхоналарининг совхоз ва колхозларнинг бошланғич ташкилотлари бу вазифаларни муваффақият билан ҳал қилиш учун маъмурият фаолиятини контроль қилиш ҳуқуқи каби жуда кучли ва таъсирли воситага эгадирлар. Эндиликда Устав проекти бу ҳуқуқни ишлаб чиқариш билан бевосита боғланган проектлаш муассасаларидаги, конструкторлик бюроларидаги, илмий-текшириш институтларидаги бошланғич ташкилотларга ҳам берди.

Бошланғич ташкилот давлат ва жамоат ишларини бошқариш соҳасида тажриба орттиришда меҳнаткашларга ёрдам беради, танқид ва ўз-ўзини танқидни кенг кўламда авж олдириш асосида бюрократизм, маҳаллийчилик, давлат интизомини бузиш ҳолларини таг-томири билан йўқотади. Бошланғич ташкилотнинг бурчи меҳнат соҳасида, ижтимоий-сиёсий ва хўжалик ҳаётида коммунистларнинг авангардлик ролини ошириш учун, омма орасида агитация ва пропаганда ишларини яхшилаш учун кураш олиб боришдан иборат.

Ўртоқлар! Совет халқининг энг яхши интилишларини ифодаловчи Коммунистик партия — коммунистик ахлоқ учун курашувчидир. Унинг байроғига энг юксак ва порлоқ идеаллар ёзиб қўйилган. Партия ўзининг барча аъзоларини ва ҳамма совет кишиларини коммунистик ахлоқ, юксак онглилик ва ғоявийлик, меҳнатсеварлик ва интизомлилик, жамоат манфаатларига содиқлик руҳида тарбиялаган тақдирдагина ўзининг буюк вазифаларини бажара олиши мумкин. Бу соҳада коммунизм қурувчисининг КПСС Программасида таърифланган ва Уставга киритилган ахлоқ кодекси жуда катта роль ўйнайди. Бу кодекс партия аъзосининг хулқ-атвор нормаси, унинг маслаҳатгўйи бўлиб қоладики, коммунистнинг ўзи ва партия ташкилоти унга асосланган ҳолда партиядаги ўртоқларининг ахлоқий хислатларини таққослаб туради ва уларга баҳо беради.

Шундай қилиб, Устав проектининг бошланғич ташкилотларга тааллуқли барча қоидалари уларнинг ролини янада ошириши, уларни коммунизм қурилишининг буюк вазифаларини ҳал қилишда янада актив ва жанговар қилиши лозим.

Коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган даврда Советларнинг, касаба союзлари, кооперациянинг ва меҳнаткашлар бошқа оммавий ташкилотларининг роли ошади. Партия бундан буён ҳам шу ташкилотлар орқали омма билан алоқасини кенгайтиради ва мустаҳкамлайди, ўз сиёсатининг энг муҳим масалалари юзасидан халқ билан маслаҳатлашади, барча меҳнаткашларни давлат ва жамоат ишларини бошқаришга янада кенгроқ жалб қилади. Устав проектида, партия оммавий ташкилотларга раҳбарликни улардаги партия группалари орқали, социалистик давлатчиликдан аста-секин коммунистик ижтимоий ўз-ўзини идора қилишга ўтишнинг зарур шарти бўлган омма ташаббускорлигини ва активлигини ривожлантириш йўли билан амалга оширади, деб таъкидланади.

Партия ташкилотларидан бошқа ташкилотлардаги партия группаларининг вазифалари партиясизлар орасида партия таъсирини ҳар томонлама кучайтириш ва унинг сиёсатини амалга оширишдан, партия ва давлат интизомини мустаҳкамлашдан, бюрократизмга қарши курашишдан, партия ва давлат директиваларининг қандай бажарилаётганлигини текшириб туришдан иборатдир.

Коммунистик ёшлар союзининг аҳамияти ошади. Партия ёшларни совет халқининг коммунизм учун курашидаги катта яратувчи ижодкор куч деб, комсомолни эса ёшларнинг ташаббускор жамоат ташкилоти, партиянинг актив ёрдамчиси ва резерви деб билади. Комсомол ёшларни коммунизм руҳида тарбиялашда, уларни янги жамиятни қуришга жалб этишда, коммунизм даврида яшайдиган, ишлайдиган ва жамоат ишларини бошқарадиган, ҳар томонлама етук кишилар авлодини етиштиришда партияга ёрдам бериши лозим.

Коммунистик партия СССРнинг мудофаа қувватини мустаҳкамлаш тўғрисида ғамхўрлик қилишни ўзининг муқаддас бурчи деб ҳисоблайди ва партия раҳбарлигини Қуролли Кучларни қуриш ва ташкил этишнинг энг муҳим асоси деб билади. Устав проектида, Совет Армиясидаги партия ташкилотлари ўз фаолиятида КПСС Программаси ва Уставига амал қиладилар, дейилган. Унда Қуролли Кучлардаги партия ташкилотларининг асосий вазифалари баён этилган. Уставда, Қуролли Кучлардаги партия ишига раҳбарлик Марказий Комитет томонидан КПСС Марказий Комитетининг бўлими ҳуқуқида ишлайдиган Совет Армияси ва Ҳарбий-Денгиз Флоти Бош сиёсий бошқармаси орқали амалга оширилади, деб кўрсатилиши муҳим аҳамиятга эгадир.

КПСС УСТАВИ ПРОЕКТИ МУҲОКАМАСИНИНГ ЯКУНЛАРИ

Ўртоқлар! Устав проекти бошланғич партия ташкилотларининг мажлисларида, район, шаҳар, округ, область, ўлка партия конференцияларида ва иттифоқчи республикалар Компартияларининг съездларида кенг муҳокама қилинди. Бу йиғилишларда тўққиз миллиондан ортиқ коммунист иштирок этди. Устав проекти тўғрисидаги докладлар юзасидан бўлган музокараларда бир ярим миллиондан кўпроқ киши сўзга чиқди. Партия органларига, газета ва журналлар редакцияларига 120 мингдан ортиқ хат тушди, бу хатларда Устав проектига оид турли мулоҳазалар ва қўшимчалар бор.

Биз, КПСС Устави проектини муҳокама қилишда бутун партия, барча коммунистлар иштирок этдилар, деб айтиш учун тўла асосга эгамиз. Беистисно барча партия мажлислари, конференциялари ва съездларида Устав проекти якдиллик билан маъқулланди.

Устав проектини муҳокама қилиш вақтидаги юксак активлик, бу муҳокама давомида айтилган мулоҳазалар, киритилган тузатишлар ва қўшимчалар Совет Иттифоқи коммунистларининг кўп миллионли армияси партия сафларини янада мустаҳкамлаш тўғрисида, унинг жанговарлик қобилияти ва уюшқоқлигини ошириш тўғрисида, янги Программанинг тарихий йўл-йўриқларини амалга оширишда ҳар бир партия ташкилотининг, ҳар бир коммунистнинг ролини кучайтириш тўғрисида ғамхўрлик қилаётганлигини исботлаб турибди.

Коммунистларнинг таклифлари ва мулоҳазалари партияни янада ривожлантириш, партия ички демократиясини кучайтириш, партия турмушининг ленинча нормалари ва принциплари, партияга аъзолик, коммунистнинг бурчи ва ҳуқуқлари тўғрисидаги кўпгина масалаларга тааллуқлидир.

Тушган таклифларни уч гуппага бўлиш мумкин:

Биринчи группага Устав проектининг у ёки бу қоидаларини тўлдирувчи ёки кучайтирувчи таклифлар кириши керак. Булар жумласига партия фаолиятининг форма ва методларини бетўхтов такомиллаштириш, партия ички демократиясини ривожлантириш ва оммага раҳбарлик қилиш савиясини ошириш зарурлигини тўлароқ таъкидлаб кўрсатиш тўғрисидаги таклифлар киради. Бу таклифларнинг ҳаммаси Марказий Комитет томонидан пухта ўрганиб чиқилди, ҳамда делегатларга тарқатилган Устав проекти текстига умумлаштирилган формада тегишли қўшимчалар ва аниқликлар киритилди.

Бу таклифларнинг баъзи бирларига қисқача тўхтаб ўтишни лозим деб ҳисоблайман.

Муҳокама давомида кўпгина коммунистлар, маҳаллий партия комитетлари конференциялар ва съездлар ўртасидаги даврда ўз ишлари тўғрисида партия ташкилотларини кенгроқ хабардор қилиб туришлари керак, деган истак билдирдилар. Бундай истак партиянинг сайлаб қўйиладиган органлари иши устидан партия оммаси контролини кучайтириш тўғрисидаги талабларга мувофиқ келади. Бу тўғри таклиф, шунинг учун у Уставда ўз ифодасини топиши керак.

Кўп кишилар Уставга, ҳар бир коммунист СССРнинг мудофаа қувватини мустаҳкамлашга бутун чоралар билан ёрдам бериши, тинчлик учун ҳормай-толмай кураш олиб бориши лозим, деган қоидани киритиш зарур деб ҳисоблайдилар. Яхши маълумки, бизнинг партиямиз социалистик Ватанни ҳимоя қилишни, СССР мудофаасини мустаҳкамлашни партиянинг ва бутун совет халқининг муқаддас бурчи, бутун дунёда тинчликни сақлаш ва мустаҳкамлашнинг зарур шарти деб, халқлар ўртасидаги тинчлик учун курашни эса ўзининг энг муҳим вазифаси деб билади. Бу қоида ҳам Устав проектида ҳисобга олинган.

Сўнгра Уставда актив атеист бўлишни, илмий-материалистик дунёқараш пропагандисти бўлишни коммунистнинг бурчи сифатида ёзиб қўйиш таклиф қилинади. Бу таклиф диққатга сазовордир. Диний хурофотлар ва бидъатлар ғоят яшовчан бўлади, шунинг учун улар ҳали ҳам аҳолининг баъзи бир қисми орасида тарқалгандир. Диний тасаввурларнинг фанга хилоф эканлигини ҳаммадан бурун коммунистлар тушунтириб боришлари лозим.

Юқорида баён этилган таклифлар ва қўшимчалардан ташқари проектни муҳокама қилиш вақтида Устав проектининг айрим ибораларини яхшилайдиган редакцион характердаги тузатишлар киритилди. Уларнинг баъзи бирлари проектга киритилди.

Иккинчи группа таклифлар қўшимча ва мулоҳазалар жумласига асосан КПСС Устави проектида ёзиб қўйилган у ёки бу қоидаларни батафсил баён қилишга ва кенгайтиришга қаратилган таклифлар, қўшимча ва мулоҳазалар киради.

Масалан, коммунистнинг вазифалари доирасини анча кенгайтириш таклиф этилади. Агар бу таклифлардан кўплари қабул қилинадиган бўлса, муҳим ва унча муҳим бўлмаган, асосий ва асосий бўлмаган ҳамма нарсалар Уставда аралашиб кетган бўлур эди. Бизнинг фикримизча, бундай қилиш керак эмас. Устав проектида таъриф қилинган партия аъзоларининг бурчлари коммунистик жамият қурилиши кенг авж олдирилган даврда партия коммунистдан талаб қилган масалаларга кенг ва тўла равишда жавоб беради.

Шунингдек янги Уставда партия аъзосининг уставда белгиланган у ёки бу вазифасини бажармаслиги унинг партияда бўлиши билан сиғишмайди деган кўрсатмаларни сақлаб қолиш ҳақида кўпгина таклифлар киритилади. Лекин Устав проектида коммунистнинг устав талабларини бажармаганлиги ёки бузганлиги учун жавобгарлигини белгилайдиган махсус моддалар борку. Шунинг ўзи батамом кифоя қилади.

Партияга қабул қилиш ва кандидатлик стажини ўтиш масалалари юзасидан кўп мулоҳазалар ва қўшимчалар киритилди. Баъзи бир кишилар партияга кирувчилар олдига қўйиладиган талабларни оширишни: кандидатлик стажини икки йилгача, рекомендация берувчилар стажини эса беш йилгача орттиришни; партияга қабул қилишни яширин овоз бериш билан ўтказишни; партияга кирувчилардан ишчи ва хизматчилар коллективларидан, касаба союз ташкилотлари ва ҳоказолардан реконмендация тақдим этишини талаб қилишни таклиф этадилар. Баъзи бир кишилар эса, аксинча, КПССга қабул қилишнинг ҳозирги мавжуд қоидаларини енгиллаштириш зарур, масалан, ВЛКСМ аъзоларини партия сафларига кандидатлик стажини ўтмасдан туриб қабул қилиш керак, кандидатлик стажини 6 ойгача қисқартириш, рекомендациялар сонини камайтириш керак деб ҳисоблайдилар.

Бизнинг фикримизча, Устав проектида назарда тутилган КПСС га қабул қилиш тартиби партиямиз тараққиётининг ҳозирги даврига жавоб беради ва уни ўзгартиришнинг ҳожати йўқ.

Кўпгина таклифлар коммунистик ахлоқ масалаларига оиддир. Партия ташкилотлари хусусий мулкчилик психологиясининг, шахсан бойиб олишга интилишларнинг кўринишларига қарши, айрим коммунистларнинг жамиятга зарар келтирадиган хатти-ҳаракатларига қарши курашни кучайтирсинлар, деган истаклар билдирилди. Устав проектида партия аъзолари олдига қўйиладиган тегишли талаблар назарда тутилган, улар коммунистнинг вазифалари тўғрисидаги бўлимда ва коммунизм қурувчисининг ахлоқ кодексида баён этилган. Бунда партия аъзосининг адолатсизликка, текинхўрликка, виждонсизликка, юлғичликка нисбатан муросасиз бўлиш ҳақидаги бурчи уқдириб ўтилган. Умуман партиянинг коммунистнинг маънавий қиёфаси тўғрисидаги масалада тутган позицияси ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг шу съезддаги докладида ҳар томонлама ёритилган ва барча партия ташкилотлари бу йўл-йўриқларга оғишмай амал қиладилар.

Учинчи группага партиянинг ҳозирги замон шароитидаги фаолиятини ҳисобга олмайдиган таклифлар ва қўшимчалар киради.

Масалан, район, шаҳар, область, ўлка комитетларининг ва иттифоқчи республикалар компартиялари Марказий Комитетларининг секретарларини пленумларда эмас, балки бевосита конференцияларда ва съездларда, партбюро секретарларини эса—партия мажлисларида сайлаш таклиф қилинади. Бу таклиф қабул қилиниб, партия бюроси ва комитетларининг секретарлари бевосита мажлислар ва конференцияларда сайланадиган бўлса, у ҳолда секретарлар бюро ёки комитетнинг қолган аъзоларига нисбатан анча юқори ваколатларга эга бўлиб қолар ҳамда бюро ва комитетдан юқори қўйилган бўлар эдилар. Бундай таклиф коллектив раҳбарлик принципига зид бўлиб, уни қабул қилиш мақсадга мувофиқ эмас.

Партия органларини сайлаш вақтида яширин овоз бериш ўрнига ошкора овоз бериш тўғрисидаги таклифга ҳам қўшилиб бўлмайди. Бу таклифни киритган кишилар яширин овоз беришга қараганда кўпроқ ошкора овоз бериш партия аъзоларини принципиаллик руҳида тарбиялайди, танқиднинг ривожланишига ёрдам беради, деган гапни далил қилиб келтирадилар Бундай далил асосли эмас. Маълумки, яширин овоз беришдан олдин партия органларига кўрсатилаётган кандидатура очиқ муҳокама қилинади. Ҳар бир партия аъзоси истаганича танқид қилиш ва ҳар қандай кандидатга отвод бериш ҳуқуқига эга. Демак, кўрсатилган кандидатларнинг фазилатлари ва камчиликларини принципиал муҳокама қилиш учун, бинобарин коммунистларни партиявий принципиаллик руҳида тарбиялаш учун барча имкониятлар бор. Яширин овоз беришдан воз кечиш партия ички демократиясини ривожлантиришда бир қадам орқага қайтиш, партия аъзосининг ўз иродасини батамом эркин ва мустақил изҳор қилиш ҳуқуқини камайтириш ва чеклаш бўлур эди.

Партия аъзолигига кандидатликни бекор қилиш тўғрисидаги таклифлар устида ҳам тўхтаб ўтмоқ лозим. Бу таклифга, халқнинг сиёсий ва маданий даражаси анча ўсганлиги, бошланғич партия ташкилотлари омма ичида иш кўраётганликлари ва шунинг учун кандидатлик стажидан фойдаланмасдан туриб, партияга киришни истовчи ҳар бир меҳнаткашнинг фазилатларини ўрганишлари мумкинлигини далил қилиб келтирадилар.

Коммунист—совет жамиятининг илғор кишисидир, у—партиясизлар учун намунадир. Кандидатлик стажи партия сафига кираётган кишининг коммунист олдига қўйиладиган юксак ва мураккаб вазифаларни бажаришга тайёрми-йўқми эканлигини текширишнинг муҳим воситасидир. Худди партия ташкилотининг ўзида, партия аъзолари билан биргаликда ишлаш давомида бўлғувси партия аъзосининг хислатлари ҳар тарафлама намоён бўлади. Кандидатлик стажидан воз кечиш — партия сафига кирувчилар олдига қўйиладиган талабларни камайтириш бўлур эди.

Вақт-вақти билан партияда тозалаш ўтказиш Уставда назарда тутилсин, деган таклифлар тушди. Маълумки, партиянинг XVIII съезди ёппасига тозлашдан воз кечиш зарур деб топган эди. Ўша съезд резолюциясида бундай дейилади: «Партияни унинг сафларига НЭП муносабати билан айниган кишиларнинг кириб қолишидан сақлаш учун НЭПнинг бошларида, капиталистик элементларнинг жонланиш даврида жорий этилган оммавий тозалаш методи капиталистик элементлар тугатилган ҳозирги вазиятда кераксиз бўлиб қолди».

Ўша вақтдан буён 22 йил ўтди. Мамлакатда социализм тўла ва узил-кесил ғалаба қилди, СССР коммунизм қурилиши авж олдирилган даврга кирди. Бундай шароитда партияни тозалашни тиклашга зарурат борми?

Мамлакат ичида кескин синфий кураш бораётган шароитда тозалашлар зарур эди. Ҳозир, коммунизм қурилиши кенг авж олдирилган даврда, мамлакатда бутун халқнинг мустаҳкам маънавий ва сиёсий бирлиги вужудга келган вазиятда бундай тадбирнинг кераги йўқ. Партия ғоявий ва ташкилий жиҳатдан шу қадар мустаҳкамки, у ўз сафларини Программа ва Уставни бузувчи кишилардан тозалаш ўтказмай туриб ҳам тозалай олади.

Яна шундай таклифлар ва қўшимчалар ҳам борки, улар аслини олганда тўғри бўлса-да, лекин Уставга тааллуқли эмас. Булар асосан ҳисобот-сайлов мажлислари ва партия конференцияларини ташкил этиш ва ўтказиш, овоз бериш натижаларини аниқлаш масалаларига ва бошқа шу хил масалаларга тааллуқлидир. Бу таклиф ва мулоҳазаларни, юқорида айтиб ўтганимдек, КПСС Марказий Комитетининг тегишли инструкцияларини ишлаб чиқиш вақтида ҳисобга олиш лозим.

Ниҳоят, коммунистлар ва партиясизлар Устав проектини муҳокама қилиш вақтида маҳаллий партия органларининг фаолиятига доир кўпгина танқидий мулоҳазаларни билдирдилар. Ташкилий ва партиявий-сиёсий ишларнинг қўйилишидаги конкрет камчиликларни, партия турмушининг ленинча нормаларини бузиш, танқидга нотўғри муносабатда бўлиш, кадрлар танлаш ишида партия йўлини бузиш каби айрим фактларни кўрсатиб бердилар. Иттифоқчи республикалар Компартияларининг Марказий Комитетлари, ўлка ва область партия комитетлари коммунистларнинг маҳаллий партия органлари номига айтган барча танқидий мулоҳазаларини, конкрет таклифларини диққат-эътибор билан кўриб чиқишлари ҳамда камчиликларни бартараф қилиш юзасидан тегишли чоралар кўришлари лозим.

* * *

Ўртоқлар! Ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг Марказий Комитет Ҳисоботи тўғрисида ва партия Программаси проекти тўғрисидаги докладлари, съезд томонидан якдиллик ва баланд руҳ билан маъқулланган КПСС Программаси партия ва бутун совет халқи олдида янги, кенг истиқбол очиб беради. Бизни буюк мақсад — коммунизм сари олиб борадиган йўл жуда ёрқин ва илмий жиҳатдан тамомила тўғри йўл бўлиб қолди.

Бу эса улуғ коммунистлар партиясининг ҳамма аъзоларига, барча совет кишиларига ғоят зўр завқ бағишлайди, уларнинг кучига-куч қўшади, коммунизм тантанаси йўлида янги қаҳрамонликлар кўрсатишга чақиради. Совет кишиларининг КПСС XXII съездига тайёргарлик кунларини ва съездимиз ишлаётган кунларни нишонлаш вақтида ғоят кенг кўламда ижодий куч-ғайрат ва ташаббус кўрсатишлари бизга халқнинг партия раҳбарлиги остида КПСС янги Программаси белгилаган улуғвор планларни муваффақият билан бажариш учун тайёр эканлигини кўрсатиб турибди.

Шонли Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Ватанимиз тарихий тараққиётининг янги босқичида ҳам қаҳрамон совет халқига бош бўлиб боради, оммага сиёсий ва ташкилий раҳбарлик қилиш даражасини янада баланд кўтаради.

Партия XXII съезди қабул қиладиган КПСС Устави ҳар бир партия ташкилотига, ҳар бир коммунистга умумхалқ курашида ўз ўрнини аниқлаб олишига, съезд қарорларини амалий равишда турмушга ошириш учун янада зўр ғайрат билан кураш олиб боришига ёрдам беради. «Уставга асос қилиб олинган ташкилий принциплар, — дейди ўртоқ Н. С. Хрушчев, — Программанинг муваффақият билан бажарилишини таъминлаш, коммунизм учун курашда совет халқининг жанговар авангарди бўлган партиянинг жипслиги ва бирлигини мустаҳкамлаши лозим!».

Партия КПСС Программасига — давримизнинг, партиямиз ва совет халқининг мақсадлари ва вазифаларини кўп йилларга мўлжаллаб берадиган ана шу буюк ҳужжатига амал қилиб, Уставда баён қилинган ленинча норма ва принципларга оғишмай риоя қилиб, ўз сафларини янада маҳкамроқ жипслаштиради, меҳнаткашлар оммаси билан алоқани янада кенгайтиради ва мустаҳкамлайди ҳамда халқимизни тўғри ва порлоқ йўлдан бошлаб коммунистик жамиятнинг ғалабасига олиб боради.

Шундай бир вақтнинг келишига яқин қолдики, бунда совет халқи партия раҳбарлигида, марксизм-ленинизм байроғи остида коммунистик жамият қуради, бунда: «Ҳар кимдан қобилиятига яраша, ҳар кимга эҳтиёжига яраша» деган буюк принцип амалга ошади, бунда коммунизм қуёши еримиз устида нур сочади. Коммунизм бутун ер юзида Тинчлик, Меҳнат, Эркинлик, Тенглик, барча халқларнинг биродарлиги ва бахт-саодатини барпо қилади.

Яшасин бутун дунё меҳнаткашларининг қудратли ғоявий қуроли марксизм-ленинизм!

Яшасин коммунизм қуриш учун курашда совет жамиятининг раҳбар ва етакчи кучи Совет Иттифоқи Коммунистик партияси!

Яшасин коммунизм!

(Ўртоқ Ф. Р. Козловнинг доклади гулдурос давомли қарсаклар билан бир неча марта бўлиниб турди).

КРЕМЛНИНГ СЪЕЗДЛАР САРОЙИДА

СЪЕЗДНИНГ 27 ОКТЯБРДАГИ ЭРТАЛАБКИ МАЖЛИСИ

Кремлда Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг навбатдаги XXII съезди ўз ишини давом эттирмоқда. КПСС Москва область Комитетининг биринчи секретари ўртоқ **Г. Г. Абрамов** раислигида ўтган 27 октябрь эрталабки мажлисда КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботини, Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Программасининг проектини, КПСС Марказий Ревизия комиссиясининг ҳисобот докладини муҳокама қилиш давом эттирилди. Музокараларда биринчи бўлиб СССР Қурилиш ва архитектура академиясининг президенти **В. А. Кучеренко** сўзга чиқди.

Агар янги шаҳарлар барпо этиш, вайрон қилинган шаҳарларни тиклаш, мавжуд шаҳарларни реконструкция қилиш ва ободонлаштириш соҳасидаги ғоят катта қурилиш ишларига назар солсангиз, дейди у, совет халқининг ҳаётида рўй берган буюк ўзгаришлар равшан кўринади.

Биринчи ўн йилликда гигиена ва маданий турмуш талабларига жавоб бермайдиган ёмон уй-жойларни тугатиш тўғрисида партия томонидан қўйилган вазифада, деб давом қилади ўртоқ Кучеренко, социализм ва коммунизмнинг туб афзалликлари бутун дунё меҳнаткашлари учун жуда яққол намоён бўлмоқда. Ҳар минг киши ҳисобига қурилаётган квартираларнинг сони жиҳатидан бизнинг мамлакатимиз ҳозирнинг ўзида жаҳонда биринчи ўринни мустаҳкам эгаллаб турибди. Агар капиталистик мамлакатларда уй-жой қурилишининг ҳозирги суръатлари келгуси ўн йилликда сақланиб қолади деб фараз қилсак, шу давр ичида биз, Европадаги барча капиталистик мамлакатлар ва Америка Қўшма Штатларини бирга қўшиб олганда, улардагига нисбатан кўпроқ уй-жойлар қурамиз.

Буларнинг ҳаммасида, дейди нотиқ, партиямиз ва ҳукуматимизнинг, шахсан Н. С. Хрушчевнинг халқнинг энг зарур эҳтиёжлари тўғрисида қилаётган чинакам ғамхўрлиги ўз ифодасини топмоқда. Н. С. Хрушчев ўзининг бутун кенг билимларини, ўзининг жуда катта ташкилотчилик қобилиятини ҳамда қурилишга бўлган катта меҳрини уй-жой қурилиши ишига бағишламоқда. Уй-жой қурилишининг суръатлари ва ҳажми ҳеч қачон 1955 йилдан кейинги даврдагидек тез ўсмаган эди.

Совет Иттифоқида уй-жой қурилиши халқнинг энг зарур эҳтиёжларини қондириш билан бирга, деб давом қилади нотиқ коммунистик турмушнинг ривожланишига, хотин-қизларни кўп меҳнат талаб қиладиган рўзғор ишларидан озод этишга ҳам хизмат қилиши лозим. Микрорайонлар ва бутун-бутун уй-жой районлари сифатидаги катта уй-жой комплекслари қуриш бизнинг мамлакатимизда тобора кенг авж олдирилмоқда ва яқин вақтда Совет Иттифоқидаги уй-жой қурилишининг асосий формаси бўлиб қолади.

Ўртоқ Кучеренко уй-жой қурилишидаги индустриал методларнинг ҳамда йиғма темир-бетон конструкциялар ишлаб чиқарадиган йирик саноатнинг ғоят катта ролини таъкидлаб айтадики, уй-жой қурилишининг кўзда тутилган ҳажми йигирма йил мобайнида индустриал уй қурилишининг йиллик ҳажмини 1961 йилдагига нисбатан тахминан 75 баравар оширишни, шу жумладан, 1970 йилга бориб 26 баравар оширишни талаб қилади. Бу ниҳоятда мураккаб ва қийин вазифадир, аммо у уй-жой қурилиши соҳасида КПСС Программаси проектидан келиб чиқадиган улуғвор планларни ҳал этишнинг бирдан-бир йўлидир.

Йўллар министри ўртоқ **Б. П. Бешчев** айтадики, темир йўл транспорти меҳнаткашлари ҳозирги замоннинг буюк сиёсий ва назарий марксча-ленинча ҳужжати бўлган партия Программаси проектини ғоят баланд руҳ билан кутиб олдилар ва якдиллик билан маъқулладилар Биз съездга шуни маълум қилиш билан хурсандмизки, деди ўртоқ Бешчев, темир йўлчилар партия XX ва XXI съездлари томонидан қўйилган вазифаларни партия ташкилотининг раҳбарлигида муваффақиятли бажармоқдалар. Юк оборотини ўстириш, меҳнат унумдорлигини ошириш ва юк ташишнинг таннархини камайтириш соҳасида белгиланган асосий кўрсаткичларга муддатидан олдин эришилмоқда. Бу йил темир йўл транспортининг юк обороти 1 триллион 570 миллиард тонна-километрга етади, бу эса АҚШдаги темир йўлларнинг юк оборотидан қарийб икки баравар ортиқдир.

Сўнгра нотиқ электрлаштириш ва тепловозларни кенг жорий қилиш базасида темир йўл транспортининг техника жиҳатидан тубдан рекострукция қилинаётганлиги тўғрисида, юк ташишни ташкил қилиш усуллари тобора такомиллаштирилаётганлиги тўғрисида, темир йўлчиларнинг ижодий ташаббускорлиги ўсиб бораётганлиги ҳақида гапиради. Кейинги олти йил ичида меҳнат унумдорлиги 56 процент ўсди. Шу вақт ичида юк ташиш ва пассажирлар ташиш ҳажмининг ўсишига ходимлар сони деярли кўпайтирилмаган ҳолда эришилди.

Ўртоқ Бешчев темир йўл транспортининг ишидаги камчиликларни ҳам кўрсатиб ўтади. Баъзи корхоналар белгиланган планларни бажармаётирлар, ички резервлар ҳамма жойларда тўла даражада ишга солинмоқда деб бўлмайди, айрим темир йўлларда корхоналарга вагонларни ўз вақтида етказиб бермаслик ҳолларига йўл қўйилмоқда, пассажирларга хизмат кўрсатишдаги камчиликларга ҳали хотима берилмаган. Бунинг учун бизни ҳаққоний танқид қилмоқдалар, дейди ўртоқ Бешчев ва темир йўлчилар транспорт ишини янада яхшилаш учун тағин ҳам зўр қатъият билан курашадилар деб ишонтиради.

Ўртоқ Бешчев ихтилофчи антипартиявий группа бошлиқларининг жиноятқорона ҳаракатлари партия аъзоси деган номга тўғри келмайди, деган фикрга тамомила қўшилади. У ана шу группа қатнашчиларидан бири бўлган Кагановичнинг темир йўлдаги жиноятқорона фаолияти ҳақида гапиради. Унинг иш услуби, дейди нотиқ,— тўхтовсиз ҳақорат қилишлар, жеркишлар, дўқ қилишлардан, инсон шаънини ҳар қандай камситишлардан иборат эди. У ўзини ғийбат ва чақимчилик билан шуғулланувчи лаганбардорлар билан ўраб олиб, ишда тоқат қилиб бўлмайдиган вазият туғдириб келди. Каганович ўзини темир йўл ишида катта билимдон қилиб кўрсатиб, ҳатто нуқул техника масалаларини ҳал этиш вақтида ҳам ҳеч қандай эътирозларга мутлақо тоқат қилмас эди. Каганович шахсий карьерасини кўзлаб, «контрреволюцияга хотима бериш назарияси» деб аталган нарсани ўйлаб чиқариб, шу баҳона билан кўплаб инженер-техник ходимларни уриб ташлашни ташкил этди. Нотиқ Кагановичнинг жиноятқорона ишлари ҳақидаги бошқа фактларни ҳам келтиради.

(ДАВОМИ САККИЗИНЧИ БЕТДА).

СОВЕТ ИТТИФОҚИ КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИНИНГ XXII СЪЕЗДИ

КРЕМЛНИНГ СЪЕЗДЛАР САРОЙИДА

(БОШИ ЕТТИНЧИ БЕТДА)

Министр темир йўл транспортини ривожлантириш перспективаларига тўхталиб, шу ўн йилликнинг охирига бориб, 45 минг километрдан ортиқ темир йўл линиялари электр кучи билан ишлашга кўчирилишини, шундан кейинги ўн йил мобайнида эса темир йўлларнинг энг кўп юк ташиладиган асосий шохобчалари электрлаштирилиб бўлишини хабар қилади. Ўзгарувчи ток билан юрадиган локомотивларнинг прогрессив системаси кўпроқ қўлланилади, бундай система қўлланилганда рангли металлар сарфлаш икки баравар камаяди ва ишларнинг қиммати анча пасаяди. Асосий эътибор темир йўл хўжалиги барча тармоқларининг энг муҳим йўналишларини комплекс ривожлантиришга ҳамда поездларнинг қатнов тезлигини ва вазнини анча оширишни назарда тутиб, автоматикани ва телемеханикани кенг жорий қилишга берилади.

Темир йўл транспорти ходимлари, деди ўртоқ Бешчев, партиямиз ва ҳукуматимизнинг ҳамда шахсан ўртоқ Никита Сергеевич Хрушчевнинг транспортни ривожлантириш тўғрисида, темир йўлчиларнинг турмуш даражасини ошириш ҳақида қилаётган оталарча ғамхўрлигини кун сайин ҳис қилиб турибдилар.

Коммунистик партияга ва унинг коммунизм иши учун толмас курашчи ўртоқ Н. С. Хрушчев бошчилигидаги ленинчи Марказий Комитетига чексиз содиқ бўлган совет темир йўлчилари, дейди пировардида нотиқ, партия Программасида белгилаб берилган улуғвор вазифаларни бажариш йўлида фидокорона меҳнат қилишга ҳамда бутун халқ билан бирга коммунистик жамият қуришнинг улуғвор планларини муваффақиятли амалга оширишга қатъий бел боғлагандирлар.

Бизнинг Ватанимиз, дейди Челябинск область партия комитетининг биринчи секретари ўртоқ **М. Т. Ефремов** буюк техника тараққиётига, фан ва маданиятнинг мислсиз равнақ топишига, халқ фаровонлигининг янада юксалишига эришди. Ҳисобот даври марксизм-ленинизм ғолиб ғояларининг янги тантанаси даври бўлди.

Партияни Ленин йўлидан тойдиришга уринган Молотов, Маленков, Каганович, Булганин Ворошилов, Шепилов ва бошқалардан иборат антипартиявий группанинг ҳаракатлари ана шу муваффақиятлар замирида партияга нисбатан хоинликдан иборат эканлиги яққол кўринади. Мен, Молотов, Маленков ва Кагановични партиядан ўчириш тўғрисидаги таклифни қуллаб-қувватлайман.

Область меҳнаткашлари, деб сўзини давом эттиради ўртоқ Ефремов, КПСС янги Программаси проектини бутунича ва тўла маъқулламоқдалар, ҳисобот даври мобайнида КПСС Марказий Комитетининг тутган сиёсий йўлини ва қилган амалий ишларини якдиллик билан маъқулламоқдалар.

Челябинск области кейинги йилларда саноат, қишлоқ хўжалиги ва маданий қурилишни ривожлантиришда олға қараб катта қадам қўйди. Бу йил саноат ишлаб чиқарадиган ялпи маҳсулот 1955 йилдагига нисбатан 156 процентни ташкил этади. Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ҳам кўпайди. Бу — бу йил давлатга 1955 йилдагидан 3.3 баравар кўп дон, қарийб икки баравар кўп гўшт ва икки баравар кўп сут топшириш имкониятини беради.

Областнинг саноати тез суръатлар билан ривожланмоқда. Аммо деб таъкидлайди нотиқ, ишлаб чиқариш ўсаётганига қарамай область саноати давлатга қарздор бўлиб қолди. Биз бу йил бир неча юз минг тонна металл бера олмай қолдик. Бир қанча корхоналар маҳсулот ишлаб чиқариш, меҳнат унумдорлиги, маҳсулотнинг таннархи ва жамғармалар юзасидан берилган топшириқларни ҳали бажармаётирлар.

Аммо маҳаллий ташкилотлар томонидан йўл қўйилган хатолар тўғрисида гапирганда, ишлаб чиқаришни планлаштиришдаги ва СССР ҳамда РСФСР Госпланлари ва Бутун Россия халқ хўжалиги кенгаши томонидан Челябинск иқтисодий райони саноатига қилинаётган раҳбарликдаги катта камчиликлар тўғрисида гапирмасликнинг иложи йўқ, дейди ўртоқ Ефремов. Бу органлар 1961 йил топшириқларининг бажарилиши учун зарур шарт-шароитни вужудга келтириш тўғрисида ғамхўрлик қилмадилар. Планда Магнитогорск металлургия комбинатида икки мартен печини ва Челябинск металлургия заводида икки электр печини июль ва август ойида ишга туширишни кўзда тутилган эди. Бу йил пўлат эритиб чиқара бошлаш мўлжалланган эди. Истеъмолчилар учун пўлат фондлари ҳам белгилаб қўйилган эди, лекин ускуналарнинг йўқлиги натижасида ана шу агрегатларнинг бирортаси ҳам ишга туширилмади.

Ўртоқ Ефремов сўзининг охирида айтадики, Челябинск областининг меҳнаткашлари халқ хўжалигининг ҳамма тармоқларини ривожлантириш етти йиллик планини анча ошириб бажарадилар ва коммунистик жамият қурилишининг улуғвор вазифаларини амалга ошириш учун куч-ғайратларини аямай ишлайдилар.

«Советский Союз» журналининг бош редактори, ёзувчи **Н. М. Грибачев** бадиий ижод проблемалари ҳақида, санъат билан сиёсатнинг ўзаро муносабатлари тўғрисида гапиради. Адабиёт ва санъат яратган бадиий бойликлар шундай бир аҳамият касб қилдики, улар миллатларнинг ифтихори ва миллатлар маънавий тараққиётининг энг муҳим кўрсаткичи бўлиб бормоқда. Ҳозирги замон капитализми, дейди у, буни фаҳмлаб ва ўз-ўзини ёқимли, кўркам қилиб кўрсатишга уриниб, бадиий ижодни ривожлантиришдаги хизматларни ҳам ўз фойдалар дафтарига ёзиб олишга ҳаракат қилмоқда. Лекин ваҳшийликни инсонпарварликка, зулмни эркинликка қарама-қарши қўйган қонунларга кўра, амалда буржуазия ҳамиша санъатга қарама-қарши бўлиб келди. Горькийнинг ибораси билан айтганда, тийинни мешчанлик осмонининг қуёши қилиб қўйган, умрини бойлик худосига хизмат қилдиришга бағишлаган, жамиятни хусусий манфаатларнинг чайқов бозорига айлантирган капитализм меҳнат билан ижодкорлик ўртасидаги гармоник нисбатни ҳароб қилди, маънавий яратувчиликнинг битмас-туганмас кучларини жувонмарг этди ва ўзини ювиб бўлмас иснод билан қоплади.

Социализм, советлар мамлакати, деб таъкидлайди ўртоқ Грибачев, ҳозирги замон маданиятининг ҳақиқий ватани бўлиб қолди. Биз ўтмишдан қолган барча буюк меросларни ардоқлаб сақламоқдамиз ва янги бойликларни тинмай яратмоқдамиз.

Социализм ва коммунизмнинг маданиятини вужудга келтириш, дейди у, капитализм томонидан қаршилик кўрсатилаётган ва диверсиялар қилинаётган шароитларда амалга оширилмоқда. Санъат ва адабиёт кишиларнинг онги учун, янги жамиятни қуриш учун курашда синалган қудратли қурол эканлигини унутмаслик керак. Кўп йиллар мобайнида ва турли талантлар томонидан яратилган кўп миллатли совет адабиёти социализм қурилишига ўз муносиб ҳиссасини қўшди: бу адабиёт ўзининг энг яхши асарларида революция руҳига ва ишига ўлмас ҳайкал қўйди, халқ орасидан чиққан қаҳрамонларни, янги даврнинг ҳақиқий рицарларини жаҳонга кўрсатди, жаҳон адабиёти дарёсига эркеварлик ва инсонсеварликнинг қудратли мусаффо оқимини қуйиб келди ва қуймоқда. Бу эса, адабиётимиз партия ва халққа софдил хизмат қилиб келаётганлигининг коллектив самарасидир. Партия ва халқ, кўпгина мамлакатларнинг маърифатли ва прогрессив кишилари бу иши учун адабиётимизга ўз ташаккурларини айтдилар.

Эндиликда бизнинг олдимизда турган вазифалар илгаригидан оз эмас, балки кўпроқдир, деб давом қилади нотиқ. Улкан ҳаётимизнинг бадиий ҳақиқатини ёзиш, шижоаткорлик билан янги жамият барпо қилаётган, жаҳоннинг қиёфасини ўзгартираётган ва осмонни штурм қилаётган замондошларимизнинг образларини яратишдан иборат асл мақсадимизнинг ўзи гарчи партия Программасида ва ўртоқ Н. С. Хрушчев докладларида равшан ва яққол баён қилиб берилган бўлса-да, биз кўп изланишимиз ва меҳнат қилишимиз керак бўлади. Янги қўшилаётган талантларни ҳисобга олганда бизнинг ҳозирги адабиётимиз бу ишни бажаришга қодирдир, дейди ўртоқ Грибачев.

Шундан сўнг у танқидчилик, новаторлик проблемаларига тўхталиб ўтади, поэзия масалалари ҳақида гапиради.

Адабиётимиз, деди ўртоқ Грибачев, ўз гинкасини қуритаётган мажлисбозликдан қутилиб олишига вақт келди. Москва ёзувчилар ташкилотида ойига 70 га яқин мажлис ва Адабиётчилар клубининг 40 га яқин тадбири ўтказиб турилади. Шундай бўлгач қачон "йлайсан-у, қачон ёзасан!— деб хитоб қилади нотиқ. Бундай даҳмазалар ўрнига, масалан, журналлар, нашриётлар газеталар, театрлар, киностудиялар ҳузурида ёзувчиларнинг бирлашмалари ташкил этилса, коммунист ёзувчилар эса, ўша бирлашмалар ҳисобида туриб, қўлёзма устида олиб бориладиган амалий ишга, жамоатчилик ишларига яқинроқ турсалар, бу — нақадар соз бўларди. Майли, ана шу бирлашмалар ўз журналлари, газеталари, киностудиялари ва ҳокazoларининг шарафи учун мусобақалашсинлар. Дарвоқе, конструкторлар билан физикларнинг махсус партия ташкилотлари бўлмаса ҳам, уларнинг ишлари чакана бўлмаяпти-ку, ахир улар космосга чиқдилар-ку!

Н. М. Грибачев пировардида бундай деди: Пушкин ва Тарас Шевченкодан тортиб Горький ва Маяковскийгача бизнинг барча буюк ўтмишдошларимиз жамиятни революцион тарзда ўзгартириш янги дунё учун янги кишини камолатга етказиш вазифасини эстетик планда ҳар бирлари ўзларича ҳал қилганлар. Биз, совет адиблари ҳам ўз идеалларимизда ўз руҳий хасталикларини жаҳон цивилизациясининг дурдонаси қилиб кўрсатишга уринаётган бачкана, олифта кишиларнинг эмас, балки улуғ сиймоларнинг ворислари бўлмоғимиз керак. Ярамас нарсалар, эскилик устидан кулиш ва уни фош этиш ҳам биз учун мақсаднинг ўзи эмас, балки янги дунё ва янги инсон учун кураш воситасидир.

Совет адабиётини битта ёки иккита талант яратаётгани йўқ. Уни жуда кўп талантлар кўп тилларда яратмоқда. Социализм қурилишига ўз меҳнатининг улушини қўшган совет адабиёти энди коммунизм қурилиши байроғи остида саф тортмоқда. Аъло даражада ишлаётган совет халқига аъло даражали адабиёт берамиз!— деган шиор адабиётимизнинг барча энг яхши кучларини бирлаштириб турибди!

Электростанциялар қурилиши министри ўртоқ **И. Т. Новиков** ўз нутқини мамлакатни электрлаштириш проблемаларига бағишлайди. Партия Программасининг проектида, дейди у, электр энергияси ишлаб чиқариш суръатларини устун даражада тезлаштириш ва шу асосда яқин ўн йил мобайнида меҳнатни электр қуввати билан таъминлашни қарийб уч баравар кўпайтириш, транспорт, қишлоқ хўжалигини ёппасига электрлаштириш, турмуш-маишатда электр қувватига бўлган эҳтиёжларни тўла таъминлаш, иккинчи ўн йилликда эса бутун мамлакатни электрлаштиришни асосан тугаллаш кўзда тутилади. 20 йил мобайнида 180 гидростанция, 200 та йирик конденсацияли теплоэлектростанциялар ва 260 га яқин теплоэлектроцентраллар қурилиши керак. 1980 йилга келиб барча иттифоқчи республикаларда электр энергияси ишлаб чиқариш ўтган йилдагига нисбатан кескин равишда ортади. Шарқий Сибирь районларида эса 40-45 баравар кўпаяди.

Ҳозирги вақтда министрлик қурилиш-монтаж коллективлари 22 гидростанция ва 112 йирик теплоэлектростанциялар қурмоқдалар. Энергоқурувчилар ишни тезлаштириш ва арзонлаштириш имконини берадиган йиғма темир бетонни тобора кўп ишлатмоқдалар.

Съезд олди мусобақасида энергоқурувчиларнинг ярим миллионли коллективи зўр ғайрат билан меҳнат қилиб муайян муваффақиятларни қўлга киритди. Дунёда энг йирик деб ҳисобланган КПСС XXII съезди номли Волга гидроэлектростанцияси, дейди ўртоқ Новиков, муддатидан бир йил олдин ишга туширилди. Жуда кучли Кременчуг гидроэлектростанцияси муддатидан икки йил олдин ишга туширилди. Бугун партия XXII съезди шарафига жаҳонда энг катта янги энергетика гиганти — Братск гидроэлектростанциясининг биринчи гидроагрегати ишга туширилади. Бу станциянинг иккинчи агрегати 1 ноябрда ишга туширилади. Совет Иттифоқида ва Европада энг йирик теплоэлектростанция — 1 миллион 200 минг киловатт қувватли Днепр бўйи ГРЭСи қурилди ва КПСС XXII съезди очилиши олдидан тўла қувват билан ишга туширилди.

Шундан кейин И. Т. Новиков янги йирик электростанцияларнинг ишга туширилиши муносабати билан ҳал этилиши лозим бўлган вазифалар тўғрисида гапиради. Бизнинг саноатимиз, дейди у, энергетикларга ғоят унумли ишлайдиган қурилиш механизмлари ва транспорт воситаларини тайёрлаб бериши керак. 20 йилнинг охирига келиб ҳар беш кун ичида ДнепроГЭС қувватига баравар қувват ишга туширилиб туради. Шу сабабли конструкторлар ва энергетика машинасозлигининг барча ходимлари энг янги машина-ускуналарни тайёрлашлари лозим, токи биринчи ўн йиллик охиридаёқ 500-800 минг ва ҳатто 1 миллион киловатт қувватли турбоагрегатлари бўлган 2-4 миллион киловатт қувватли теплоэлектростанциялар қура бошлаш имконияти туғилсин.

Айни вақтда газ ва пар-газ цикли қўлланиладиган электростанциялар, ёқилғи камчил бўлган районларда эса, атом электростанциялари қурилади.

Министр айтадики, бу йил 200 ва 300 минг киловатт қувватли турбоагрегатлари бўлган ва ҳар бири 2.4 миллион киловатт қувват берадиган йирик теплоэлектростанциялар қурила бошлади. Конаковский, Кривой-Рог, Лигва ГРЭСи ва бошқа бир қанча теплоэлектростанциялар шулар жумласидандир. 1963 йилда бу станцияларда биринчи машиналар ишга туширилади. Ҳозирги вақтда неча ўнлаб ГРЭСнинг қуввати оширилиб, 1-2 миллион киловаттга етказилмоқда. Шу йил қурила бошлаган олти теплоэлектростанциянинг қувватигина Бельгия, Австрия, Финляндия ва Туркияни бирга қўшиб ҳисоблаганда ана шу капиталистик мамлакатларда ҳозир ишлаб чиқарилаётган электр қувватига баравар бўлади.

Министр мамлакатнинг гидроэнергия ресурсларидан фойдаланиш тўғрисида гапириб айтадики. Американинг 1 миллион 970 минг киловатт қувватли Грэнд-Кули гидростанцияси кўп йиллар мобайнида дунёда энг катта гидростанция деб ҳисобланган эди. Совет Иттифоқи энг йирик гидроэлектростанциялар бўйича 1958 йилдан бери жаҳонда биринчи ўринни абадий эгаллаб олди. Бу йил 4 агрегати ишга тушириладиган Братск гидроэлектростанциясининг қуввати 4.5 миллион киловатт бўлади. 5 миллион киловатт қувватли Красноярск гидроэлектростанцияси қурилмоқда. Шундан кейин Саян, Нижне-Обск, Усть-Илим, Енисей ва бошқа бир қанча жуда катта гидравлик электростанциялари қурилади. Бу станциялар мамлакатга жуда кўп миқдорда арзон электр қуввати берадилар.

Министр Совет Иттифоқининг ягона энергетика системасини вужудга келтириш масалаларига тўхталиб, бундай деди: Электр қуввати ўтказиладиган юз мингларча километр узунликдаги линиялар қуриш талаб этилади. Ватанимизнинг аҳоли яшайдиган бутун территорияси 70- йилларда энергетика системаларидан электр қуввати билан таъминланади. Шу муносабат билан қимматга тушадиган ва кам фойда берадиган неча ўн минглаб майда электростанцияларга эҳтиёж қолмайди.

И. Т. Новиков сўзининг охирида қуйидагиларни айтади: Партия Программаси электрлаштиришни коммунистик жамият экономикасини қуришнинг негизи, деб таърифлайди. Энергетиклар бу билан фахрланадилар. Бу ҳол энергетикларни коммунизмнинг моддий техника базасини вужудга келтириш йўлидаги курашнинг олдинги сафларига чиқариб қўяди. Энергетиклар ўз зиммаларига юкланган жавобгарликни яхши биладилар ва бутун халқ билан биргаликда жонажон партия раҳбарлигида мамлакатни электрлаштиришдан иборат улуғвор вазифанинг бажарилишини таъминлайдилар.

Биз, совет рассомлари, деди ўз нутқида СССР Бадиий академиясининг президенти ўртоқ **Б. В. Иогансон,** КПСС Программасининг проектини зўр хурсандчилик билан кутиб олдик, уни ижод, меҳнат, яратувчилик учун илҳомбахш қўлланма деб қабул қилдик.

Б. В. Иогансон совет тасвирий санъати босиб ўтган йўлни таҳлил қилиб айтадики, инсонпарварлик, ҳаётбахшлик, замонанинг энг ҳаяжонлантирувчи илғор идеяларини гавдалантириш —санъатимизни бутун прогрессив кишилик фикр-ўйларининг ифодачисига айлантирмоқда.

Ҳаваскор рассомлар асарларининг яқинда ўтказилган Бутуниттифоқ виставкаси, деб давом этади нотиқ, тасвирий санъат халқ ҳаётига нақадар кенг, кучли кўламда кириб келаётганлигини, халқнинг бадиий маданияти нақадар юксак кўтарилганлигини жуда яққол кўрсатиб берди. Бадиий ҳаваскорликнинг гуркираб ривожланиши профессионал санъатни бойитади ва сермаҳсул қилади, профессионал санъат эса, ўз навбатида ҳаваскор рассомларга устоз бўлади. Бу соҳада ижодий союзлар, СССР Бадиий академияси кўп ишларни қилмоқлари керак. Тасвирий санъат студиялари, тўгараклари, катта ёшдаги кишилар учун кечки сураткашлик синфлари, бадиий мактаблар, сиртқи таълим курсларининг шохобчаларини бундан буён ҳам кенгайтириш керак.

«Санъат—турмушга!» деган яна бир Бутуниттифоқ виставкаси совет кишисининг турмуши учун нақадар жуда нафис буюмлар яратиш мумкинлигини намойиш қилди. Бачкана, мешчанлик халтураси баъзан магазинларимизнинг токчаларини тўлдириб ва совет кишиларининг турмушига кириб бормоқда. Бундай халтуранинг тарқалишига йўл қўймаслик учун таъсирли чоралар кўриш вақти келди, деб таъкидлайди нотиқ. Шу муносабат билан ўртоқ Иогансон халқ хўжалиги кенгашлари ҳузурида янги маҳсулот нусхаларини кўриб чиқадиган бадиий кенгашлар ташкил этиш мақсадга мувофиқ эканлиги ҳақида гапиради.

Нотиқ санъаткор ёшларни тарбиялаш, уларнинг ижодида совет санъатига ёт бўлган таъсирлар ва дидларнинг содир бўлишига қарши кураш проблемаларига катта эътибор берди. Бу ишда ижодий союзлар ва бадиий ўқув юртларининг партия ва комсомол ташкилотларига алоҳида жавобгарлик юклатилган.

КПСС Программасининг проекти, деди сўнгра Б. В. Иогансон, коммунистик давр кишисининг олижаноб маънавий сифатларини зўр куч ва теранлик билан ниҳоятда ёрқин очиб бермоқда. Бу эса, биз, совет рассомларини илҳомлантиради, янгилик куртакларини илғаб олишимиз, уларни ўз вақтида қўллаб-қувватлашимиз учун биздан айниқса зийрак, гражданга хос сезгир бўлишни талаб қилади.

Б. В. Иогансон ўз нутқида рассомлар ижодий фаолиятининг перспективаларини айтиб берди. У рассомлар ўз қалбининг ҳароратини, ўзининг бутун ижодий ғайратини коммунизм ишининг ғалабасига сарфлаш учун қатъий бел боғлаганлигини таъкидлади.

Шундан сўнг «Новий мир» журналининг бош редактори, ёзувчи ўртоқ **А. Т. Твардовский** сўзга чиқади.

Ҳар биримизнинг ва партиянинг барча уч бўғини номидан шу залда вакил бўлиб ўлтирган кишиларнинг биографиясига, дейди у, съезднинг мана шу кунлари нақадар ажойиб муҳим босқич бўлиб киришини ҳозир ҳаммамиз тўла-тўкис тасаввур қиляпмиз дейиш қийин. Замон ўтган сайин XXII съезднинг Улуғ Ватанимиз учун, барча социалистик мамлакатлар учун, планетанинг бутун аҳолиси учун чинакам тарихий воқеа сифатидаги аҳамияти фақат орта беради.

Жаҳон тарихининг шабадаси тўппа-тўғри юзимизга қараб эса бошлади. Бизнинг съездимиз коммунизм қуриш Программасини тасдиқламоғи керак. Коммунизм — ҳозирги кунда жаҳон ижтимоий тараққиётининг бевосита зарурати, даврнинг кечиктириб бўлмайдиган эҳтиёжидир, зотан, коммунизмгина тенгсизлик ва ҳуқуқсизликни ҳамда эски дунёнинг ҳамма разолатларини абадий йўқотишга, кишилик онгини ваҳшат каби эзиб турган мудҳиш қирғинчилик урушларининг хавфини абадий тугатишга қодирдир.

Барча қитъалардан ва океан ўртасидаги кўз илғамас ороллардан съездимизга ва халқимизга атаб бу ерга олиб келинган табрик ва тилак сўзларини, ўз она тилингда айтилган сўзларни эшитар экансан, рости гап, ҳар қандай ватанпарварлик туйғусидан маҳрум бўлган кишигина ниҳоятда ҳаяжонланмаслиги ва завқланмаслиги мумкин. Совет Иттифоқи халқларининг миллатлараро алоқа боғлаш тили бўлиб қолган Лениннинг тили ҳозирги вақтда жаҳон халқларининг орзу-ўйлари ва муддаоларини ифодалаш учун ҳам зарур тил бўлиб қолмоқда.

Сўнгра ўртоқ Твардовский совет адабиётининг энг муҳим проблемаларига тўхталади.

Адабиёт ва санъат, дейди у, жамият ҳаётида юз бераётган барча муҳим воқеаларга жуда сезгирлик билан жавоб бермоқда. Партиямиз XX съездидан сўнг ўтган йиллар омманинг ижоди юксалган, самарали меҳнат қилинган йиллар бўлди. Совет адабиёти учун ана шу давр у ўз маънавий қиёфасини қандайдир ўзгартирган, аллақандай ҳаракатсизлик ёки сиқилишдан холи бўлган давр бўлди. Шахсга сиғиниш сабабли юз берган маълум антигуманистик ҳодисалар туфайли ана шундай ҳаракатсизлик ёки сиқилиш мавжуд эди.

Бироқ адабиётимизнинг сўнгги йиллардаги барча муваффақиятлари очиқ-ойдин кўзга ташланиб турган бўлса-да, дейди нотиқ, у, партия XX съезди ўзи учун белгилаб берган қулай шарт-шароитлардан ҳали тўла-тўкис фойдалана олгани йўқ. Адабиётимиз партия ўзига кўрсатиб бераётган мардонаворлик, ростгўйлик ва ҳаққонийликдан ҳамиша ва ҳамма ишда ибрат олди, деб бўлмайди.

Баъзи бир ёзувчиларимиз ва танқидчиларимиз воқеликка салобатлироқ ва кўркамроқ тус бериш мақсадида уни «ошириш» зарурлиги ҳақида гапирадилар. Мен, дейди нотиқ, башарти, воқелигимиз ана шу хилдаги оширишга муҳтож бўлганида бизнинг ишимиз пачава бўлар эди, деб ҳисоблайдиган ёзувчилар жумласига кираман. Йўқ, воқелигимиз ўзининг барча қийинчиликлари ва нотўкисликлари билан етарли даражада улуғвор ва салобатлидир, шунинг учун санъаткорлар шу воқелик даражасига кўтарилишлари зарурлиги тўғрисидагина гап бўлиши мумкин.

А. Т. Твардовский ёзувчининг партиянинг ёрдамчиси сифатидаги вазифалари ҳақида гапириб таъкидлайдики, ёзувчи ҳаётдаги қандайдир муҳим, янги нарсаларни талабчан ва зийрак назар билан кўра билиши, ўзининг кузатишлари, мулоҳазалари ва хулосаларини партиявий позицияларда туриб софдиллик билан дангал айтиши керак.

Нотиқ адабиётимизнинг ҳозирги қаҳрамонона проблемаларига тўхталиб, бундай дейди: Съездимизга бир назар ташлайлик — ҳозирги замоннинг министр ва саркардадан тортиб шахтёр ва сут соғувчигача, механизатор ва бинокордан тортиб академик ва космонавтгача — барча касб, мансаб ва унвондаги қаҳрамонлари мана шу ерда. Буларнинг ҳар бири ҳақида битта китоб ёзиш мумкин, ёзганда ҳам чиройли, ҳаяжонлантирувчи китоб ёзиш мумкин!

Лекин гарчи буларнинг сони беш мингга яқин бўлса ҳам, мамлакатнинг ҳамма қаҳрамонлари шу ерга келган дейиш мумкинми. Йўқ, дадил айтиш мумкинки, бу ерда улар минглаб саналса, шу катта залнинг ташқарисида бу қаҳрамонлар яна ўн, юз минглаб ва миллионлаб саналади. Инсон типлари ва образларининг мана шу бутун бойлиги ёзувчиларимиз, рассомларимиз, кинематографиячиларимиз ихтиёридадир. Буржуа воқелигидаги энг яхши ва энг талантли ҳамкасбларимиз бундай имкониятлар ҳақида орзу қила олмаган эдилар ва қила олмайдилар.

Биз, совет ёзувчиларига, дейди пировардида ўртоқ Твардовский, улуғворликка тўлиб тошган мана шу тарихий йилларда жонажон халқимиз ва партиямиз билан биргалигимизни, ҳаққоний сўзимиз инсонлар бахт-саодати йўлида, тинчлик йўлида, коммунизм йўлида курашаётган кишиларга кераклиги ва азизлигини англашдан ҳам кўра олий шараф ва мукофот йўқ.

СССР қишлоқ хўжалик министри ўртоқ **М. А. Ольшанский** деҳқончилик ва чорвачиликда маҳсулдорликни ошириш ва ялпи маҳсулотни кўпайтириш учун катта имкониятлар борлиги тўғрисида гапиради. У, тажриба-синаш участкалари практикасини мисол келтириб, мамлакатдаги барча экин майдонларида ҳосилдорликни программада мўлжалланган миқдорда кескин ошириш мумкинлигини тасдиқлайди. Кейинги беш йил ичида юз минг гектарга яқин майдонда, деб маълум қилади ўртоқ Ольшанский, сортли уруғликлар экилган участкаларда бошоқли ва дуккакли дон экинларидан, маккажўхоридан, қанд лавлагидан юқори ҳосил олинди. Тўла ишонч билан айтиш мумкинки, агар колхоз ва совхозларда барча экин майдонларида сортларни синаш участкаларидаги сингари агротехника қўлланилганда ва далага худди шундай уруғлик экилганда, мамлакат бўйлаб худди шундай юқори ҳосил олиш мумкин бўлур эди.

Ўғит ишлатиш, деб давом этади нотиқ, колхоз ва совхозлар практикасида тез ҳал этилишини талаб қилаётган муҳим масалалардан биридир. Етти йиллик планда минерал ўғитлар ишлаб чиқаришни анча кўпайтириш мўлжалланган, лекин умуман мамлакат бўйича 1965 йилда гектар бошига ҳисоблаганда, бу ҳозирги вақтда сортларни синаш участкаларида гектар бошига солинаётган ўғитдан бирмунча камдир. Министр таъкидлаб айтадики, СССР Госплани, Давлат иқтисодий кенгаши ва Кимё комитети азот, калий ўғитлари ва суперфосфат ишлаб чиқаришни кенгайтириш имкониятларини топишлари жуда зарур.

Сўнгра нотиқ экинлар ҳосилдорлигини оширишга ва деҳқончилик маҳсулотлари сифатини яхшилашга ёрдам бераётган совет селекциячиларининг ишига тўхталиб ўтади. У айтадики, академик П. П. Лукьяненко кузги буғдойнинг «Безостая-1» деган ажойиб сортини яратди. Буғдойнинг бу сорти ҳосилдорлиги, занг касалига чидамлилиги ва поясининг бақувватлилиги жиҳатидан бошқа ҳамма сортлардан устун туради. Бу буғдойнинг донидан тортилган ун ва ёпилган нон жуда сифатли. Академик Ф. Г. Кириченко «Мичуринка» деган янги сорт буғдай яратди. Аслида янги бўлган бу экиннинг донида оқсил моддаси эски сортларнинг донидагига қараганда анча кўпроқдир. Бизда кунгабоқарнинг дунёда энг яхши сортлари яратилди. Бу сортларнинг товар уруғидаги мой 40 процентга боради. Бунда академик В. С. Пустовойтнинг хизмати катта. У яратган янги сортларда 53 процентгача мой бор. Маккажўхорининг яхши гибрид сортлари яратилди, маккажўхори уруғчилиги яхши уюштирилган. Дуккакли дон экинлари бўйича селекция ишларини кучайтириш тадбирлари кўрилмоқда.

Бу йил деди ўртоқ Ольшанский, қишлоқ хўжалик органларининг қайта ташкил қилинганлиги, уларнинг тажрибага яқинлашгани, турмуш билан алоқаси мустаҳкамланганлиги қишлоқ хўжалик олдида турган вазифаларнинг бажарилишига ёрдам беради. Бу органларнинг илмий муассасалар билан қўшилиш процесси содир бўлмоқда, бу муассасалар қишлоқ хўжалигига раҳбарликнинг муҳим бўғинига айланмоқда.

Тинчликни ҳимоя қилиш Совет комитети раисининг ўринбосари ёзувчи ўртоқ **А. Е. Корнейчук** Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг янги Программаси ҳақида самимий, ҳаяжонли сўзлар айтади. Партиямиз Программаси, дейди у, барча қитъаларнинг барча халқларига тинчлик, чинакам дўстлик ва барча совет кишиларининг яхши ниятларини олиб боради.

Ёзувчи КПСС XX съезди ва партиянинг шахсга сиғинишга қарши курашини эслатиб ўтади. У, ҳаётда ленинча нормаларни тиклаганлиги учун КПСС Марказий Комитетига миннатдорчилик билдиради. Нотиқ партиямизнинг ленинча принциплар тантанаси учун олиб бораётган буюк курашига доғ туширмоқчи бўлаётган албан раҳбарларининг хатти-ҳаракати нақадар жирканч ва қабиҳлиги тўғрисида гапиради. Биз шахсга сиғинишга қарши курашга етарли баҳо бермаётган кишиларни тушунмаётирмиз ва ҳеч қачон тушунмаймиз.

Ўртоқ Корнейчук совет адабиёти масалаеи проблемаларига тўхталиб айтадики, совет адабиётчилари кўпроқ ишлаши, турмушни ўрганиши лозим. Адабиётимиз бутун дунёдаги кўп сонли китобхонларнинг чуқур ҳурмати ва муҳаббатига тобора кўпроқ сазовор бўлмоқда. Адабиётимиз капиталистик мамлакатларда яшовчи китобхонлар учун янги дунёнинг ошкор ва чинакам ҳақиқатига айланди. Ҳозирги вақтда бизнинг кўп миллатли совет адабиётимиздек юксак мазмунга ва юксак бадиий формали адабиётга эга бўлган мамлакат йўқ. Бу билан бизнинг ҳаммамиз фахрланишимиз керак. Бу—партиямизнинг, унинг ленинча миллий сиёсатининг ютуғидир.

Сўнгра нотиқ ўзи ва бошқа совет жамоат арбоблари иштирок этган халқаро конференциялар ва конгресслар тўғрисида гапиради. Бу учрашувларда ёппасига қуролсизланиш, герман давлатлари билан сулҳ шартномаси тузиш, Ғарбий Берлин статуси, БМТнинг ташкилий структураси ва бошқа масалалар бўйича қизғин мунозаралар бўлди.

Учрашувларда, дейди А. Е. Корнейчук, биз Ғарбдаги жамоатчилик фикрида жиддий бурилиш юз бераётганлигини сездик. Биз АҚШ ҳукмрон доиралари ва уларнинг НАТОдаги иттифоқчилари Совет Иттифоқининг Германия масаласини тинч йўл билан ҳал қилиш тўғрисидаги таклифларига жавобан кучайтириб юборган ҳарбий васвасадан ғарб вакиллари катта ташвиш ва ҳаяжонга тушганликларини кўрдик. Бундай ҳол илгари кўрилмаган эди. Ғарбдаги кўпгина жамоат арбоблари энди шуни яхшироқ биладиларки, халқаро вазият бундан кейин ҳам кескинлашиб борадиган бўлса, стронций қуйқумлари тўғрисида эмас, балки юз миллионлаб кишиларнинг ҳалок бўлиши тўғрисида ва халқларнинг асрлар мобайнида яратиб келган буюк бойликларининг бутунлай нобуд бўлиши тўғрисида гапиришга тўғри келади.

Лондон ва Римдаги учрашувларда, деб давом этади нотиқ, биз герман реваншчиларининг жинояткорона хатти-ҳаракатлари тўғрисида ва уларни қўллаб-қувватлаётганлар тўғрисида қизғин ва кескин гапирдик. Римда сўзга чиққан кишиларнинг ҳаммаси иккинчи жаҳон уруши қолдиқларига хотима бериш, Ғарб ҳукмронларидан Одер-Нейседан ўтган ҳозирги чегарани эътироф этишни талаб қилиш иккала герман давлати билан сулҳ шартномаси тузиш зарурлигини ёқлаб чиқди.

Сўнгра ўртоқ Корнейчук ҳозирги вақтда тинчлик тарафдорларининг жаҳон ҳаракати атоқли инглиз олими профессор Жон Бернал раҳбарлиги остида олиб борилаётган катта ишлар тўғрисида гапирди. Нотиқ айтдики, кўпгина мамлакатларда умумий ишга бебаҳо ҳисса қўшаётган янги тинчликсевар ҳаракатлар ва кўпдан-кўп ташкилотлар вужудга келди.

А. Е. Корнейчук алоқаларни янада ривожлантириш зарурлиги ҳақида гапириб, совет жамоатчилиги номидан Европа, Осиё, АҚШ, Латин Америкаси Африка, Австралия жамоат арбобларига қизғин ташаккур билдиради.

Мажлисда раислик қилувчи ўртоқ Абрамов ўртоқ Н. С. Хрушчев докладлари — КПСС Марказий Комитетининг ҳисоботи ва Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Программасининг проекти бўйича ҳамда КПСС Марказий Ревизия Комиссиясининг ҳисобот доклади бўйича музокараларда 70 киши сўзга чиққанлигини маълум қилади. Музокараларни тўхтатиш тўғрисида бир овоздан қарор қабул қилинади.

Раислик қилувчи съезд номига Гондурас Коммунистик партиясидан, Покистон Коммунистик партиясидан, Таиланд Коммунистик партиясидан, Африка Мустақиллик партиясидан (Сенегал), шунингдек Бирма прогрессив партияларидан — Бирма ишчи партияси ва Халқ ўртоқлари партиясидан табрикномалар келганлигини маълум қилади. Залда давомли қарсаклар янграйди.

Шу билан съезднинг эрталабки мажлиси тамом бўлади.

СЪЕЗДНИНГ 27 ОКТЯБРДАГИ КЕЧКИ МАЖЛИСИ

Съезднинг кечки мажлисини ўртоқ **В. В. Гришин** очади.

Делегатлар ва меҳмонлар томонидан қизғин кутиб олинган ўртоқ **Н. С. Хрушчев** якунловчи нутқ сўзлайди.

Ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг нутқи зўр диққат билан тингланди ва гулдурос, давомли қарсаклар билан бир неча марта бўлиниб турди. Делегатлар ва меҳмонлар ўринларидан турадилар, гулдурос овация бошланади. «Ура!», «Партиямизга шон-шарафлар бўлсин!», «Ленинчи Марказий Комитетга шон-шарафлар бўлсин!», «Яшасин коммунизм!» «Яшасин бутун дунёда тинчлик!», «Яшасин жаҳон халқлари ўртасидаги дўстлик!», «Яшасин ленинизм!», «Вив ле комюнисм!», «Лонг лив комьюнизм!» «Вива эль комунисмо!», «Фройндшафт!» деган хитоблар қайта-қайта янграйди.

Қарсаклар садоси гоҳ тиниб, гоҳ кучайиб туради. Совет Иттифоқи коммунистларининг ўн миллионли армияси бузилмас бирлигининг, барча мамлакатлар коммунистлари қардошлигининг бу ҳаяжонли намойиши узоқ давом этди.

Съезд ўз ишини давом эттиради. Таклиф учун ўртоқ **В. В. Шчербицкийга** сўз берилади. У, Москва шаҳар, Ленинград, Сталинград, Челябинск, Ростов, Краснодар области ва Олтой ўлка партия ташкилотлари делегациялари номидан, Украина, Белоруссия, Қозоғистон, Ўзбекистон ва Грузия Коммунистик партиялари делегациялари номидан қуйидаги қарорни қабул қилишни таклиф этади:

«Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг XXII съезди ўртоқ Н. С. Хрушчевнинг докладини — Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг ҳисоботини тинглаб ва муҳокама этиб, қарор қилади:

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг ички ва ташқи сиёсат соҳасидаги сиёсий йўли ва амалий фаолияти тўла ва тамомила маъқуллансин.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси Марказий Комитетининг ҳисоботидаги хулоса ва таклифлар маъқуллансин».

Делегатлар бу қарорнинг қабул қилинишини ёқлаб якдиллик билан овоз берадилар. Залда гулдурос, давомли қарсаклар янграйди.

Ўртоқ В. В. Гришин партия XXII съездининг КПСС Марказий Комитети ҳисоботи юзасидан кенг резолюцияси проектини тайёрлаш ҳамда КПСС Программаси проектига киритиладиган тузатиш ва қўшимчаларни қараб чиқиш юзасидан комиссия тузиш тўғрисида таклиф тушганлигини айтади. Ўртоқ Н. С. Хрушчев раислиги остида комиссия якдиллик билан сайланади.

Сўнгра съезд КПСС Марказий Ревизия Комиссиясининг ҳисоботини тасдиқлаш тўғрисида якдиллик билан қарор қабул қилади.

Раислик қилувчи съездни табриклаш учун пионерлар келганлигини айтади.

Қизил галстук таққан, янгроқ овозли ёшлар гул ва байроқлар кўтарган ҳолда залга кириб келадилар.

Ватан бўйлаб янграсин
овозингиз горнистлар
Коммунистлар съездин
табриклаган чоғ бизлар.

Горн садолари янграйди. Пионерлар 17 миллион ёш ленинчилар номидан ўзларининг ўқиш ва меҳнатдаги муваффақиятлари тўғрисида рапорт берадилар. Делегатлар ва меҳмонлар пионерларни қизғин қарсаклар билан кутиб оладилар. Энг янгроқ овозли пионерлар минбарга ғуж бўлиб олишади.

Сенинг невараигмиз, азиз
партия,
Меҳрингга тўладир бу ёш
юраклар.
Партия ишига тайёрмиз дея
Доим шимарилган бизнинг
билаклар.

Улар ўзлари яшаётган ажойиб замонга муносиб бўлишга тантанали ваъда берадилар.

Кучимизга куч қўшиб
Коммунизм қурамиз.
Улуғ довонлар ошиб
Унга албат етамиз.

Болалар Президиум аъзоларига гуллар тақдим қиладилар, делегатлар ва меҳмонларнинг бўйинларига қизил галстуклар боғлаб қўядилар.

Ёш пионерлар, Коммунистик партия иши учун курашга тайёр бўлинг! — деб мурожаат қилади болаларга В. В. Гришин.

— Доим тайёрмиз! — жавоб беради жарангли овозлар.

Делегатлар қўшиқ айтиб, байроқ кўтариб залдан чиқиб кетаётган пионер отрядларини қизғин узатиб қоладилар.

Кечки мажлис ёпиқ деб эълон қилинади.

28 октябрда съезд ўз ишини давом эттирди. (ТАСС).

Редактор М. ҚОРИЕВ.

«Қизил Ўзбекистон» «Правда Востока» ва «Ўзбекистони Сурх» бирлашган нашриётининг босмахонаси. Тошкент шаҳри
Р. 02428. Нашр. В. 1716.